



Таміла Яценко, Олеся Слижук

ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ ГРАМОТНОСТІ
УЧНІВ 5–6 КЛАСІВ НА УРОКАХ
УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ



Методичний посібник

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ**

Таміла Яценко, Олеся Слижук

**ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ ГРАМОТНОСТІ
УЧНІВ 5–6 КЛАСІВ НА УРОКАХ
УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

методичний посібник

Електронне видання

**Київ
Видавничий дім «Освіта»
2024**

УДК 373.5.016:821.161.2]:028.4

*Рекомендовано до друку
вченою радою Інституту педагогіки НАПН України
(протокол № 12 від 30 листопада 2023 р.)*

Рецензенти: Малихін О. В. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділу дидактики Інституту педагогіки НАПН України;

Тригуб І. А. – кандидат педагогічних наук, учитель-методист, директорка Пристоличного центру професійного розвитку педагогічних працівників Бориспільського р-ну Київської обл.;

Івашина Г. М. – учитель-методист, директорка Богданівського ОЗЗСО Чернігівської селищної ради Бердянського р-ну Запорізької обл.

Яценко Т. О., Слижук О. А. Формування читацької грамотності учнів 5–6 класів на уроках української літератури: методичний посібник. [Електронне видання]. – Київ : Видавничий дім «Освіта», 2024. 147 с.

ISBN 978-966-983-493-5

У методичному посібнику подано трактування читацької грамотності у форматі європейського освітнього простору, охарактеризовано стратегії читання у системі шкільної літературної освіти, визначено психолого-педагогічні основи формування читацької грамотності учнів-підлітків у процесі вивчення літератури, означено сутнісні характеристики системи вмінь кваліфікованого читача в контексті вимог PISA, розкрито специфіку формування читацької грамотності учнів 5–6 класів на уроках української літератури.

Видання адресовано вчителям-словесникам закладів загальної середньої освіти, методистам, студентам-філологам закладів вищої педагогічної освіти.

ISBN 978-966-983-493-5 © Інститут педагогіки НАПН
України, 2024
© Видавничий дім «Освіта», 2024
© Яценко Т. О., Слижук О. А., 2024

ЗМІСТ

| | |
|--|----------|
| ПЕРЕДМОВА..... | 4 |
| 1. Читацька грамотність у форматі європейського освітнього простору..... | 7 |
| 2. Стратегії читання у системі шкільної літературної освіти..... | 31 |
| 3. Психолого-педагогічні основи формування читацької грамотності учнів-підлітків | 48 |
| 4. Специфіка формування читацької грамотності учнів на уроках української літератури в 5–6 класах | 66 |
| 5. Підручник української літератури як засіб формування читацької грамотності учнів 5–6 класів..... | 70 |
| 6. Інструментарій перевірки сформованості вмінь кваліфікованого читача в процесі вивчення української літератури в 5–6 класах..... | 77 |

ПЕРЕДМОВА

«Читання – це один з витоків мислення і розумового розвитку», – мудро зазначав видатний педагог Василь Сухомлинський.

Читання як специфічна форма комунікативно-пізнавальної діяльності особистості, найважливіший спосіб засвоєння базової інформації є одним із основних чинників особистісного та читацького саморозвитку. Тому формування читацької грамотності є одним із пріоритетних напрямів підвищення якості сучасної шкільної освіти, одним із показників підготовки учнів до життя.

Однак у реаліях сьогодення відбувається зниження в учнів інтересу до читання, що й зумовлює недостатньо високий рівень сформованих читацьких умінь для продуктивної роботи з текстом. Серед основних причин відсутності в школярів мотивації до читання можна назвати зміни в інформаційній культурі сучасного цифрового суспільства; низький рівень читацької культури в родині; використання електронних ресурсів як можливості швидкого доступу до інформації, однак не завжди якісної; невиразні читацькі інтереси учнів на етапі навчання у початковій школі тощо.

Одним із факторів актуалізації в системі шкільної освіти проблеми читання стали невисокі показники щодо сформованості читацької грамотності українських учнів, які брали участь у міжнародному дослідженні якості освіти PISA–2018.

У Національному звіті про його результати зазначається, що середній бал українських школярів із читання становить 466 балів (для порівняння: у країни-лідера – 555 балів, у середньому в країнах OECD – 487 балів). Кожен четвертий 15-річний підліток продемонстрував низький рівень читацької грамотності [4]. Тому надзвичайно актуальною в шкільній освіті постає потреба розвитку результативної читацької діяльності учнів і формування вмінь кваліфікованого читача в контексті вимог PISA.

Вагомий дидактичний потенціал для формування читацької грамотності учнів має шкільний курс української літератури.

Незаперечною також є доцільність підготовки інноваційного методичного супроводу для продуктивної організації навчальної діяльності учнів щодо набуття вмінь кваліфікованого читача в процесі вивчення української літератури.

У теоретичній частині посібника «Формування читацької грамотності учнів 5–6 класів на уроках української літератури» проаналізовано та узагальнено міжнародний досвід проведення досліджень PISA із читацької грамотності, акцентовано на стратегіях читання в шкільній літературній освіті, визначено психолого-педагогічні особливості художнього сприймання учнів 5–6 класів та подано сутнісні характеристики вмінь кваліфікованого читача відповідно до вимог PISA. Такий матеріал сприятиме підвищенню фахового рівня вчителів-словесників. Список використаних джерел до кожного параграфу також стане корисним інформаційним ресурсом для педагогів.

Запропоновано логічну, цілісну систему роботи на уроках української літератури на адаптаційному циклі, змодельовану з урахуванням концепції Нової української школи, Державного стандарту базової середньої освіти та водночас спрямовану на досягнення високих результатів у тестуванні міжнародного дослідження якості освіти PISA.

Методично продумано представлено специфіку формування читацької грамотності учнів 5–6 класів. Виокремлено та схарактеризовано групи вмінь кваліфікованого читача, що співвідносяться з вимогами PISA, продемонстровано традиційні та інноваційні методи і прийоми їх ефективного набуття.

Запропоновані різнорівневі запитання та завдання в тестовій формі, завдання пошуково-дослідницького характеру, творчі завдання для роботи над текстами сприятимуть формуванню в учнів-підлітків умінь не лише розуміти прочитаний художній і навчальний тексти, а й умінь їх об'єктивно

оцінювати, співвідносити з власним читацьким і життєвим досвідом, здатності ефективно використовувати прочитане в нових навчальних і життєвих ситуаціях. На розв'язання саме таких завдань, передбачених у тестах PISA, орієнтує методичний посібник.

Посібник «Формування читацької грамотності учнів 5–6 класів на уроках української літератури» – це новий ефективний орієнтир у роботі вчителів-словесників для якісного вирішення проблеми формування читацької грамотності школярів.

1. Читацька грамотність у форматі європейського освітнього простору

Сучасна шкільна літературна освіта в Україні перебуває на етапі оновлення, пошуку ефективних методик і технологій, які сприяють формуванню особистості читача нової цифрової епохи. Попри складнощі й виклики, спричинені суспільно-політичними подіями, російською військовою агресією проти України, процес інтеграції української освіти в європейський освітній простір успішно продовжується.

Другий раз поспіль українські 15-річні учні беруть участь у Програмі міжнародного оцінювання PISA, метою якого є перевірка рівня сформованості читацької, математичної та природничої грамотностей. У опитуванні й дослідженні PISA–2018 провідною галуззю було читання, що зумовило особливий інтерес до нього науковців та освітян.

У Національному звіті за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA–2018 зазначається: «Грамотність у читанні (*читацька грамотність*) – це здатність учня / студента сприймати, аналізувати, використовувати й оцінювати письмовий текст задля досягнення певних цілей, розширювати свої знання й читацький потенціал, а також посилювати свою готовність брати активну участь у житті суспільства» [1, с. 426].

Ідея міжнародних досліджень результатів освітніх досягнень підлітків у різних галузях зародилася ще в 50-х роках ХХ ст. Тоді провідні вчені з Англії та Інституту освіти ЮНЕСКО (м. Гамбург, Німеччина) обговорювали спільні проблеми в освітніх дослідженнях. Як результат такої співпраці виникла необхідність створення програми глобальних емпіричних порівняльних досліджень, що будуть спільними для багатьох національних освітніх систем. Сфокусувавши свої погляди на освітні системи різних країн як природну лабораторію, учені започаткували експериментування з використанням різних стратегій навчання. В основі досліджень також були природні відмінності різних країн світу в умовах навчання та в освітніх

результатах. Науковці прагнули виявити важливі фактори, що впливають на ефективність навчальних досягнень учнів.

Поступово почала формуватися наукова освітня організація – Міжнародна асоціація вимірювання навчальних досягнень (IEA), до якої увійшли окремі вчені та дослідницькі центри, компетентні у проведенні порівняльних досліджень. Понад 30 років ця організація розвивалась, реалізуючи програми досліджень, започатковані у ранніх дискусіях. У 1988 р. Генеральна асамблея IEA, що складається з дослідницьких інститутів як учасників її проєктів, провела перше дослідження читацької грамотності учнів.

За результатами опитування учнів 9-ти та 14-ти років було зроблено аналітичні узагальнення їхніх рівнів досягнень щодо оволодіння читацькою грамотністю.

Професор Уорік Б. Еллі як автор методичних рекомендацій щодо формування читацької грамотності представив перші результати дослідження, виділяючи кілька *груп вибірок* [3].

Національні рівні досягнень. Найкращі результати читацької грамотності продемонстрували учні з Фінляндії. Також високими були досягнення 9-річних учнів зі США та 14-річних зі Швеції, Франції та Нової Зеландії.

Профілі доменів. Рівні читацької грамотності, досягнуті в кожній країні, корелюють у всіх трьох групах завдань і в обох вікових групах. Так, 14-річні учні з Греції й Кіпру показали високі результати в розповіді, а учасники тестування обох вікових груп із Гонконгу, Швейцарії, Данії та Німеччини – у роботі з текстами.

Економічний і соціальний контексти. У багатьох країнах-учасницях тестування щодо рівня читацької грамотності корелює з національними індексами економічного розвитку, здоров'я та грамотності дорослих. Однак спостерігається й ряд відхилень. Зокрема, учні-підлітки у Фінляндії та Італії

досягли значно вищих результатів, ніж це дозволяв рівень економічного розвитку в їхніх країнах.

Рідна мова. Учні Сінгапуру мають високий рівень читацької грамотності, незважаючи на навчання нерідною мовою.

Вік початку навчання. У більшості випадків пізній початок навчання не став серйозною перешкодою у навчанні читання.

Відмінності між системами навчання в країнах, де учні мали високі й низькі бали щодо рівня сформованості читацької грамотності. Для більшості освітніх систем країн із високими балами важливими факторами їх досягнення стали великі шкільні бібліотеки, бібліотеки в класах, регулярний обмін книгами, більше запланованих навчальних годин у мовно-літературній галузі, постійне практикування різних видів читання (мовчазне читання в класі, показове читання вчителем уголос тощо).

Факторами, що вирізняли 14-річних підлітків у країнах із високими балами, стали такі: більше вправ для домашньої роботи, ресурсів для розвитку грамотності в школі, індивідуальних завдань і занять з учителем, більшість учителів-жінок, менше вчителів, які спілкуються не рідною для учнів мовою, короткий навчальний рік. Для освітніх систем країн із низькими балами притаманний малий досвід у проведенні загальних тестувань.

Менш важливі диференційні фактори. На рівні 9-річного віку не було виявлено жодної помітної переваги в рівнях читацької грамотності в країнах, які мали високі показники відвідування дошкільних закладів, або меншу кількість учнів у класах чи велику кількість класів у паралелях, або довші шкільні роки, або політику збереження одного й того ж учителя-предметника впродовж усього періоду навчання. Хоча багато з цих факторів регулярно зустрічаються в країнах, де учні мають високі бали з читацької грамотності, дані свідчать про те, що їх важливість цілком може бути лише функцією відносно високого достатку членів громади поза школою.

Гендерні відмінності. Дівчата досягли вищого рівня, ніж хлопці майже в усіх країнах. Середня різниця на користь дівчат знизилася з 2 балів до 7

балів у 14-річному віці. Дівчата показали найбільшу перевагу в розповіді та найменшу в роботі з текстами. У країнах, де формальне навчання починається з 5-річного віку, хлопці показали ще нижчі результати порівняно з дівчатками.

Мовні відмінності. Діти, чия рідна мова відрізняється від мови освіти, демонструють нижчий рівень грамотності в усіх країнах на обох вікових рівнях. Відмінності між цими дітьми та носіями мови навчання є найбільш помітними в Новій Зеландії.

Відмінності між учнями міських і сільських шкіл. У більшості систем освіти міські діти досягають вищого рівня, ніж сільські. Однак у кількох високорозвинутих країнах рівень читацької грамотності сільських школярів такий же або навіть кращий, ніж у їхніх однолітків із міст.

Важливість книжок. Наявність книжок є ключовим фактором читацької грамотності. Країни з найвищими її показниками зазвичай надають своїм учням кращий доступ до книжок вдома, у бібліотеках і книжкових магазинах поблизу, а також у школі.

Зв'язок із переглядом телебачення. На час проведення першого міжнародного дослідження читацької грамотності у 1988 році виявилось, що перегляд телевізора займав більшу частину позашкільного часу учнів. У кількох країнах велика кількість дітей дивилися телевізор більше п'яти годин на день. Зазвичай, ті, хто дивиться телевізор багато часу, зазвичай мають нижчий рівень балів, ніж ті, хто дивиться менше. Однак у невеликій кількості країн діти, які переглядають телепередачі 3–4 години на день, мають найвищі показники читання. У цих країнах часто показують зарубіжні фільми з субтитрами рідною мовою.

Самооцінка. У всіх країнах учні, які мають високий рівень читацької грамотності, вважають свої здібності у цій галузі вищими за середні. Учні з Фінляндії, Гонконгу, Сінгапуру та Угорщини порівняно скромні в оцінках щодо свого читання, а з Греції, Кіпру, США й Канади – відносно впевнені.

Як стати гарним читачем? Найкращі читачі в країнах із високими балами з читацької грамотності наголошували на тому, що вони мають багато гарних книжок, вивчають багато нових слів і виконують багато письмових вправ. Навпаки, найкращі читачі в країнах із низькими балами наголошували на озвучуванні слів, регулярному виконанні найскладніших завдань і на домашньому читанні. Вважається, що й національні відмінності відображають особливості систем освіти у навчанні читацької грамотності.

Самостійне читання. Обсяг самостійного читання книжок, про який учні повідомляють, позитивно впливає на рівень їхніх досягнень із читацької грамотності.

Досвід першого міжнародного дослідження читацької грамотності учнів став підґрунтям для подальших опитувань та аналітичної роботи з метою вдосконалення системи навчання читання. З цією метою прийнято вважати, що *читацька грамотність* – це «... здатність розуміти та використовувати ті форми письмової мови, яких вимагає суспільство та/або потрібні особистості» [3, с. 17]. У визначенні було акцентовано на мовних формах, необхідних суспільству, що відображало концепцію функційної грамотності та відбір завдань із уважного читання оголошень, газет, карт, графіків, урядових документів, що часто зустрічаються в суспільстві.

Однак для задоволення потреб багатьох національних комітетів, які виступали за включення мислення вищого рівня та інтерпретації оповідної прози та журнальних статей, було потрібне ширше визначення. Звідси виникає додаткове поняття матеріалів для читання, яке визначалися індивідуально залежно від суспільних потреб країн-учасниць дослідження. Більшість країн наполягали саме на вимірюванні здатності саме розуміння, а не використання, а також виконання вказівок у кількох завданнях.

Основними типами матеріалів для грамотного читання, які мали бути включені до підсумкових тестів обох вікових рівнів, були такі:

1). розповідна проза: безперервні тексти, у яких мета письменника – викласти факти або розповісти вигадану історію; зазвичай вони

дотримуються лінійної послідовності в часі та мають на меті розважити чи емоційно залучити читача; вибрані уривки варіювалися від коротких байок до довгих історій із понад 1000 слів;

2) пояснювальна проза: безперервні тексти, призначені для опису, пояснення, донесення до читача фактичної інформації чи судження; тести містили, наприклад, короткі сімейні листи та описи тварин, а також довгі трактати про куріння та лазери;

3) документи: структуровані інформаційні тексти, представлені у формі діаграми, таблиці, карти, графіка, списку або набору інструкцій; вони були організовані так, що учні повинні були шукати, знаходити та обробляти вибрані факти, а не читати кожне слово безперервного тексту, а у деяких випадках учні мали дотримуватися детальних інструкцій щодо відповідей на такі тести.

Однак у тестах були завдання, що передбачали роботу не лише з такими текстами, а й з подібними до них.

Удосконалення системи дослідження читацької грамотності продовжилося вже у ХХІ ст. Надихнувшись ідеями Н. Постлетвейта щодо використання наукових підходів у освітній політиці, А. Шлейхер запропонував створити міжнародне оцінювання навчальних досягнень PISA. ОЕСР спершу провела пілотне дослідження PISA, яке довело доцільність таких періодичних міжнародних проєктів. Тоді 1997 р. 28 країн, які брали участь у першій зустрічі, офіційно погодились на участь у програмі. Поступово кількість країн-учасниць збільшувалась і нині це вже 90 країн, які зацікавлені в поліпшенні якості національних систем освіти. За цей час «деякі країни довели, що успіх може стати логічним і передбачуваним результатом освіти. Йшлося про системи, де школи споконвіку вважались хорошими. Наприклад, у Фінляндії – країні, яка показала найкращі загальні результати під час першого оцінювання PISA, – батьки можуть розраховувати, що будь-яка школа, куди вони запишуть свою дитину, забезпечить високий стандарт навчання» [2, с. 25].

Уперше повномасштабне дослідження PISA було проведено у 2000 р., а відтоді організовується циклічно кожні три роки. Освітні експерти щоразу обирають пріоритетну галузь для оцінювання із трьох основних: «Дослідження PISA сфокусоване на «змістовому ядрі» таких освітніх галузей, як читання, математика та природничо-наукові дисципліни. Воно не ставить за мету з'ясувати, чи здатні учні / студенти репродукувати певну суму знань із відповідних галузей. Навпаки, воно спрямоване на оцінювання того, наскільки ефективно 15-річний підліток може використати знання й уміння, здобуті в закладі освіти, для розв'язання життєвих проблем і подолання викликів у незнайомих умовах» [1, с. 4]. Оцінювання результатів навчання не прив'язане до стандартів та освітніх програм країн, тобто має на меті перевірку «м'яких навичок».

Читацька грамотність була у фокусі уваги досліджень PISA у 2000, 2009 та 2018 рр. У 2000 р., коли відбувся перший збір даних PISA, читацька грамотність була основною. Оцінюванню її результатів було присвячено понад дві третини вмісту тестування. Читацьку грамотність розглядали як необхідну основу для успішності в інших предметних галузях в освітньому контексті, але це також передумова успішної участі в більшості сфер дорослого життя. Сучасний світ вимагає від громадян навчання протягом усього життя. Щоб досягти цієї мети, учні повинні бути готові працювати з різноманітністю друкованих матеріалів і письмової інформації.

Звіт, що представляє перші результати PISA 2000 р., був опублікований у 2001 р. й охоплює результати у всіх трьох галузях знань [13]. Але найбільше цей звіт уточнює та розширює обговорення результатів читацької грамотності, які містяться в першому дослідженні 1992 року.

Назва цього звіту «Читання заради змін» акцентує увагу на двох основних моментах. По-перше, це досягнення в читацькій грамотності: результати PISA свідчать про те, що покращення навичок читання учнів може мати значний вплив на їхні можливості у подальшому житті.

По-друге, це залученість до читання: рівні інтересу до читання та ставлення до нього, кількість часу, який учні витрачають на читання у вільний час, і різноманітність матеріалів, які вони читають, тісно пов'язані з успіхами в читацькій грамотності.

Окрім того, хоча ступінь залучення до читання значно відрізняється в різних країнах, 15-річні підлітки, чії батьки мають невисокий професійний статус, але які активно читають, отримують вищі середні бали з читання в PISA, ніж учні, батьки яких мають високий або середній рівень, професійний статус, але мало займаються читанням зі своїми дітьми. Це свідчить про те, що пошук способів залучити учнів до читання може бути одним із найефективніших методів стимулювання соціальних змін.

Читацька грамотність, виміряна в PISA–2000, вимагала від учнів продемонструвати свої навички роботи з широким спектром текстів, узятих із різних ситуацій і крізь призму різних підходів. Була розроблена структура читацької грамотності, покладена в основу PISA. За нею можна розглянути результати в різних країнах. У звіті результати представлені не лише з погляду засобів і розподілу продуктивності за комбінованою шкалою читацької грамотності, але за п'ятьма субшкалами, які визначені щодо двох текстових форматів (безперервного та перерваного) і трьох підходів або «аспектів» читання: отримання інформації, інтерпретація та рефлексія.

Визначення читання та читацької грамотності змінювалися з часом паралельно зі змінами в суспільстві, економіці та культурі. Концепція навчання, і особливо концепція навчання впродовж життя, розширила уявлення про читацьку грамотність і вимоги до неї. Грамотність більше не вважається здатністю, набутою лише в дитинстві під час перших років навчання. Натомість її розглядають як набір знань, навичок і стратегій, які особистість розвиває протягом життя в різних ситуаціях і через взаємодію зі своїми однолітками та з більшими спільнотами, у яких вони беруть участь.

Завдяки процесу досягнення консенсусу за участю Експертної групи з питань читання (RFEG) і консультативних груп PISA для опитування 2000 р. було прийнято нове трактування поняття «читацька грамотність».

«*Читацька грамотність* – це розуміння й використання письмових текстів і рефлексія над ними для досягнення своїх цілей, розвитку своїх знань і потенціалу, а також для участі в житті суспільства» [13, с. 25].

Визначення цього терміну значно розширене порівняно з пілотним опитуванням 1991 р. Тепер грамотний читач виконує активну функцію під час роботи з текстом: не лише має відтворити його зміст, але й осягнути сенс і висловити власні міркування.

Нове тлумачення також розкриває повний спектр ситуацій, у яких читацька грамотність відіграє важливу роль для молоді, від школи до роботи, від активної громадянської позиції до навчання впродовж життя. У ньому сконцентровано ідею про те, що грамотність дозволяє реалізувати індивідуальні прагнення: здобуття освітньої кваліфікації чи отримання роботи, а також особисті інтереси. Читацька грамотність також надає читачеві набір лінгвістичних інструментів, які стають все більш важливими для задоволення потреб офіційного спілкування.

Відбір текстів для опитування PISA–2000 ґрунтувався на Загальноєвропейських рекомендаціях Ради Європи з мовної освіти. Було визначено чотири ситуації, у рамках яких обиралися тексти:

- 1) читання для приватного використання;
- 2) читання для громадського використання;
- 3) читання для роботи;
- 4) читання для навчання.

Під ситуацією розуміли загальну категоризацію текстів на основі передбачуваного використання автором, на основі стосунків із іншими особами, імпліцитно чи явно пов'язаними з текстом, і на загальному змісті. Зразки текстів були взяті з різних ситуацій, щоб максимізувати різноманітність вмісту, включеного в опитування з читацької грамотності.

Пильну увагу також було приділено походженню текстів, відібраних для включення в це опитування.

У звіті PISA –2000 описано ситуації, відібрані для опитування [13].

Читання для особистого користування. Ця ситуація здійснюється для задоволення власних інтересів людини, як інтелектуальних, так і практичних. Це також включає читання для підтримки або розвитку особистих зв'язків із іншими людьми. Вміст зазвичай включає особисті листи, художню літературу, біографії та інформаційні тексти, які читають для задоволення пізнавальних інтересів, вони є частиною дозвілля чи розважальних заходів.

Читання для громадськості. Читання здійснюється для участі в діяльності суспільства. Це стосується використання офіційних документів, а також інформації про публічні заходи.

Читання для роботи (професії). Хоча не всім 15-річним підліткам насправді доведеться читати на роботі, важливо оцінити їхню готовність перейти у світ праці, оскільки в більшості країн понад 50 % із них будуть читати на роботі протягом 1-2 років. Такі завдання часто називають «читати для виконання», оскільки вони пов'язані з виконанням якогось негайного завдання.

Читання для навчання. Цей тип читання зазвичай пов'язаний із отриманням інформації як частини більшого навчального завдання. Матеріали часто не обирає читач, а задає вчитель. Зміст, як правило, розроблено спеціально для навчання.

Основною відмінністю між текстами, які є основою оцінювання PISA–2000, є їх класифікація на *безперервні та несуцільні тексти*.

Безперервні тексти зазвичай складаються з речень, які, у свою чергу, організовані в абзаци. Вони можуть вписуватися навіть у більші структури, такі як розділи, глави та книги. Основна класифікація безперервних текстів – за риторичною метою або типом тексту.

Розповідь – це тип тексту, у якому інформація стосується властивостей об'єктів у часі. Розповідні тексти зазвичай дають відповіді на питання *коли* або у якій *послідовності*.

Виклад – це тип тексту, у якому інформація представлена у вигляді складних понять або розумових конструкцій, або тих елементів, на які можна поділити концепції чи розумові конструкції. У тексті пояснюється, як складові елементи взаємопов'язані за змістом, і часто дається відповідь на питання *як*.

Аргументація – це тип тексту, який представляє зв'язок між поняттями. Аргументаційні тексти часто відповідають на запитання *чому*. Інша важлива риса текстів-аргументацій – за їх допомогою можна переконати.

Інструкція (іноді її називають застереженням) – це тип тексту, який містить вказівки щодо послідовності дій, процедур, правил, положень і статутів, що визначають певну поведінку.

Документ або запис – це текст, призначений для стандартизації та збереження інформації.

Гіпертекст — це набір текстових осередків, з'єднаних між собою таким чином, що одиниці можна читати в різних послідовностях, дозволяючи читачам слідувати різними маршрутами до інформації.

Несуцільні тексти або документи, класифікують як повсякденні описи форматів цих текстів.

Діаграми та графіки є символічними зображеннями даних. Вони використовуються для наукової аргументації, а також у журналах і газетах для відображення числової й табличної публічної інформації у візуальному форматі.

Таблиці та матриці. Таблиці являють собою матриці рядків і стовпців. Як правило, усі записи в кожному стовпці та кожному рядку мають спільні властивості, тому мітки стовпця та рядка є частиною інформаційної структури тексту. Загальні таблиці включають розклади, електронні таблиці, форми замовлень та індекси.

Схеми часто супроводжують технічні описи (наприклад, демонстрація частин побутового приладу), пояснювальні тексти та інструктивні тексти (наприклад, ілюстрації, як зібрати побутовий прилад).

Карти – це несущільні тексти, що вказують на географічні зв'язки між місцями. Існує безліч типів карт. На дорожніх картах позначені відстані та маршрути між визначеними місцями. Тематичні карти вказують на зв'язок між місцезположеннями та соціальними або фізичними особливостями.

Форми – це структуровані та відформатовані тексти, що передбачають отримання відповідей читача на конкретні запитання визначеними способами. Форми використовуються багатьма організаціями для збору даних. Вони часто містять структуровані або попередньо закодовані формати відповідей. Типовими прикладами є податкові форми, імміграційні форми, візові форми, заяви-форми, статистичні анкети тощо.

Інформаційні листи відрізняються від форм тим, що вони надають, а не запитують інформацію. Вони узагальнюють інформацію в структурованому вигляді та в такому форматі, щоб читач міг легко та швидко знайти конкретні частини інформації. Інформаційні листи можуть містити різні текстові форми, а також списки, таблиці, малюнки та складну текстову графіку (заголовки, шрифти, відступи, межі тощо) для узагальнення та виділення інформації.

Реклама – це документи, створені для того, щоб запропонувати читачеві щось зробити, наприклад, купити товари, відвідати зібрання, обрати особу на державну посаду тощо. Мета цих документів – переконання читача.

Оголошення, запрошення, повістки, попередження та повідомлення є прикладами цього формату документа.

Ваучери свідчать про те, що їх власник має право на певні послуги. Інформація, яку вони містять, повинна бути достатньою, щоб показати, чи дійсний ваучер чи ні. Типовими прикладами є квитки, рахунки-фактури тощо.

Сертифікати є письмовими підтвердженнями дійсності угоди чи контракту. Вони є формалізованими за змістом, а не за форматом, вимагають підпису однієї або кількох уповноважених осіб і компетентні свідчити про істинність даного твердження. Гарантії, шкільні атестати, дипломи, контракти тощо є документами, які мають ці властивості.

Щоб змоделювати автентичні ситуації читання, оцінювання читання PISA–2000 вимірювало *п'ять аспектів*, пов'язаних із досягненням повного розуміння тексту, незалежно від того, чи є він безперервним, чи несучільним. Очікується, що учні продемонструють свою майстерність у всіх цих аспектах:

- отримання інформації;
- формування широкого загального розуміння;
- розвиток інтерпретації;
- обмірковування та оцінювання змісту тексту;
- обмірковування й оцінювання форми тексту [13, с. 30].

Отримання інформації. У повсякденному житті читачам часто потрібна певна інформація. Можливо, їм знадобиться знайти номер телефону або перевірити час відправлення автобуса чи поїзда. Вони можуть захотіти знайти конкретний факт, щоб підтвердити чи спростувати твердження, зроблене кимось. У подібних ситуаціях читачі зацікавлені в отриманні окремих фрагментів інформації. Для цього читачі повинні сканувати, шукати, знаходити та вибирати відповідну інформацію. Обробка, пов'язана з цим аспектом читання, найчастіше відбувається на рівні речення, хоча в деяких випадках інформація може міститися у двох чи й більше реченнях або ж у різних абзацах.

У завданнях оцінювання, які вимагають відновлення інформації, школярі повинні зіставити інформацію, надану в запитанні, з ідентично сформульованою або синонімічною інформацією в тексті та використати це, щоб знайти необхідну нову інформацію.

Формування широкого загального розуміння. Для цього читач повинен розглядати текст цілісно. Існують різні оцінювальні завдання, у яких читачам пропонується сформувати широке загальне розуміння. Екзаменовані можуть продемонструвати початкове розуміння, визначивши тему чи мету тексту. Приклади включають завдання, які вимагають від читача вибрати або створити заголовок або тезу для тексту, пояснити порядок простих інструкцій або визначити основні складові графіка чи таблиці.

Деякі завдання цього аспекту можуть вимагати від обстежуваного підібрати певний фрагмент тексту до запитання. Наприклад, коли тема або ідея явно викладені в тексті. Інші завдання можуть вимагати від учня зосередитися на більш ніж одному конкретному посиленні в тексті – наприклад, якщо читач повинен вивести тему з повторення певної категорії інформації. Вибір головної ідеї передбачає встановлення ієрархії між ідеями та вибір найбільш загальної та всеосяжної. Таке завдання показує, чи можуть учні розрізняти ключові ідеї та другорядні деталі, розпізнати короткий зміст головної теми в реченні чи заголовку.

Є у тестах PISA–2000 завдання, що вимагають від школярів описати головного героя, обстановку чи середовище оповіді, визначити ідею тексту літературного твору тощо.

Розвиток інтерпретації. Такі завдання вимагають від читачів розширити свої початкові враження, щоб мали більш конкретне або повне розуміння прочитаного. Їх виконання вимагає логічного розуміння; читачі повинні розуміти організацію інформації в тексті. Приклади завдань, які можуть бути використані для оцінки цього аспекту, включають зіставлення інформації, формулювання на її основі висновків, а також доказів на підтвердження своєї думки або позиції чи намірів автора.

Обмірковування й оцінювання змісту тексту. Ці завдання вимагають від читача встановлення зв'язку інформації, знайденої в тексті, зі знаннями з інших джерел. Читачі також повинні оцінити твердження, висунуті в тексті, з погляду їхніх власних знань про світ. Часто читачів просять сформулювати

та захистити власну точку зору. Для цього вони повинні звертатися до доказів із тексту та порівнювати їх з іншими джерелами інформації, використовуючи як загальні, так і конкретні знання, а також здатність абстрактно міркувати, визначати морально-етичні чи естетичні складові змісту аналізованого тексту.

Обмірковування й оцінювання форми тексту. Завдання цієї категорії вимагають від читачів об'єктивного розгляду, оцінки якості тексту та відповідності його форми змістові. У цих завданнях важливу роль відіграють знання таких речей, як структура тексту, жанр і жанровий різновид. Ці риси, які складають основу авторського стилю, відіграють важливу роль у розумінні стандартів, властивих завданням такого характеру. Оцінка того, наскільки успішно автор зобразив певну характеристику чи переконав читача, залежить й від здатності виявляти нюанси у мові.

На основі проведеного у 2000 році дослідження PISA були зроблені важливі *узагальнення*. Зокрема помітна тенденція зростання вимог до освітнього розвитку громадян, у якому читацька грамотність є основною. Поява телефону та телебачення породила віру в те, що усні та візуальні способи спілкування незабаром замінять друковане слово. Усупереч цим очікуванням, письмове слово набуло все більшого значення як засіб спілкування. За словами дослідників навички читання мають важливе значення для академічних досягнень учнів молодших і старших класів середньої школи, але після семи або восьми років початкової освіти багатьом учням все ще бракує достатніх навичок у читанні та розумінні текстів [13, с. 14]. Між тим, читацька грамотність впливає на пізнання учнів, формує спосіб їхнього мислення. А в житті дорослих членів суспільства вона є основоположною у спілкуванні з інституціями держави і влади, важливою у всіх сферах життя.

Читання є необхідною умовою успішного навчання в будь-якій школі. Це не просто мета, а й важливий інструмент у навчанні та індивідуальному розвитку як у школі, так і в подальшому житті. У 2001 р. Європейська комісія

визнала, що навички читання відіграють головну роль у навчанні людини в школі. Здатність читати та розуміти інструкції та зміст текстів є основною вимогою успіху з усіх шкільних предметів. Такі навички є ключовими для всіх сфер освіти та за її межами, сприяють участі в навчанні впродовж життя, соціальній інтеграції людей та їх особистісному розвитку.

Вже на початку ХХІ ст. стало загальноновизнаним, що навчання в школі недостатньо для повноцінного життя, пошуку роботи. Але для здобуття освіти протягом усього життя людина повинна бути підготовлена до адекватного та зручного поводження з друкованими носіями інформації у будь-якій формі.

Новим особливим викликом для систем освіти в ХХІ тисячолітті є завдання подолання розриву між рівнем грамотності учнів різного соціального походження. Виявлення того, які навички читацької грамотності має молоде покоління, які існують взаємозв'язки між цими навичками та способами їх удосконалення було *основною метою PISA–2000*.

У цьому опитуванні, так само як і в PISA–2009, Україна не брала участі. У лідерах із читацької грамотності в результаті проведення цих опитувань – Фінляндія, Південна Корея, Шанхай та Канада. Дослідження PISA-2000 і PISA-2009 показали, що навички читання є більш надійними показниками майбутньої економічної та соціальної стабільності, ніж кількість років, проведених у школі, чи кількість часу, витраченого на освіту протягом життя.

Окрім того, оцінювання PISA–2009 показало, що участь батьків у розвитку читацьких інтересів своїх дітей позитивно впливає на рівень читацької грамотності останніх. Учні, чиї батьки повідомили, що вони читали книгу зі своєю дитиною «щодня чи майже щодня» або «один або два рази на тиждень» протягом першого року навчання в початковій школі, показали вищі результати в PISA –2009, ніж учні, чиї батьки повідомили, що вони не робили цього «ніколи або майже ніколи» чи «один або два рази на місяць».

У середньому між 14 країнами, які збирали інформацію щодо цього питання, різниця становить 25 балів, але вона коливається від 4 балів у Литві до 63 балів у Новій Зеландії. Окрім того, 15-річні підлітки, чий батьки обговорюють політичні чи соціальні питання раз на тиждень або частіше, набирають більше балів, ніж ті, чий батьки обговорюють ці проблеми рідше. Перевага в продуктивності була найбільшою в Італії та найменшою в Китаї.

Більшість хлопчиків і дівчаток у країнах, які брали участь у PISA–2009, сидять пліч-о-пліч в одних класах і працюють з одними й тими ж учителями. У процесі аналізу результатів оцінювання читацької грамотності вчені припустили, що дівчата мають вищі середні показники читання, бо вони люблять читати більше та є більш обізнаними в ефективних стратегіях узагальнення інформації, ніж хлопчики. Дівчата частіше, ніж хлопчики, читають художню літературу, а також журнали. Проте регулярно читають газети та комікси для задоволення у час дозвілля саме хлопці.

Уперше Україна брала участь у дослідженні PISA у 2018 р. Головним аспектом цього міжнародного дослідження знову була читацька грамотність. Ученим вдалося порівняти результати досліджень PISA–2000, 2009 і 2018 років, що дало можливість визначити, як змінилася природа читацької діяльності за цей час.

Без сумніву, що за останні 20 років зі зміною людського суспільства змінилася і природа читацької грамотності. У різних галузях людської діяльності все більше використовуються письмові тексти у різних форматах. Закономірно, що «навички читання, необхідні для індивідуального зростання, успіху в освіті, участі в економіці та громадянстві 20 років тому, відрізняються від тих, які потрібні сьогодні, і цілком імовірно, що через 20 років вони ще більше зміняться» [15, с. 22]. Наразі актуальним є оволодіння цифровими навичками для обробки великої за обсягом і складної інформації. Специфіка читання текстів із екранів комп'ютерів вимагає розробки й використання нових складних когнітивних стратегій обробки інформації: аналізу, синтезу, інтеграції інформації з багатьох різних джерел та її

інтерпретації. Складником цих процесів залишається така ключова навичка як здатність сприймати, розуміти та інтерпретувати різні тексти, зокрема й літературні твори.

Структуру визначення рівнів *читацької грамотності для PISA-2018* було визначено з урахуванням рамок попередніх оцінювань, а також удосконалено у певних *аспектах*:

- структура читацької діяльності повністю об'єднує читання в традиційному розумінні разом з його новими формами, які з'явилися протягом останніх десятиліть і продовжують з'являтися завдяки поширенню цифрових пристроїв і текстів;
- вона включає в себе стратегії, задіяні в основних процесах читання: вільне читання, дослівне тлумачення, інтеграція між реченнями, виділення центральних тем і створення висновків, що є критично важливими навичками для обробки складних текстів із конкретною метою;
- у структурі тестів відбулися певні зміни, включено нові процеси читання: оцінка достовірності текстів, пошук інформації, читання з багатьох джерел та інтеграція/синтез інформації з різних джерел;
- нова редакція тестів враховує нові технологічні варіанти та сценарії використання друкованого та цифрового текстів для досягнення більш автентичної оцінки читання, що відповідає поточному використанню текстів у всьому світі [15, с. 24–25].

Унаслідок стрімкого поширення інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у більшості країн світу, в останнє десятиліття населення переходить від читання друкованих до цифрових текстів. З 2014 року користувачі електронних рідерів зазначають, що через можливість читання у смартфонах вони приділяють цьому заняттю більше часу.

Ця зміна має важливі наслідки для визначення читання як навички. Тексти, які люди читають онлайн, відрізняються від традиційних друкованих текстів.

Щоб насолоджуватися великою кількістю інформації, зв'язку та інших послуг, які пропонуються за допомогою цифрових пристроїв, читачі онлайн мають навчитися керувати пошуком з дисплеїв, переходячи за гіперпокликаннями. Окрім того, з'явилися нові жанри цифрового спілкування, такі як електронна пошта, короткі повідомлення, форуми та соціальні мережі.

Важливо підкреслити, що розвиток цифрових технологій означає, що люди повинні бути вибірковими у тому, що вони читають, а також читати більше, частіше та з ширшим діапазоном цілей. Читання та письмо навіть замінюють мовлення в деяких повсякденних актах спілкування, таких як використання систем чату, а не телефонування довідковим службам. Наслідком цього є те, що читачі мають розуміти ці нові текстові жанри та соціокультурні практики.

Читачі в епоху цифрових технологій також повинні опанувати кілька нових навичок. Їм необхідно мати мінімальну грамотність у сфері ІКТ, щоб розуміти та працювати з пристроями та програмами. Вони також повинні шукати та отримувати доступ до потрібних їм текстів за допомогою пошукових систем, меню, посилань, вкладок та інших функцій сторінок і прокручування. Через неконтрольований надлишок інформації в Інтернеті читачі також повинні бути розбірливими у виборі інформаційних джерел, уміти оцінювати якість і достовірність інформації. Нарешті, читачі мають перечитувати тексти, щоб підтвердити інформацію, виявити потенційні розбіжності й конфлікти та вирішити їх.

Тому завдання для перевірки читацької грамотності у PISA–2018 було переглянуто та розширено, з метою охопити навички, необхідні для читання та взаємодії з цифровими текстами.

Важливими для підвищення рівня читацької грамотності є індивідуальна практика читання, мотивація та ставлення до нього, а також усвідомлення того, наскільки ефективними є нові стратегії читання.

Як виявилось під час дослідження PISA–2018, «учні, які читають частіше, чи то друковані видання, чи то на екрані, зацікавлені в читанні, відчують впевненість у своїх читацьких здібностях і знають про використання стратегій для роботи з текстами різних видів, як правило, є більш досвідченими в читанні» [15, с. 26].

Визначення читання та читацької грамотності з часом змінювалися, відображаючи зміни в суспільстві, економіці, культурі та технологіях. Читання більше не вважається здібністю, набутою лише в дитинстві під час перших років навчання. Натомість його розглядають як набір знань, навичок і стратегій, які люди розвивають протягом життя в різних контекстах, через взаємодію з суспільством. Очікується, що ці процеси та стратегії змінюватимуться залежно від контексту та мети, оскільки читачі взаємодіють із кількома безперервними та несучільними текстами як у друкованому вигляді, так і під час використання цифрових технологій.

У порівнянні з попередніми оцінюваннями PISA, для тестування 2018 року у визначення читацької грамотності включено оцінювання текстів як невід’ємна частина читацької грамотності та вилучене слово «письмовий». *«Читацька грамотність – це розуміння, використання, оцінка текстів, рефлексія над ними та взаємодія з ними для досягнення своїх цілей, розвитку своїх знань і потенціалу та участі в житті суспільства»* [15, с. 28].

Термін «читацька грамотність» використовується замість терміну «читання», тому що він більш точно передає те, що вимірюється опитуванням. «Читання» часто розуміють як просте декодування (наприклад, перетворення письмового тексту в звуки) або навіть читання вголос, тоді як намір цього оцінювання полягає в тому, щоб виміряти набагато ширші здібності.

Читацька грамотність включає широкий спектр когнітивних і лінгвістичних компетенцій, від базового декодування значень слів, граматики та більших лінгвістичних і текстових структур, необхідних для розуміння, а також інтеграції значення зі своїми знаннями про світ. Ця

дефініція також включає метакогнітивні компетенції: усвідомлення та здатність використовувати різноманітні відповідні стратегії під час обробки текстів. Метакогнітивні компетенції активуються, коли читачі думають, контролюють і коригують свою читацьку діяльність з певною метою.

Термін «грамотність», як правило, належить до знань особи з предмета або галузі, хоча він найбільш тісно пов'язаний зі здатністю людини вивчати, використовувати та передавати письмову та друковану інформацію.

Поняття «розуміння прочитаного» означає, що будь-яке читання передбачає певний рівень інтеграції інформації з тексту з уже існуючими знаннями читача. Слово «використання» корелює з поняттями застосування та функції – робити щось із тим, що ми читаємо. Термін «оцінювання» було додано для PISA–2018, щоб включити уявлення про те, що читання часто є цілеспрямованим, і, отже, читач повинен зважати на такі фактори, як правдивість аргументів у тексті, точка зору автора та відповідність тексту цілям читача.

«Рефлексія» підкреслює ідею того, що читання є інтерактивним: читачі спираються на власні думки та досвід, взаємодіючи з текстом. Кожен акт читання потребує певних роздумів, коли читачі переглядають його й пов'язують інформацію всередині тексту з інформацією поза текстом. Роздуми над текстами можуть включати оцінку авторських тверджень, використання ними риторичних та інших засобів дискурсу, а також висновок про точку зору автора. Рефлексія також може вимагати від читачів розглянути зміст тексту, застосувати свої попередні знання чи розуміння або подумати про структуру чи форму тексту. Кожна з цих навичок у визначенні – «розуміння», «використання», «оцінка» та «обмірковування» – необхідна, але жодна окремо не є достатньою для успішної читацької грамотності.

Досвід країн, які мають високі результати з читацької грамотності, доводить ефективність розвитку читацьких навичок з початкової школи у взаємодії із батьками. Зокрема, латвійські дослідники процесу формування читацької грамотності рекомендують батькам приділяти додаткову увагу

ранньому розвитку читацької грамотності дітей у дошкільному віці, а вчителям – стимулювати читання учнями повних текстів літературних творів, які відповідають їхнім віковим особливостям, а також приділяти додаткову увагу популяризації читання поза школою [9].

Фінські учні протягом кількох етапів PISA мають високі результати з читацької грамотності. Науковці підготували ґрунтовне дослідження використання ІКТ серед 15-річних фінських учнів та їх вплив на рівень читацької грамотності. Оскільки опитування PISA оцінювало читацьку грамотність традиційних друкованих текстів, дослідження також включає обговорення подібностей і відмінностей між електронними та друкованими текстами й окреслює потреби в грамотності в середині 2010-х рр. [10]. Результати цього дослідження показали, що фінські підлітки використовують комп'ютери та Інтернет часто та з різною метою.

Навички ІКТ-грамотності є важливими в суспільстві. Потреба в цих навичках є причиною того, чому учні повинні навчатися грамотності в різних медіа. Їх слід ознайомити із загальними принципами різних типів інструментів і програм (інструментальна грамотність), допомогти зрозуміти переваги та недоліки різних медіа та їхню придатність для різних типів завдань (медіаграмотність), а також навчити інтерпретувати й оцінювати різні типи тексту та їх зміст (інформаційна грамотність). Усі ці сфери також повинні включати критичну, етичну, культурну та соціальну оцінку контексту, медіа та контенту.

Отже, досвід європейських досліджень читацької грамотності дозволив уточнити термінологію, визначити структуру читацької грамотності, окреслити проблеми й перспективи її формування в сучасних умовах.

Для розкриття естетичного потенціалу художніх творів, які є основою завдань щодо формування читацької грамотності, актуальними є питання розроблення стратегій їх читання, аналізу та інтерпретації художніх творів.

Список використаних джерел:

1. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018; кол. авт.: М. Мазорчук та ін.; Український центр оцінювання якості освіти. Київ: УЦОЯО, 2019. 439 с.
2. Шлейхер А. Найкращий клас у світі: як створити освітню систему 21-го століття / переклад з англ. Г. Лелів. Львів: Літопис, 2018. 296 с.
3. Elley Warwick B. How in the World Do Students Read? IEA Study of Reading Literacy. Hamburg : International Association for the Evaluation of Educational Achievement, 1992. 136 p.
4. PISA: читацька грамотність / уклад. Т. С. Вакуленко, С. В. Ломакович, В. М. Терещенко. Київ: УЦОЯО, 2017. 123 с.
5. PISA-2018. Рамковий документ з грамотності читання. URL: CY7_NPM(1603)05a_FRW_ReadingFramework_1.docx
6. PISA-2021: рамковий документ щодо оцінювання креативного мислення) / перекл. з англ. К. Шумової; наукове редагування Т. Вакуленко, В. Терещенко. Київ: Український центр оцінювання якості освіти, 2022. 131 с.
7. Cimermanova Ivana. Using comics with novice EFL readers to develop reading literacy. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2015. № 174. PP. 2452–2459.
8. Gil Laura, Martinez Tomas, Vidal-Abarca Eduardo. Online assessment of strategic reading literacy skills. *Computers & Education*. 2015. № 82. PP. 50–59.
9. Geske Andrejs, Ozola Antra. Factors influencing reading literacy at the primary school level. *Problems of education in the 21st century*. 2008. V. 6. PP. 72–77.
10. Leino Kaisa. The relationship between ICT use and reading literacy. Focus on 15-year-old Finnish students in PISA studies. Finnish Institute for Educational Research, 2014. 155 p.
11. OECD. Literacy skills for the world of tomorrow – further results from PISA-2000. Paris: OECD Publishing, 2001. 25 p.

12. OECD. PISA 2009 Results: Executive Summary 2010. Paris: OECD Publishing, 2001. 21 p.

13. OECD. Reading for change. Performance and engagement across countries results from PISA 2000. Paris: OECD Publishing, 2001. 26 p.

14. OECD. The future of education and skills. Education 2030. The future we want. Paris: OECD Publishing, 2018. 22 p.

15. OECD. PISA 2018 Assessment and Analytical Framework. Paris: PISA, OECD Publishing, 2019, 308 p.

16. Teachers' Handbook. Volume 3: Reading Literacy. New Delhi: Central Board of Secondary Education, 2022. 68 p.

2. Стратегії читання у системі шкільної літературної освіти

Проблема читацької грамотності набула особливої гостроти з початку XXI ст. Це пов'язано зі зростанням кількості інформації, яка швидкими темпами поширюється через сучасні канали зв'язку, продукується в інтернет-мережі.

У звіті Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD) за результатами дослідження PISA–2000 вказано, що «оскільки люди частіше звертаються до інтернету, вони, ймовірно, стануть більш вправними. Однак системи освіти можуть прискорити процес, озброївши учнів відповідними навичками читання» [38, с. 17].

Учені дійшли висновку, що читання пронизує життя людини протягом століть, але набір навичок, необхідних для успішного читання, змінюється безперервно. Пошук інформації в інтернеті стає повсякденною діяльністю для все більшої кількості людей і є яскравим прикладом контексту, в якому читання потребує навичок, що виходять далеко за рамки декодування.

Традиційно друкований матеріал проходить процес перевірки та редагування кількома особами, перш ніж він потрапляє до читача. Інформація в інтернеті, однак, демонструє більш різноманітну якість. Хоча деяка з неї була відредагована, значна частина – ні, тож читачам доведеться покладатися на власні критичні навички, вирішуючи, чи використовувати матеріал і як. Окрім того, величезний обсяг доступної інформації вимагає використання критеріїв відбору. Щоб зібрати інформацію в інтернеті, потрібна здатність сканувати та швидко переглядати великі обсяги матеріалу та негайно оцінювати його достовірність. Тому *критичне мислення* стало більш важливим, ніж будь-коли, у *формуванні читацької грамотності*.

Норвезькі вчені К. Сп'єлднес і Ф. Карлсен дослідили впливи електронних пристроїв на літературне читання [36]. За їхніми спостереженнями, літературне читання переживає трансформацію. Цифрові пристрої доповнюють традиційні паперові книги електронними та

аудіокнигами, і водночас цифрові технології не сприяють зосередженому читанню, змінюють читацькі звички, але покращують технічні характеристики читацької діяльності.

За результатами спостережень за читанням дорослих, вдалося визначити, що читачі адаптують режим читання до ситуації, обирають для читання невеликі легкі тексти або слухають аудіокниги. Частина реципієнтів занурюється в літературу завдяки спеціальним стратегіям, які допомагають зосередитися на розумінні художніх текстів.

Інтернет є лише одним із прикладів джерел інформації. Здатність отримувати доступ, розуміти та обмірковувати всі види інформації є важливою, якщо люди хочуть повною мірою брати участь у житті сучасного суспільства, заснованого на знаннях. Тому система оцінювання читацької грамотності учнів наприкінці обов'язкової освіти повинна зосереджуватися на навичках читання, які включають *пошук, вибір, інтерпретацію та оцінку інформації з широкого кола текстів, пов'язаних із ситуаціями як у класі, так і за його межами.*

Доведено, що учні, які добре читають, як правило, читають більше і, як наслідок, вони набувають більше знань у всіх галузях. Учні з поганими звичками читання часто вважають матеріал для читання надто складним і у них розвивається негативне ставлення до читання. Вони потрапляють у замкнуте коло, тому що, читаючи менше, вони мають менше можливостей розвивати стратегії розуміння прочитаного, і тому вони ще більше відстають з усіх предметах.

Однак виявлення вченими цих істотних недоліків у формуванні читацької грамотності спонукає до пошуку оптимальних *стратегій читання*, які сприятимуть розумінню й інтерпретації інформації, отриманої із друкованих джерел, зокрема й з інтернету.

У сучасних дослідженнях психології читання доведено, що знання метакогнітивних стратегій тісно пов'язані з читацькими досягненнями і, що найважливіше, їх можна ефективно використовувати в процесі шкільного

навчання. Вони є найбільш перспективними для формування читацької грамотності сучасних учнів.

У статті Дж. Нахара та С. Маллік зазначено: «Читання – це навичка розвитку пізнавального процесу, і завдяки когнітивній взаємодії та мотиваційній участі читачі можуть розвивати навички роботи з текстом» [33, с. 50]. Використовуючи набуті в процесі освіти базові знання, учні-читачі можуть будувати гіпотези, передбачати перебіг подій у тексті, конструювати можливе вирішення проблем.

У процесі розвитку навичок читання задіяні декілька видів діяльності, наприклад, розуміння та запам'ятовування ідей, визначення та вибіркоче звернення до важливої інформації, моніторинг розуміння, синтез інформації, а також критична оцінка значень, закладених автором у художньому тексті.

Фундаментальними елементами *процесу читання* під час реалізації метакогнітивної стратегії виступають *текст, читач, взаємодія між ними*, а також психічний стан читача у цьому процесі.

Розуміння прочитаного – це процес, який розкриває пізнання читачем сенсів, закладених у художньому тексті. Саме розвиток навичок розуміння прочитаного сприяє досягненню високих результатів у читацькій грамотності. Навчання учнів усвідомленню метакогнітивних стратегій читання (сприйняття й розуміння) текстів є одним із ефективних шляхів до самостійного керування цим процесом, здобуття, організації та перетворення інформації. **На думку психологів, розуміння відбувається на двох рівнях:**

- **структурному – усвідомлення значень, закладених автором у художній текст;**
- **смісловому – переосмислення тексту реципієнтом з метою його перетворення для себе.**

Багатофакторний аналіз даних, представлений у звіті PISA-2009, дозволив дослідити, як фонові знання та дані про ставлення можуть допомогти пояснити відмінності в читацькій грамотності на рівні учнів. Окрім того, у цьому звіті досліджується ступінь мінливості, на який впливає

специфіка закладів освіти. Це дало можливість визначити більш ефективні стратегії формування грамотності в читанні.

Глибше дослідити ефективні стратегії читання вдалося вченим Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD) під час проведення опитування PISA–2009. Його результати показали, що оволодіння стратегіями, які допомагають у навчанні, такими як методи запам'ятовування та розуміння чи узагальнення текстів і широке читання, є важливими, якщо учні хочуть стати вправними читачами [37].

Практика читання для задоволення найтіснішим чином пов'язана з кращими результатами, коли вона супроводжується високим рівнем розвитку критичного мислення. У країнах, які брали участь в опитуванні, помічена тенденція серед учнів: ті з них, які мають низький рівень обізнаності про найефективніші для розуміння, запам'ятовування та узагальнення інформації стратегії, є менш досвідченими читачами, ніж ті, хто має високий рівень обізнаності щодо цих стратегій, незалежно від їхніх читацьких звичок [37, с. 12].

У всіх країнах, де проводилось опитування, учні, які найбільше люблять читати, досягають значно кращих результатів, ніж ті, хто найменше любить читати. Важливим також було з'ясування того, який тип читання може бути найефективнішим у розвитку читацьких навичок. Результати PISA–2009 свідчать про те, що учні, які читають художню літературу, мають більше шансів отримати високі бали.

Порівнявши результати учнів, які читають художню літературу лише з примусу або для шкільного навчання, та тих, що читають для задоволення, учені виявили більш високі результати в оцінці читання PISA–2009 останніх. Читання коміксів пов'язане з невеликим покращенням навичок читання в деяких країнах. Окрім того, учні, які активно займаються онлайн-читанням, таким як читання електронної пошти, спілкування в інтернеті, читання новин в інтернеті, використання онлайн-словника чи енциклопедії, участь в онлайн-

групових дискусіях і пошук інформації в інтернеті, як правило, більш досвідчені читачі, ніж ті, що мало читають онлайн.

У всіх країнах, де проводилось дослідження PISA–2009, за винятком кількох, учні, які використовують спеціальні когнітивні стратегії, щоб зрозуміти та запам'ятати прочитане, наприклад підкреслення важливих частин тексту або обговорення прочитаного з іншими людьми, мають кращі результати з читацької грамотності. У Бельгії, Швейцарії та Австрії чверть учнів, які найбільше використовують ці стратегії, показує результат у середньому на 110 балів більше, ніж інші.

Розвиток читацької грамотності в Україні має всезагальний характер, підтримується на державному рівні. У 2023 році була схвалена «Стратегія розвитку читання на період до 2032 року “Читання як життєва стратегія”» та затверджений операційний план її реалізації на 2023–2025 рр. У цьому документі зазначено: «Набуття звички читання як щоденної практики, а також формування читацької грамотності визначають можливості для якісного здобуття освіти, розвитку критичного мислення, самореалізації особистості та загалом більшої задоволеності життям в умовах інформаційного перенасичення, нестабільної політичної чи економічної ситуації в державі. Крім того, читання є одним із ключових чинників розвитку людського потенціалу» [23].

Одним зі шляхів реалізації цієї стратегії є *формування навички й потреби в читанні* – у результаті реалізації цього напрямку люди й спільноти обиратимуть читання як свідому та регулярну практику для дозвілля, навчання та розвитку. Важливу роль у цьому процесі відіграє *шкільна літературна освіта*. Саме орієнтація на потреби сучасного учня-читача вимагає пошуку нових підходів, методик і засобів навчання літератури.

Нове покоління учнів народилося й зростає в інформаційну епоху, тому сприймає інформацію інакше, ніж його попередники. Збільшується обсяг інформації, а відтак змінюються стратегії її сприйняття. Останні залежать від специфіки текстів, які читають учні.

Особлива увага – до стратегій читання художніх творів, адже, крім пізнавальної інформації, вони впливають на думки й почуття читача, пробуджують емоції естетичного характеру. У сучасній методиці навчання літератури ефективними є такі *стратегії читання* (сприйняття) художніх творів: швидкий перегляд, відшукування необхідної інформації, критичне читання, перечитування з метою аналізу, стратегія запитань і завдань, які виконують у процесі читання.

Тоді як дорослі читачі вже мають читацький досвід та вищий рівень читацької грамотності, учні потребують мудрого керівництва вчителя, яке допоможе зрозуміти авторські інтенції. Особливо це стосується художніх творів, у яких створений автором світ значно відрізняється від навколишньої дійсності, а підлітки 5–6 класів сприймають художні твори найвно-реалістично. Прогалину в цьому сприйнятті можна подолати, використовуючи *новітні стратегії читання*. Як зазначає О. Ісаєва: «Важливо навчити школярів помічати сигнали, які посилає твір читачеві, розкодувати ті внутрішні «гачки», якими «чіпляє» текст того, хто його сприймає. Так, первинна інтерпретація твору починається вже з осмислення його назви, розмірковувань над передмовою чи зверненням до читачів, якщо вони є, розглядання обкладинки книжки, ілюстрацій» [7, с. 27].

Плануючи ознайомлення школярів із новим для них художнім твором, варто орієнтуватися на синтез двох підходів:

- комунікативного (взаємодія автора й читача);
- когнітивного (сприймання, обмірковування й інтерпретація інформації).

Плануючи стратегії сприйняття та інтерпретації художніх творів, важливо враховувати також особистий досвід учнів-читачів. Слушною є думка В. Ізера, що читач часто відчуває себе втягнутим у хід подій, які в момент читання здаються для нього реальними, навіть якщо насправді дуже далекі від його власної дійсності.

Той факт, що різні читачі по-різному піддаються впливові «дійсності» окремого тексту, є достатньо наочним прикладом того як літературний текст трансформує читання у творчий процес, що далекий від простої перцепції написаного.

Літературний текст активує наші власні здібності, надаючи нам змогу відтворювати світ, представлений у тексті. Продуктом цієї творчої активності є те, що можна було б назвати дійсним виміром тексту. Цей дійсний вимір не є ні самим текстом, ні уявою читача, він надходить разом із текстом і уявою» [6, с. 350]. **Отже, орієнтація на розвиток уяви й фантазії учнів є неодмінним складником стратегій роботи з текстами художніх творів.**

Як свідчать дослідження сучасних учених, існує пряма залежність між тим, чи знає людина стратегії запам'ятовування інформації, і читацькою грамотністю. **Так, ще у 2009 році PISA визначила найбільш ефективні способи запам'ятовування прочитаного, зокрема:**

- обговорювати прочитану інформацію з іншими;
- підкреслювати важливі частини тексту під час читання;
- узагальнювати текст своїми словами.

Тому на різних етапах вивчення художніх творів у 5–6 класах із метою поглиблення поняття про їх специфіку найбільш ефективним є поєднання стратегій критичного читання, інтенсивного читання та стратегій запитань. Це дозволить оцінити ідейно-тематичний зміст твору та структурні елементи під час їх читання та інтерпретації.

Проблема заохочення учнів-підлітків до читання художньої літератури, розвиток їхніх читацьких інтересів є актуальною у наукових розвідках літературознавців, педагогів, соціологів. Дослідники відзначають важливість розвитку читацьких і пізнавальних інтересів дітей у сімейному колі та шкільному навчанні.

Поняття «читацький інтерес» детально проаналізоване у дослідженнях Т. Дятленко, В. Мартиненко, О. Савченко, В. Трунової, Т. Яценко та ін. Вважаємо, що інтерес до читання художніх творів виявляється у постійній

потребі учнів отримувати естетичну насолоду від процесу сприйняття кращих зразків красного письменства, пізнавати світ у всіх його виявах крізь призму авторського бачення. У наукових працях із методики літературного читання та організації самостійної читацької діяльності учнів акцентовано на загальних рисах читацького інтересу, таких як вибірковість, пізнавальна спрямованість, емоційна забарвленість, зацікавленість, допитливість тощо.

Зокрема, В. Трунова робить висновок про те, що «оскільки книга для людини має велике значення взагалі, бо саме з неї починається освіта й освіченість, виховання та самовиховання, індивідуальне духовне життя, то варто подбати, щоб вона стала для школяра другом, мудрим учителем і наставником. Але для цього потрібна копітка, систематична робота вчителя, спрямована на виховання інтересу школярів до книги, до самостійного читання» [24, с. 98].

Процес формування читацьких інтересів молодших підлітків (5–6 класи) є актуальним, оскільки відбувається переосмислення змісту шкільної літературної освіти на адаптаційному рівні навчання. Ця тенденція пов'язана із розробленням нового змісту мовно-літературної освітньої галузі Нової української школи.

Т. Яценко окреслює шляхи ефективного вирішення проблеми читання учнями художніх творів в умовах сучасного інформаційного суспільства, серед яких – «підготовка якісного інноваційного навчально-методичного забезпечення вивчення української літератури, зокрема й забезпечення учнів новими підручниками, користування якими розвиватиме в них інтерес до творів української літератури» [25, с. 7].

Авторським колективом Інституту педагогіки НАПН України під керівництвом Т. Яценко розроблено чинну модельну навчальну програму та підручники української літератури для 5–6 класів НУШ, що орієнтовані на розвиток читацьких інтересів молодших підлітків [27; 28; 29].

Перевагами сучасного програмового та навчально-методичного забезпечення НУШ є врахування вікових психолого-педагогічних

характеристик учнів, їхніх пізнавальних і читацьких інтересів і потреб, що дозволяє реалізувати текстоцентричний і читацькоцентричний принципи в шкільній літературній освіті.

Для подолання усталеного роками, рутинного заучування дат із біографій письменників у нових підручниках української літератури запропоновано текстоцентричний підхід, із орієнтуванням на особистісне сприйняття художнього твору учнями та опертям на їхній життєвий, читацький досвід, естетичний смак.

Фрагменти біографії письменників є контекстом для інтерпретації змісту літературного твору. Передбачено використання й інших видів контексту – історичного, мистецького. Це дозволяє вийти за межі тексту твору, поєднати його ідейний зміст із ціннісними орієнтирами особистості читача-підлітка.

Важливим є також баланс між уведенням у шкільну програму творів класичної та сучасної української літератури, дотриманий у межах кожного тематичного блоку модельної навчальної програми та ретельно продуманий і реалізований у змісті підручників [17; 18; 19].

Навчання української літератури в 5–6 класах орієнтовано на формування предметної читацької та ключових компетентностей учнів, що дозволяє показати зв'язок літературних явищ із реальним життям, а цінності як основа високохудожніх творів мистецтва є невід'ємною частиною наскрізних умінь, м'яких навичок, які сприяють сталому розвитку учнів.

Для організації читацької діяльності, спрямованої на формування кваліфікованого учня-читача, визначальною є система завдань, до якої входять і ті, що формують інтерпретаційні вміння учнів: «розуміти факти і змістову сутність тексту (тему, головну думку, загальне призначення тексту), концептуальну інформацію (авторська позиція), значення невідомих слів на основі контексту, прослідковувати причинно-наслідкові зв'язки, усвідомлювати мотиви вчинків і поведінки героїв, розкривати їхні характери, формулювати висновки, порівнювати зображення і вербальний текст» [30].

Унаслідок включеності художніх творів у загальну парадигму читацької діяльності, виникає потреба інтеграції методів, прийомів і навчальних завдань для роботи з текстами різних типів, зокрема й з художніми. На думку сучасних учених-методистів, інтерпретація має свою специфіку, оскільки є категорією суто мистецькою. Водночас вона сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів. Вважаємо, що в сучасній освітній парадигмі інтерпретація будь-яких текстів, зокрема й художніх творів, набуває універсального характеру. А поряд із естетичним складником увиразнюється й когнітивний, оскільки є інструментом вимірювання компетентності читачів.

«Мета когнітивного інструмента для вимірювання читацької грамотності в межах дослідження PISA полягає в тому, щоб визначити рівень володіння учнями/студентами процесами, які засвідчують їхню читацьку грамотність у роботі з текстом і завданнями до нього. Крім того, спеціальна анкета додатково орієнтована на виявлення читацьких чинників, таких як мотивація, схильність до читання та досвід у ньому» [31, с. 6]. Тому навчальні завдання за текстом художнього твору, спрямовані на формування інтерпретаційних умінь учнів, мають естетичний і когнітивний складники.

Система завдань у підручниках української літератури для 5–6 класів авторського колективу Інституту педагогіки НАПН України враховує саме такий підхід [18; 19]. Формування інтерпретаційних умінь учнів відбувається на другому етапі вивчення цих художніх творів, після безпосереднього сприйняття (первісного читання) тексту творів або в процесі послідовного взаємозв'язаного з аналітичною роботою читання. Вибір шляху вивчення твору залежить від його обсягу, жанрової й тематичної специфіки.

Розглянемо систему запитань та завдань щодо розвитку інтерпретаційних умінь на прикладі казки В. Шевчука «Чотири сестри», що текстуально вивчається у 5 класі.

Уміння розуміти факти й змістову сутність тексту (тему, головну думку, загальне призначення тексту) є основним і на його формування спрямована вся система роботи з текстом прозового твору.

Для виокремлення фактів, описаних письменником, у підручнику представлена система запитань і завдань, представлених у рубриці «Поміркуй!», що сприяє розвитку пізнавальної діяльності, критичного мислення учнів. З'ясуванню фактів допоможуть запитання на кшталт: «Який надзвичайний випадок стався під час царювання Білокосої сестри? Які перетворення сталися із Зеленокосою сестрою? Чому?». Зрозуміти концептуальну інформацію (авторську позицію) та прослідкувати причинно-наслідкові зв'язки й формулювати висновки учням допоможуть відкриті запитання, представлені в цій рубриці: «Що, на твою думку, може означати назва казки? Як ти вважаєш, чи послухає вона (Білокоса сестра) Чорного Птаха? Які зміни у природі це може спричинити? Як ти думаєш, чи поступиться тронем Білокоса сестра Синьокосій? Свою відповідь обґрунтуй».

Навчитися інтерпретувати й розуміти характери та поведінку персонажів учні зможуть у процесі виконання завдань: «Знайди у тексті казки портрети сестер і виразно зачитай їх. Якими рисами зовнішності вирізняється кожна із сестер? Чим цікаві для тебе персонажі цієї казки? Чого б тобі хотілося повчитися у них?»

Поглибленню розуміння ідейного змісту художнього твору, його естетичної вартісності сприяють запитання, що орієнтовані на розвиток умінь учнів порівнювати зображення і текст: «Розглянь рекламу до концерту А. Вівальді Львівської національної філармонії ім. М. Скорика. Чи сповна відтворено в зображенні назву концерту? Чому, на твою думку, використано силует скрипки? Чи відповідають зображення сестер на ілюстраціях художниці О. Рубіної до казки В. Шевчука твоєму уявленню про героїнь твору? Доведи свою думку».

Отже, у молодших підлітків формування умінь аналізу відбувається в процесі текстуальної роботи з творами, а система запитань і завдань у підручниках української літератури для 5–6 класів (автори – Т. Яценко, В. Пахаренко, О. Слижук) як пропедевтична щодо формування поняття про

літературознавчу інтерпретацію текстів художніх творів на базовому предметному циклі навчання, передбачає врахування вимог міжнародного дослідження якості освіти PISA щодо читацької грамотності учнів.

Список використаних джерел:

1. Бабійчук Т. В. Аудіовізуальні засоби у вивченні літератури. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2006. № 27. С. 17–20.
2. Бондаренко Л. Г. Підготовка студентів-філологів до використання плейкаста у шкільному курсі української літератури. *VII Волошинські читання «Шкільна мовно-літературна освіта: традиції і новаторство»: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції*, 17 травня 2019 р., м. Київ / Ін-т педагогіки НАПН України; за заг. ред. Т. О. Яценко. Київ: УОВЦ «Оріон», 2019. С. 191–194.
3. Гребенюк А. Значення сучасних фантастичних творів у формуванні світогляду дітей та підлітків. *Педагогічний пошук*. 2016. № 1. С. 7–9.
4. Дятленко Т. І. Аналіз художнього твору та інтерпретаційна діяльність на уроках літератури як важливий складник літературної освіти учнів. *Педагогічні науки : збірник наукових праць*. Вип. 86. 2019. С. 119–123. URL <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/937/845>
5. Дятленко Т. І. Читання літератури дітьми шкільного віку як актуальна проблема сучасної освіти. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2018. № 85. Т. 1. С. 36–39.
6. Ізер В. Процес читання, феноменологічне наближення. *Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки XX ст. : Вид. 2-ге, допов. / за ред. М. Зубрицької*. Львів: Літопис, 2001. С. 349–366.

7. Ісаєва О. Формування читача-інтерпретатора у сучасній українській школі. *Дивослово*. 2016. № 2. С. 25–27.
8. Ісаєва О. О. Формування ключових навичок як одне із важливих завдань сучасного освітнього цифрового простору. *Навчання і викладання у цифровому форматі в контексті наукової доброчесності у багатомовному світі. Digitales Lernen und Lehren im Kontext der wissenschaftlichen Redlichkeit in der Mehrsprachigkeit* : матеріали Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції 2–3 грудня 2022 року / укл. С. Іваненко, К. Компе, О. Холоденко, О. Яременко-Гасюк. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2022. С. 58–61.
9. Клименко Ж. Дива візуалізації, або Як зробити знання видимими, а уроки літератури – незабутніми. *Всесвітня література в школах України*. 2019. № 3. С. 2–11.
10. Мартиненко В. О. Читацькі інтереси молодших школярів: сучасні тренди і традиції. *Матеріали конференції «Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта – 2019: інтернаціоналізація та інтеграція в освіті в умовах глобалізації*. Київ : ТзОВ «Трек-ЛТД», С. 125–128.
11. *Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA–2018; кол. авт. : М. Мазорчук та ін.; Український центр оцінювання якості освіти. Київ : УЦОЯО, 2019. 439 с.*
12. Слижук О. А. Діяльнісні стратегії розвитку читацьких умінь учнів гімназії у процесі вивчення української літератури. *«Навчання через гру в освітньому просторі України: досвід, виклики, ідеї та рішення»*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (18–19 березня 2021 р., м. Запоріжжя). Запоріжжя: ЗОІППО, 2021. № 43. С. 122–125.
URL : <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/724804>
13. Слижук О. А. Самоідентифікація підлітків у процесі шкільної літературної освіти. *Проблеми саморозвитку особистості в сучасному суспільстві*: матеріали II міжнар. наук.-практ. конференції (26–27 березня

- 2021 р.) / НЮУ ім. Ярослава Мудрого. Харків: Друкарня «Мадрид», 2021. С. 322-323. URL : <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/724805>
14. Слижук О. А. Розвиток уміння п'ятикласників читати з розумінням у процесі вивчення сучасної української літератури. *Компетентнісно орієнтоване навчання: виклики та перспективи* : зб. тез III всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. «Компетентнісно орієнтоване навчання: виклики та перспективи» (29 березня 2021 р., м. Київ). Київ: Пед. думка, 2021. С. 202–205. URL : <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/724646>
15. Слижук О. А. Стратегії формування сучасного учня-читача в гімназії. *Навчання української мови та мов національних меншин учнів закладів загальної середньої освіти в контексті компетентнісного підходу*: зб. тез всеукр. наук.-практ. конф., (21 квітня 2021 р., м. Київ). Київ: Пед. думка, 2021. С. 84–86. URL : <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/>
16. Слижук О. А. Багатоаспектність шкільної інтерпретації сучасної української прози для підлітків. *Ідентичність. Дискурс. Імагологія*: зб. матеріалів всеукр. наук. конф. з іноземною участю до 150-річчя Агатангела Кримського (15 квітня 2021 р., м. Острого. Острого: Вид-во НУ «Острозька академія», 2021. С. 83–86. URL : <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/725346>
17. Слижук О. А. Формування інтерпретаційних умінь молодших підлітків у процесі текстуальної роботи з прозовими творами сучасної української літератури. *Соціально-психологічні ресурси особистості в екстремальних умовах*: матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. (29–30 квітня 2022 р., м. Київ). Київ: Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, 2022. С. 24–27. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/73064>
18. Слижук О. А., Дев'ятко Н. В. Стратегії читання й інтерпретації фантастичної літератури в 5-6 класах нової української школи. *Модернізація освітнього середовища: проблеми та перспективи в контексті євроінтеграції*: зб. матеріалів міжнарод. наук.-практ.

- онлайн-конф. (19-20 травня 2022 р., м. Івано-Франківськ). Івано-Франківськ, 2022. С. 135–138. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/731034/>
- 19.Слижук О. А. Синергія підходів до вивчення художніх творів у 5-6 класах НУШ. *Світ дидактики: дидактика в сучасному світі*: зб. матеріалів міжнарод. наук.-практ. інтернет-конф. (22–23 грудня 2022 р., м. Київ); за наук. ред. О. Топузова, О. Малихіна. Київ, 2022. С. 24–27. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/733067>
- 20.Слижук О. А. Сучасна українська література для підлітків у НУШ: підходи до вивчення. *Виклики сучасного світу і література для дітей: проблеми, тенденції, перспективи* : зб. матеріал. наук.-практ. конф.(4 квітня 2023 р.) URL : <https://lib.iitta.gov.ua/735282>
- 21.Слижук О. А. Мультикультурний підхід у процесі навчання української літератури в 5–6 класах НУШ. *Літератури в мультикультурному дискурсі*: зб. матеріалів всеукр. конф. (6 квітня 2023 р., м. Полтава). Полтава: ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2023. С. 206–210. <https://lib.iitta.gov.ua/735283>
- 22.Слижук О. А. Використання відеоматеріалів у процесі навчання української літератури в 5–6 класах НУШ. *Актуальні проблеми мовно-літературної освіти в середній та вищій школах*: зб. матеріалів IV всеукр. наук.-практ. конф. (27 квітня 2023 р., м. Київ). Київ: Український державний університет ім. Михайла Драгоманова, 2023. С. 130–134. URL :<https://lib.iitta.gov.ua/735285>
- 23.Стратегія розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/190-2023-%D1%80#Text>
- 24.Трунова В. Формування читацьких інтересів дітей на перших етапах початкової шкільної освіти. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2018. Вип. 39. С. 98–106.

25. Яценко Т. О. Проблема читання в умовах інформаційного суспільства: соціальний і методичний аспекти. *Проблема читання в сучасному інформаційному суспільстві*: матеріали I Всеукр.наук.-практ. конф., 12 вересня 2019 р., м. Київ / Ін-т педагогіки НАПН України; за заг. ред. Т. О. Яценко. Київ: УОВЦ «Оріон», 2019. С. 5–8.
26. Яценко Т. О. Специфіка уроку української літератури в умовах інформатизації навчального процесу. *Українська мова і література в школі*. 2016. № 4 (127). С. 19–23.
27. Яценко Т. О. (ред.). Українська література. 5–6 класи: модельна навчальна програма. Київ: Педагогічна думка, 2021, 56 с.
28. Яценко Т. О., Пахаренко В. І., Слижук О. А. Українська література: підруч. для 5 кл. закл. заг. серед. освіти. Київ: Видавничий дім «Освіта». 2022. 256 с.
29. Яценко Т. О., Пахаренко В. І., Слижук О. А. Українська література: підруч. для 6 кл. закл. заг. серед. освіти. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2023. 254 с.
30. Яценко Т. О. Формування читацької грамотності учнів як *новий орієнтир сучасної шкільної літературної освіти*. *Електронний збірник наукових праць ЗОІППО*. 2021. № 4(46). URL : <https://drive.google.com/file/d/1-XiafnrQPM978CVp9BNmOQySOmygHQmq/view>
31. PISA: читацька грамотність / уклад. Т. С. Вакуленко, С. В. Ломакович, В. М. Терещенко. Київ: УЦОЯО, 2017. 123 с.
32. PISA-2021: рамковий документ щодо оцінювання креативного мислення) / перекл. з англ. К. Шумової ; наукове редагування Т. Вакуленко, В. Терещенко. Київ: Український центр оцінювання якості освіти, 2022. 131 с.
33. Nahar J., Mallik S. Metacognitive awareness in the reading comprehension of literary texts: an experimental study based on metacognitive reading

- strategy. *European Journal of English Language Teaching*. 2022. Volume 7. Issue 1. P. 47–58.
34. Puolakka K. Three Dimensions of Intimacy in Literary Reading. *Contemporary Aesthetics*. 2022. Volume 20. P. 1–17.
35. Selfa Sastre M. & Falguera Garcia E. From Text on Paper to Digital Poetry: Creativity and Digital Literary Reading Practices in Initial Teacher Education. *Frontiers in Psychology*. June 2022. Volume 13. P. 1–17. URL: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.882898>
36. Spjeldnaes K. & Karlsen F. How digital devices transform literary reading: The impact of e-books, audiobooks and online life on reading habits. *New Media & Society*. October 2022. P. 1–17.
37. OECD. PISA 2009 Results: Executive Summary 2010. Paris: OECD Publishing, 2010. 21 p.
38. OECD. Reading for change. Performance and engagement across countries results from PISA 2000. Paris: OECD Publishing, 2001. 262 .
39. OECD. The future of education and skills. Education 2030. The future we want. Paris: OECD Publishing. 2018. 22 p.

3. Психолого-педагогічні основи формування читацької грамотності учнів-підлітків

Вікові та психологічні особливості художнього сприймання учнів-підлітків – один із важливих аспектів продуктивного розроблення проблеми формування читацької грамотності учнів у системі шкільної літературної освіти. Особливої уваги заслуговує саме адаптаційний цикл базової середньої освіти, коли інтенсивно розвивається особистість учнів-підлітків, формуються їхні базові предметні знання, наскрізні вміння, зокрема й ті, що структуровані в читацькій грамотності як педагогічній категорії.

Акцентуємо на розуміння *читацької грамотності* як здатності особистості читати, розуміти, інтерпретувати різноманітні тексти та використовувати їх для розширення знань, а також досягнення цілей у різних сферах життя. Тобто, це складний вид *читацької діяльності* особистості, в основі якого – сприймання та розуміння тексту.

Науковці виділяють два підходи до характеристики читацької діяльності, що умовно можна визначити як *когнітивний* та *комунікативний*. Представники першого підходу розглядають читання як процес сприйняття та переробки інформації, що закодована в тексті графічними засобами, розрізняючи техніку читання та розуміння повідомлення. Комунікативний підхід до читання – це особлива форма комунікативного контакту автора і читача, у процесі якого текстова інформація не лише сприймається і засвоюється, але й передбачається формування особистісних смислів читача.

У тезаурусі міжнародного дослідження якості освіти PISA, починаючи ще від першого циклу його організації в 2000 році, сутність поняття «*читацька грамотність*» трактується як «розуміння, використання, оцінювання, осмислення письмових текстів і виявлення зацікавленості ними з метою досягнення певних цілей, розширення свого світогляду, розвитку читацького потенціалу, формування готовності до активної участі в житті суспільства» [4, с. 93]. Такі читацькі вміння є основою результативної

навчальної діяльності учнів у процесі опанування не лише програмовим матеріалом шкільних предметів, але й необхідною умовою їхньої успішної участі в різних сферах життя.

У трактуванні читацької грамотності як категорії важливо спиратися на досягнення психолого-педагогічної науки щодо сутності читацької діяльності.

Розуміння прочитаного є ключовим елементом читацької діяльності учнів і важливим напрямом у роботі вчителя. Від рівня розуміння тексту залежить повнота, глибина предметних знань, сформованих умінь і способів діяльності учнів, тобто результативність освітнього процесу.

Уміння використовувати прочитане передбачає розвиток практичних навичок читача, а здатність осмислювати прочитане полягає в його активності, коли він уміє застосовувати особистий читацький досвід для розуміння авторської думки. Отже, у тлумаченні *читацької грамотності* закладена здатність читача не лише розуміти прочитаний текст, а й уміння його оцінювати, співвідносити з власним читацьким і життєвим досвідом, уміти використовувати прочитане в різних навчальних і життєвих ситуаціях.

Відтак читацьку грамотність доцільно розглядати як інтегрований компонент навчальних досягнень учнів, сукупність яких можна диференціювати так:

- *предметні результати* – наявний достатній рівень володіння предметним навчальним матеріалом, формування досвіду його використання в нових навчальних і соціальних ситуаціях;
- *метапредметні результати* – сформованість вміння ефективно використовувати різні джерела інформації та об'єктивно оцінювати її достовірність і значущість; демонструвати досвід дослідницької проєктної діяльності;
- *особистісні результати* – сформованість ціннісного ставлення до читання; удосконалення читацьких умінь і навичок; розвиток

естетичного смаку; формування кола читання для особистісного розвитку.

Важливо акцентувати, що питанням розкриття змістових і процесуальних аспектів читацької діяльності особистості, передусім сприйманню текстової інформації та прийомам її розуміння, присвячені наукові розвідки дослідників різних галузей.

Процес читання та особливості його організації обґрунтовано в психологічних працях Я. Андрєєвої, А. Коваленко, Г. Костюка, Н. Чепелевої; у педагогічних дослідженнях М. Вашуленка, І. Гудзик, О. Савченко, ключові положення яких засвідчують кореляцію трактування процесу формування читацької грамотності, унормованому в міжнародному дослідженні PISA.

Н. Чепелева на означення системи інтелектуальної та операціональної сфер читача, що дозволяють йому ефективно вступати у взаємодію з текстом із урахуванням цілей читання, прийомів сприймання і розуміння тексту, послуговується дефініцією «читацька компетентність» [14]. На її думку, «читацька компетентність включає у себе три основних блоки якостей, взаємодія яких у реальній читацькій діяльності і забезпечує (або не забезпечує) її ефективність» [12, с. 64]: когнітивні, комунікативні та операціональні.

Когнітивна складова читацької компетентності формується у процесі лігвістичної підготовки, яка здійснюється на уроках української мови, під час вивчення інших шкільних предметів. Для читання художніх текстів особливе значення мають фонові знання. «Це знання суміжних галузей, загальнокультурна компетентність, яка, не маючи безпосереднього відношення до проблем, що викладаються в тексті, дозволяє вловити, зрозуміти приховані натяки, асоціації тощо, тобто зробити розуміння глибшим, більш емоційним, насиченим особистісним» [12, с. 65].

Когнітивна складова впливає на глибину розуміння учнями художніх творів, формування їхнього уявлення про структуру тексту як мовної одиниці, а також за рахунок інформації, яку несе цей текст, на розширення

особистого досвіду, розвиток критичного мислення, збагачення уявлення про світ і своє місце в ньому.

Найбільш важливими для формування читацької грамотності на уроках літератури є комунікативні складники: уміння здійснювати «діалог» з автором тексту, прогностичні вміння (здатність передбачати подальший розвиток текстової інформації), читацькі потреби й інтереси, мотиви та ціннісні орієнтації.

Читацькі потреби та інтереси є основою здійснення читацької діяльності, у процесі якої формується читацька грамотність. Вони значною мірою розвиваються в ході пізнавальної діяльності та визначають спрямованість особистості, звернену до галузі пізнання.

Серед видів діяльності учнів в освітньому процесі пізнавальна діяльність є основною. Вона забезпечує пізнавальну спрямованість усіх інших видів діяльності. Водночас читацькі інтереси входять і до системи літературно-художньої діяльності, яка включає процес художньої творчості, сприйняття художнього твору та розвиток інтересу до нього: інтерес відображає мотиваційну спрямованість, а сприйняття й творчість відображають ступінь оволодіння художніми засобами з читацької та авторської позицій. Крім пізнавального змісту, інтерес до читання визначається ще й спрямованістю думок – співпереживанням, співучастю, які у своїй суті емоційно забарвлені.

У становленні особистості учнів-читачів інтереси мають особливе значення. Як одна з форм спрямованості особистості, інтереси безпосередньо впливають на виконання завдань життєвого самовизначення школярів. Істотною властивістю читацького інтересу є його спрямованість на емоційне сприйняття художнього твору, входження в нього та усвідомлення авторської позиції як своєї власної. Разом із тим, ця внутрішня властивість є й джерелом читацького інтересу.

Під час здійснення на уроці літератури навчальної діяльності має місце безпосередній читацький інтерес – зацікавленість самим процесом читання,

яка виникає на початковому етапі сприйняття художнього твору й не може існувати як самостійна одиниця протягом тривалого часу.

Під час здійснення читацької діяльності виявляється активність читача, яка стимулює перехід від власне читання до перетворення авторських думок для власного життєвого досвіду. Відповідно, безпосередня зацікавленість читанням художнього тексту переходить в опосередкований інтерес, спрямований не на власне читання, а на здатність до самовдосконалення, поглиблення життєвого досвіду через твір мистецтва слова.

Дотичною до комунікативного складника читацької компетентності є здатність учнів-читачів розуміти інтертекстуальні зв'язки художнього тексту, яку Н. Чепелева називає «міжтекстовою компетентністю» [12]. Характеризуючи цей феномен, вона зазначає: «Жоден текст не читається незалежно від читацького досвіду спілкування з іншими текстами. Водночас досвід читача включає у себе дві складові – знання, отримані з практичного життя, та відомості, набуті в процесі читання. У пам'яті читача зберігаються також правила спілкування з літературними творами, правила жанру та інших літературних конвенцій. Усе це й складає міжтекстову компетентність, яка забезпечує ефективну діалогічну взаємодію не лише з творами художньої літератури, а й із творами та текстами інших жанрів» [12, с. 66].

Розуміння прочитаного тексту, яке є метою здійснення читацької діяльності, характеризується як діалог (комунікація) різних історико-культурних типів мислення.

На уроках літератури важливо організувати художню комунікацію учнів із книгою, бо зрозуміти її дійсно глибоко можливо лише в процесі спілкування різних її читачів. Тому основною формою навчальної діяльності в процесі уроку літератури є не розповідь учителя про книгу, не пояснення вчителем книги, а спільна – учнів та учителя – робота над текстом художнього твору, спрямована на його розуміння.

У сучасних наукових дослідженнях комунікативна компетентність досліджується багатоаспектно. Для шкільної літературної освіти важливо

враховувати такі її компоненти, як здатність спільно здобувати й засвоювати інформацію, передавати та розуміти емоції, почуття, мати власний чуттєвий досвід, самостійно встановлювати контакти з учасниками спілкування, швидко орієнтуватись у новій, незнайомій ситуації. Саме врахування комунікативної підготовленості учня в процесі шкільної літературної освіти орієнтує на подальшу трансформацію її для нових соціальних потреб після закінчення загальноосвітньої школи. У зв'язку з цим вона набуває статусу ціннісної категорії, яка регулює ставлення до навколишнього світу, до інших людей, розуміння себе самого, своєї поведінки в соціумі. Поступово комунікативна компетентність стає основою комунікативного потенціалу особистості на все життя.

Операційний складник читацької компетентності включає технічні характеристики здійснення учнями читацької діяльності: техніку читання, розвиток читацької навички та основні прийоми й стратегії читання. Операційний складник найбільше спирається на вікові та індивідуальні особливості учнів-читачів.

У наукових розвідках вікової та педагогічної психології опорними щодо формування читацької грамотності визначено такі особистісні характеристики учнів-підлітків: активно розвиваються читання, усне й писемне мовлення; процес запам'ятовування асоціюється з мисленням, встановленням логічних зв'язків; достатній рівень розвитку пам'яті та відтворювальної уяви, що сприяє конкретно-чуттєвому сприйманню тексту; механічне запам'ятовування переходить до смислового, а відтворююча уява взаємодіє з творчою; розвиток пізнавальної діяльності; удосконалення усного та писемного мовлення, збагачення словникового запасу; формування вмінь пізнавальної діяльності (планування, осмислення, контролювання та аналіз результатів) [2; 7]. В учнів основної школи, як зазначав Г. Костюк, підвищується рівень мислення, оскільки формується здатність до розгорнутих міркувань і висновків: від засвоєння окремих понять – до теоретичного мислення [5].

У процесі виокремлення етапів шкільної літературної освіти необхідно спиратися на дослідження з вікової психології. Зокрема, слід зауважити, що на адаптаційний період базової середньої освіти (5-6 класи) припадає молодший підлітковий вік.

Обираючи твори для читання та інтерпретації у 5–6 класах, необхідно орієнтуватися на художню літературу для підлітків, а не для дитячого читання. Розмивання або неврахування вікових меж шкільного віку призводить до втрати підлітками інтересу до читання художніх творів, адже часто канонічні програмові твори нецікаві учням, бо не порушують проблем, які їх хвилюють в емоційному плані, й не становлять пізнавальної цінності.

Якщо спиратися на проведені психологами дослідження особистості підлітків і спроектувати їх на теоретико-літературні засади формування кола підліткового читання, то можемо назвати критерії добору художньої літератури для читання молодших підлітків:

- літературні герої – підлітки (особливості характеру: почуття дорослості, неврівноваженість, мрійливість, поривчастість, скептицизм у сприйнятті реальної дійсності);
- оповідь з погляду особистості, яка перебуває у стані дорослішання й пізнає світ емпірично, часто іронічність оповіді;
- наявність вимріяних, фантастичних елементів, які суперечать реаліям, або цілих фентезійних світів, так званої «віртуальної реальності»;
- швидка зміна подій, інколи несподіване розгортання сюжетних ліній;
- увага до детального змалювання взаємин персонажів;
- на першому плані – внутрішній світ персонажа, його почуття та переживання;
- розгортання подій у впізнаваних юними читачами місцях;

- події, віддалені у часі, вимагають історичних екскурсів і реконструкцій, упізнаваних алузій;
- художній текст, окрім естетичної парадигми, має пізнавальний зміст.

Важливо також враховувати психологічні механізми сприйняття підлітками художніх творів. Цю вікову категорію в художніх творах цікавить людина як носій певних властивостей особистості. Від включеності в події твору вони поступово переходять до його об'єктивного сприйняття.

У школярів-підлітків зростає коло усвідомлених моральних якостей особистості, з'являється інтерес до формування характеру людини, мотивів її поведінки. Однак вони не завжди вмюють оцінити особистість літературного героя в цілому, врахувати й проаналізувати різні обставини й мотиви його поведінки. Більшість учених упевнені в необхідності зберегти наївно-реалістичне сприйняття літератури молодшими підлітками, оскільки усвідомлення ними художньої, естетичної цінності творів відбувається, як правило, пізніше.

Зосередженість на вікових психологічних особливостях школярів обумовлює необхідність розкриття специфіки художнього сприймання, без розуміння якої формування читацької грамотності учнів не матиме належної методичної ефективності.

Для формування в учнів-підлітків умінь розуміти, осмислювати тексти, зокрема й художні, учителеві-словеснику важливо враховувати особливості художнього сприймання.

Сприймання художньої літератури – складний інтелектуально-емоційний процес. У педагогічній психології класифіковано *типи сприймання*: синтетичний, аналітичний, аналітико-синтетичний та емоційний.

Перший тип сприймання характерний для учнів, які виявляють схильність до узагальненого відображення явищ, розуміння сутності подій, але не акцентують уваги на деталях.

Учні аналітичного типу сприймання вміють робити узагальнену характеристику прочитаного, намагаються вирізнити в тексті важливі деталі.

Найсприятливішими для формування читацької грамотності є школярі аналітико-синтетичного типу сприймання, які здатні зрозуміти сутність тексту, співвідносити аналіз окремих частин із висновками, пояснювати відображені в тексті факти.

Учні емоційного типу сприймання не завжди чітко можуть зрозуміти зміст тексту, однак намагаються висловлювати особисті переживання щодо прочитаного.

У дослідженнях із психології читання визначено *три види аналізу й синтезу*, що здійснює читач у процесі сприймання художнього тексту: аналіз та синтез звуків і слів; аналіз тексту; цілісне осмислення та відтворення прочитаного.

Перший вид характеризується тим, що розумові дії над текстом можливі лише за умов правильного сприймання змісту слів у їх контексті. Як зазначає Є. Сверстюк, «елементарною умовою правильного читання є сприймання смислу слова в контексті», що цілком узгоджується з теорією образу-слова О. Потебні [6, с. 41].

Другий вид розумової діяльності корелює з академічним визначенням літературного аналізу. Третій вид аналізу означає реконструкцію в свідомості читача картин тексту в його цілісності, що викликає нові й осмислені емоції естетичного рівня. Образні елементи тексту постають в уяві читача не розрізнено, а цілісно, внаслідок чого виникають нові враження, окреслюється головна думка художнього твору, формується яскраве враження від змісту і значення прочитаного.

У процесі сприймання художнього твору різні види аналітико-синтетичних дій реалізуються в логічній послідовності: від безпосередніх емоційних вражень від прочитаного до осягнення естетичного потенціалу художніх картин і тексту загалом. Процес сприймання художньої літератури проходить такі стадії: емоційне сприйняття; осмислення прочитаного тексту;

особистісне засвоєння змісту та значення твору, осмислене та цілісне відтворення прочитаного.

Перша стадія характеризується домінуванням читацької уяви та безпосереднім відтворювальним сприйманням тексту. Друга – означає активізацію пізнавальної діяльності учнів, що спрямована на ідейно-художній аналіз твору. Третя стадія характеризується глибокою взаємодією емоційної думки й осмисленого почуття, свідомим ставленням до прочитаного, його естетичним сприйняттям та інтерпретацією.

Певні види аналітико-синтетичної діяльності корелюють із відповідними стадіями опрацювання художнього твору та є основою для типології аналітико-синтетичних умінь учнів-читачів і відповідної їй системи завдань.

Реалізація різних видів аналітико-синтетичних процесів передбачає дотримання певних умов роботи над текстом на рівнях сформованості у читачів відтворювальної уяви, виділення образних елементів тексту й розуміння їх функцій та узагальненої оцінки тексту.

Усі види аналітико-синтетичних операцій над текстом, етапи та умови його сприймання є спорідненими, що забезпечує їх активну взаємодію, свідчить про оптимальний шлях читача від безпосереднього спостереження картин у тексті до їх емоційно-логічного сприйняття, розуміння, усвідомлення та глибокого осягнення. Слушною є думка Є. Сверстюка, що «процес читання є по суті відтворенням відповідних до тексту уявлень, понять, думок і почуттів, що веде до розуміння змісту і художніх цінностей твору» [6, с. 40]. Тобто для повноцінного осягнення тексту недостатньо розуміти лише його зовнішній зміст, а й необхідно забезпечити його емоційно-естетичне сприймання, усвідомлення образного смислу.

Згідно з психолінгвістичними теоріями, тексти також мають свої психологічні особливості, унаслідок чого можуть впливати на свідомість читача. Як зазначає Н. Чепелева, «психологічний підхід до тексту тлумачить останній як модель взаємодії автора і реципієнта. Іншими словами, текст

розглядається як перетворена форма реальної міжособистісної взаємодії автора і реципієнта, діалогу двох суб'єктів стосовно тих чи інших проблем. Саме повідомлення при цьому виступає не просто як автономна система знакових елементів, а як підсистема більш складної системи мовної комунікації» [12, с. 5].

На уроках української літератури формування читацької грамотності учнів відбувається під час роботи з текстами художніх творів. Взаємодія учнів-читачів із текстами такого типу спирається на психологічні механізми сприйняття і розуміння літератури як виду мистецтва. Вони відбуваються на когнітивному та емоційно-естетичному рівнях.

Дослідження психологічних особливостей впливу тексту на читачів започатковано у працях Р. Барта, О. Потебні, В. Ізера, Г. Яуса та ін. Тексти різних видів є основою завдань PISA, а художні – об'єктами аналітико-синтетичної роботи на уроках літератури.

На думку Н. Чепелевої, «адекватна психологічна характеристика тексту повинна включати як власне текст, так і позатекстові фактори: діяльність, у яку він включений, ситуації, на котрі зорієнтований, автора, що створив твір (точніше його представленість у тексті), реципієнта, якому адресований твір та роль якого запрограмована у ньому» [13]. Саме такий підхід дозволяє здійснити повноцінний аналіз тексту, зрозуміти його зміст, усвідомити його значення для власного особистого досвіду.

Визначення поняття «текст» та його розрізнення з терміном «твір» подає у своїх наукових працях Р. Барт. Він наводить такі психологічні характеристики тексту й твору в порівнянні:

- твір є матеріальним фрагментом, що займає певну частину книжкового простору, а текст – поле методологічних змагань;
- текст не підлягає включенню до жанрової ієрархії, навіть до пересічної класифікації;

- логіка, яка врегульовує текст, базується не на розумінні (тлумаченні того, «що означає твір»), а на метонімії, у випрацюванні асоціацій взаємосполучень, перенесень;
- текстові притаманна багатозначність;
- у тексті не вимагається поважати якусь монолітну цілість, його можна розчленувати;
- текст вимагає об'єднання читача й письма в єдину знакову діяльність;
- текст безпосередньо пов'язаний із задоволенням, він є задоволенням без почування відчуженості [1].

Дослідження Р. Барта про функціонування тексту є основою аналізу цього феномену з погляду структуралізму початку ХХ ст. Учення про текст розширюється й доповнюється психолінгвістичними та рецептивно-естетичними відкриттями.

На відміну від концепції Р. Барта, у якій надається виняткового значення тексту, В. Ізер утверджує значущість літературного твору, яку породжує не сам текст, а реципієнт, який намагається зробити текст зрозумілим і перекладним. Він зазначає: «Щоб здійснитись, літературний текст потребує читацької уяви, яка надає форми взаємодії корелятивів, накреслених у структурі порядком речень» [3, с. 265]. Саме читацька уява учнів, яка постійно збагачується через їхній життєвий досвід, є складовою частиною активного сприймання й розуміння художнього тексту, а відтак – основою формування читацької грамотності на уроках літератури.

Інша важлива якість – аналітичне мислення, яке є основою інтерпретаційних умінь учнів-читачів. Уміння інтерпретувати, тобто розуміти інтенції художнього твору, в індивіда формуються протягом усього життя, але його основи закладаються в підлітковому шкільному віці. Тому розвиток умінь інтерпретувати художні твори – основна мета сучасної шкільної літературної освіти. Для цього процесу важливий синтез наукових підходів – літературознавчого, психологічного, педагогічного,

комунікативного, соціокультурного – та врахування їх у формуванні читацької грамотності.

Аналізуючи процес читання, В. Ізер виділяє аспекти взаємовідносин читача й тексту: «процес антиципації та ретроспекції, послідовність розгортання тексту як життєвої події і враження, викликані подібністю текстуального та життєвого досвіду» [3, с. 273]. У процесі роботи з текстом художнього твору антиципація подій сприяє розвитку читацького інтересу, а їх проживання як власних спонукає до розмірковувань, а відтак поступово поглиблюється розуміння інтенцій автора й твору загалом.

У процесі формування читацької грамотності саме розуміння тексту є основною навичкою. На неї орієнтуємося, моделюючи завдання для осмислення тексту на уроках літератури. На думку Н. Чепелевої, «основним механізмом розуміння на значеннєвому рівні є когнітивні операції, насамперед, структурування та переструктурування текстової інформації, на смисловому рівні – діалог як взаємодія, зіткнення смислових позиції партнерів з комунікації» [11].

У сучасних зарубіжних дослідженнях процесу читання переважає концепція ефективності метакогнітивного підходу. Так, у наукових працях учених із Бангладеш Дж. Нахара та С. Малліка доведено існування зв'язку між метакогнітивною обізнаністю учнів та успіхом у розумінні прочитаного [23]. Вони вказують, що читання – це когнітивний процес, який спрямовує учнів на взаємодію, прогнозування та формування гіпотез щодо художнього тексту.

Читання також передбачає синтез інформації та критичний аналіз тексту в літературному контексті. Метапізнання передбачає «пізнання про пізнання». Використання метакогнітивних стратегій для цілей читання взаємопов'язане з досягненням високого рівня грамотності.

Метапізнання – це складний аспект мислення, який включає як лінгвістичну, так і когнітивну діяльність. Останнім часом виявлення

стратегій, які використовують читачі в тестах на розуміння прочитаного, викликає особливий інтерес.

Використання стратегічних знань або метапізнання під час моніторингу процесу розуміння є важливим аспектом кваліфікованого читання. Зосередження уваги на стратегіях читання допомагає дослідникам регулювати ступінь розуміння читачами мети читання.

Сприйняття й розуміння художнього твору підлітками відбувається через збудження у юних читачів емоцій, переживань, життєвих вражень, але й доповнюється його літературознавчим аналізом, навички здійснювати який формуються в процесі шкільної літературної освіти.

Зв'язок когнітивних, лінгвістичних та літературознавчих навичок учнів для ефективного формування читацької грамотності, здатності до емпатії, розвитку уяви доведено і в дослідженнях канадського професора К. Оутлі [21; 22; 24; 25; 26].

Оскільки у підлітковому віці особистість найбільш інтенсивно розвивається, саме в цей час важливим є створення соціальних умов, у яких би відбувалось формування основоположних новоутворень, серед яких – і читацька грамотність. Більшість часу в роки навчання підлітки проводять у школі, тому саме тут можливо створити моральну й психологічну атмосферу для розвитку особистості підлітка, а роль уроків української літератури у цьому процесі найбільш значна.

Педагогічними умовами, сприятливими для розвитку читацького потенціалу підлітків є створення комфортного освітнього середовища, застосування сучасних дидактичних технологій, вибір стратегій читання та інтерпретації художніх творів тощо.

Моделювання освітнього середовища, сприятливого для формування у читацької грамотності, можливе за умов застосування діалогічних методів навчання, технологій розвитку критичного й аналітичного мислення. Сприятливе для формування у читацької грамотності учнів освітнє середовище можна створити в умовах сучасного уроку літератури,

поєднуючи особистісно орієнтований, компетентнісний, діяльнісний, культурологічний підходи.

Отже, зміст шкільної літературної освіти в кореляції на формування читацької грамотності учнів 5–6 класів має ґрунтуватися на таких аспектах:

- психологічних (сучасні дослідження з вікової психології підлітків, механізми сприймання та розуміння ними художніх творів, організація читацької діяльності з урахуванням особистісних вікових характеристик);
- педагогічних (створення комфортного освітнього середовища, застосування сучасних дидактичних технологій, орієнтація навчальних завдань на формування читацької грамотності).

Список використаних джерел:

1. Барт Р. Від твору до тексту. *Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* / за ред. М. Зубрицької. Львів: Літопис, 1996. С. 378–384.
2. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. Київ: Просвіта, 2001. 416 с.
3. Ізер В. Процес читання: феноменологічне наближення. *Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* / за ред. М. Зубрицької. Львів: Літопис, 1996. С. 261–277.
4. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA–2018; кол. авт. : М. Мазорчук та ін.; Український центр оцінювання якості освіти. Київ : УЦОЯО, 2019. 439 с.
5. Психологія : підруч. для пед. вузів; за ред. проф. Г. С. Костюка. Київ: Рад. шк., 1968. 572 с.
6. Сверстюк Є. О. Психологія читання і розуміння художнього твору. *Література в школі.* 1961. № 5. С. 40–51.

7. Слижук О. А. Сучасна українська реалістично-психологічна проза у сприйнятті молодших підлітків. *XII. Internationale virtuelle Konferenz der Ukrainistik «Dialog der Sprachen - Dialog der Kulturen. Die Ukraine aus globaler Sicht»*. Reihe: Internationale virtuelle Konferenz der Ukrainistik. Bd. 2021. Herausgegeben von Olena Novikova und Ulrich Schweier. Georg Olms Verlag - UB Ludwig-Maximilians München, 2022. С. 220–229. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/732635>
8. Слижук О. А. Розвиток читацьких інтересів молодших підлітків у процесі навчання української літератури в Новій українській школі. *Бібліотека для дітей – книжковий простір безпеки та розвитку: зб. матеріалів міжнарод. наук.-практ. конф. (18–20 квітня 2023 р., м. Київ, Національна бібліотека України для дітей. Київ, 2023*. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/735284>
9. Уроки PISA–2018: методичні рекомендації; кол. авт.: Д. Васильєва, М. Головка, Ю. Жук, О. Козленко, О. Ляшенко, С. Науменко, В. Новосьолова; Київ : Педагогічна думка, 2020. 96 с.
10. Шляйхер А. Найкращий клас у світі: як створити освітню систему 21-го століття / переклад з англ. Г. Лелів. Львів: Літопис, 2018. 296 с.
11. Чепелева Н. В. Розуміння – інтерпретація – тлумачення. *Технології розвитку інтелекту: електронний науковий журнал*. 2017. №. 6. URL: https://lib.iitta.gov.ua/708925/1/Chepeleva_Natalija_Vasylivna_%20Rozuminnja_interpretacija_tlumachennja.pdf
12. Чепелева Н. В. Текст і читач: навчальний посібник. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. 124 с.
13. Чепелева Н. В. Текстова інформація як чинник психологічного впливу на свідомість реципієнта. *Технології розвитку інтелекту: електронний науковий журнал*. 2011. Том 1, № 2. URL https://lib.iitta.gov.ua/1745/1/Chepeleva_Natalia_Vassilyevna_tekstova_i_nformatsiya_yak_chynnyk_psychologichnogo_vplyvu_na_svidomist'.pdf

- 14.Чепелева Н. В. Технології читання. Київ : Главник, 2004. 95 с.
- 15.Яценко Т. О. Проблема читання в умовах інформаційного суспільства: соціальний і методичний аспекти. *Проблема читання в сучасному інформаційному суспільстві: матеріали І всеук. наук-практ. конф., 12 вересня 2019 р., м. Київ / за заг. ред. Т. О. Яценко.* Київ : УОВЦ «Оріон», 2019. С. 5–8.
- 16.Яценко Т. О. Формування читацької грамотності учнів у системі шкільної літературної освіти: психолого-педагогічний аспект. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова* : зб. наук. пр. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. Вип. 79. Т. 2. (Серія «Педагогічні науки: реалії та перспективи»). С. 214–218. <http://lib.iitta.gov.ua/724957/>
- 17.Яценко Т. О. Формування читацької грамотності учнів як психолого-педагогічна проблема. Трансформація освіти в контексті процесів глобалізації : матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. (12 березня 2021 р., м. Дніпро). Дніпро : Міжнародний гуманітарний дослідницький центр, 2021. С. 34–36. <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/724626>
- 18.PISA: читацька грамотність; укладачі Т. Вакуленко, С. Ломакович, В. Терещенко. Київ: УЦОЯО, 2017. 123 с.
- 19.PISA–2021: рамковий документ щодо оцінювання креативного мислення) / перекл. з англ. К. Шумової ; наукове редагування Т. Вакуленко, В. Терещенко. Київ : Український центр оцінювання якості освіти, 2022. 131 с.
- 20.Ajomy Maria Joseph, Liss Marie Das. Beyond theory: The cognitive turn and the revival of reading in literary studies. *Ishal Paithrkam, Peer-Reviewed*. 2022. Issue 31. P. 128–146.
- 21.Corcoran R. & Oatley K. Reading and psychology 1: Reading minds: Fiction and its relation to the mental worlds of self and others. In Josie

- Billington (Ed.) *Reading and mental health*, London: Palgrave Macmillan, 2019. P. 331–343.
22. Djikic M. & Oatley K. The Art in Fiction: From Indirect Communication to Changes of the Self. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*. 2014. Vol. 8. № 4. P. 498–505.
23. Nahar J., Mallik S. Metacognitive awareness in the reading comprehension of literary texts: an experimental study based on metacognitive reading strategy. *European Journal of English Language Teaching*. 2022. Volume 7. Issue 1. P. 47–58.
24. Oatley K. On Truth and Fiction: Dialogues between Literature and Cognition. *Cognition Science*. Oxford University Press, 2017. P. 259–278.
25. Oatley K., & Djikic M. Psychology of Narrative Art. *Review of General Psychology*. 2017, June 8. URL: <http://dx.doi.org/10.1037/gpr0000113>
26. Oatley, K., Dunbar, R., & Budelmann, F. Imagining Possible Worlds. *Review of General Psychology*. 2018. № 22(2). P. 121–124. URL: <https://doi.org/10.1037/gpr0000149>
27. OECD. The future of education and skills. Education 2030. The future we want. Paris: OECD Publishing, 2018. 22 p.
28. OECD. PISA–2018 Assessment and Analytical Framework. Paris: PISA, OECD Publishing, 2019, 308 p.

4. Специфіка формування читацької грамотності учнів на уроках української літератури в 5–6 класах

Читацька грамотність як метанавичка набувається у системі навчання різних шкільних предметів, але найбільше дидактичних можливостей її ефективного формування передбачено на уроках предметів мовно-літературної освітньої галузі. У початковій школі питання формування читацької грамотності розглядається в аспекті вироблення в учнів сенсомоторної навички читання та оволодіння його основними прийомами на уроках української мови. В основній та старшій школі увага зосереджується на сприйманні текстової інформації та прийомах її глибокого розуміння.

Читання як один із видів комунікативно-пізнавальної діяльності учнів визначає рівень досягнення очікуваних результатів навчання української мови і літератури, унормованих вимогами Державного стандарту базової середньої освіти.

У процесі вивчення української літератури учні опрацьовують тексти, що можна диференціювати як інформаційні (біографії письменників, тезаурус по теорії літератури), художньо-публіцистичні (літературознавчі нариси) та художні. Зокрема роботи з текстами художньої літератури передбачає поєднання діалогічних і метакогнітивних стратегій читання (сприйняття й розуміння) художнього твору.

Аналіз Національного звіту щодо рівня сформованості читацької грамотності сучасних учнів за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA–2018 засвідчив об'єктивну потребу розроблення *практичних аспектів* цієї актуальної проблеми.

Методика формування читацької грамотності учнів 5–6 класів у процесі вивчення української літератури розроблена з урахуванням концепції Нової української школи, Державного стандарту базової середньої освіти, положень міжнародного дослідження якості освіти PISA та показників

«Національного звіту за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA–2018» задля досягнення високих результатів у тестуванні PISA.

Вбачаємо доцільність конкретизації *читацької грамотності* як дидактичної категорії в контексті специфіки організації *читацької діяльності учнів-читачів*. У контексті вимог міжнародного моніторингу якості освіти PISA складниками читацької діяльності названо такі: ситуації – різні цілі читання та контексти, у яких необхідно орієнтуватися, використовуючи текст; текст – різні матеріали для читання; читацькі уміння – стратегії та способи опрацювання тексту. Тобто, на уроках української літератури читацька діяльність учнів, в основі якої процес формування *вмінь кваліфікованого учня-читача*, – це сприйняття, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання навчальних і художніх текстів, використання здобутих предметних знань і сформованих умінь для власного читацького та особистісного саморозвитку.

Система таких умінь передбачена в тестуванні PISA. Розкриємо їх сутність.

I група – уміння, що безпосередньо пов'язані з роботою з текстом, тобто вміння знаходити і виокремлювати інформацію, визначати наявність або ж відсутність необхідної інформації у тексті.

II група – уміння, що ґрунтуються на власних роздумах про прочитане, тобто вміння інтерпретувати інформацію із тексту: розуміти факти і змістову сутність тексту (тему, головну думку, загальне призначення тексту), концептуальну інформацію (авторська позиція), значення невідомих слів на основі контексту, прослідковувати причинно-наслідкові зв'язки, усвідомлювати мотиви вчинків і поведінки героїв, розкривати їхні характери, формулювати висновки.

III група – уміння осмислювати зміст і форму тексту: оцінювати зміст прочитаного і розуміти призначення його компонентів; повноту та достовірність інформації; висловлювати власну думку про прочитане; оцінювати форму тексту.

IV група – уміння застосувати здобуту з тексту інформацію для практичного розв'язання проблем; виявляти зв'язок прочитаного із сучасністю [2, с. 196].

Від рівня розуміння тексту залежить повнота, глибина предметних знань і вмінь учнів, тобто результативність процесу формування читацької грамотності. Уміння використовувати прочитане передбачає розвиток практичних навичок учня-читача, а здатність осмислювати прочитане полягає в його активності, у застосовуванні особистого читацького досвіду для розуміння авторської думки. Тому читацька грамотність тлумачиться як здатність учня-читача не лише розуміти прочитаний текст, а й уміння його оцінювати, співвідносити з власним читацьким і життєвим досвідом, здатність використовувати прочитане в різних навчальних і життєвих ситуаціях.

Отже, в основу методики формування читацької грамотності учнів 5–6 класів покладено *систему вмінь кваліфікованого учня-читача*, набуття яких послідовно відбувається в процесі вивчення української літератури.

Акцентуємо на компетентнісному характері методики формування читацької грамотності учнів 5–6 класів, оскільки розв'язання запропонованих у тестах PISA проблем потребує не лише репродуктивного відтворення здобутих знань і сформованих умінь, а й здатності їх ефективно застосовувати. Тому процес формування читацької грамотності учнів на уроках української літератури доцільно організовувати на засадах особистісно орієнтованого, компетентнісного та діяльнісного підходів із використанням технологій розвитку критичного мислення, проблемного навчання, ІКТ.

Список використаних джерел:

1. Слижук О. А. Навчальні завдання для формування читацької грамотності учнів у процесі навчання української літератури в

НУШ: зб. наук. пр. КЗ «ЗОІППО». [Електронне видання].
Запоріжжя: ЗОІППО, 2023. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/735287>

2. Яценко Т. О. Специфіка формування читацької грамотності учнів у шкільному курсі літератури. *Розвиток сучасної освіти і науки : результати, проблеми, перспективи* : матеріали X міжнарод. наук.-практ. конф. (23 квітня 2021 року, м. Конін-Ужгород-Херсон). Конін–Ужгород–Херсон: Посвіт, 2021. Т. X. С. 196–197. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/724951>
3. Яценко Т. О. Формування читацької грамотності учнів як новий орієнтир сучасної шкільної літературної освіти Неперервна освіта нового сторіччя: досягнення та перспективи: матеріали VII міжнарод. наук.-практ. конф., (13–15 травня 2021 р., м. Запоріжжя (електронне наукове видання). Запоріжжя, 2021. № 4 (46). URL: <http://lib.iitta.gov.ua/725522/>

5. Підручник української літератури як засіб формування читацької грамотності учнів 5-6 класів

Дидактичний потенціал підручників української літератури щодо формуванню читацької грамотності учнів передбачає різні види читання художніх творів, аналітико-синтетичну роботу з художніми текстами, опрацювання художньо-публіцистичних текстів про письменників, виконання компетентнісно орієнтованих завдань, дослідницьких і проєктних робіт, узагальнення та систематизацію вивченого.

Логіка врахування вимог тестів міжнародного моніторингу якості освіти PISA щодо формування читацької грамотності учнів прослідковується у підручниках «Українська література. 5 клас» та «Українська література. 6 клас» (автори – Т. Яценко, В. Пахаренко, О. Слижук), зміст і структура яких сприяють формуванню *умінь кваліфікованого читача*. Сутність цих умінь вже означено в матеріалі посібника.

В основу концепції підручників покладено *читацькоцентричний і текстоцентричний* принципи осмислення навчального і художнього тексту.

Мотивації до сприйняття художніх текстів сприяють такі рубрики, як «Читацький путівник», «Ти вже знаєш...» та «Ти вже вмієш...».

У підручниках передбачено різні етапи опрацювання художнього тексту. Його сприймання й осмислення відбувається на етапі первинного прочитання, а поглиблюється в процесі аналітико-синтетичної роботи над ним. Оскільки художній текст у підручниках є першоелементом його структури, то учні мають можливість, на відміну від усталених підходів, спершу прочитати художній твір, а вже потім ознайомитися з біографічними відомостями про його автора чи навчальним матеріалом про твір. Тобто, передбачена така організація читацької діяльності, що дає змогу учням самостійно сформулювати первинне враження про твір, а не відтворювати знання про нього на основі інформації, представленої в підручнику.

Завдання для *текстуальної роботи* представлено в рубриках «Поміркуй!», «Читай і досліджуй!».

Розуміючи важливість цілісного сприймання художнього твору, автори підручників зважали на дослідження психологів і спостереження вчителів-словесників щодо важливості врахування у сучасних учнів кліпового мислення, що характерне для дітей цифрового суспільства. З огляду на це, саме на полях художніх текстів у підручниках розміщено плашки рубрики «Поміркуй!», що містять запитання і завдання на перевірку розуміння учнями прочитаних епізодів художнього тексту. Зокрема зосереджується увага на важливих подіях, вчинках героїв, описах природи, інтер'єру, зовнішності та характеру персонажів, використанні художніх засобів та їх значенні, що є важливим для глибокого осмислення тексту.

Система запитань і завдань щодо формування умінь кваліфікованого читача охоплює різні етапи вивчення художніх творів і спрямовує на розвиток критичного та аналітичного мислення через здійснення різних видів діяльності: знання–розуміння–застосування–аналіз–оцінка–створення (таксономія Блума-Андерсона). Водночас художні тексти як вид мистецтва сприяють розвитку естетичного смаку і ціннісного потенціалу учнів-читачів, а біографічний і мистецький контексти дозволяють розвивати пізнавальні та читацькі інтереси учнів-підлітків.

Конкретизуємо прикладами.

Формуванню вмінь знаходити й виокремлювати інформацію, визначати наявність або ж відсутність необхідної інформації у тексті (*I група вмінь кваліфікованого читача*) допомагають завдання, що рекомендовані в рубриці «Ти вже знаєш...».

Актуалізуючи вміння учнів *5 класу* розрізняти малі жанри (види) фольклору – загадки, скоромовки, приказки – запропоновано завдання: «Прочитай матеріали рубрики «Літературознавчий клуб» і поясни, які з цих виразів є прислів'ями, а які – приказками» [6, с. 14].

На уроках вивчення народних і літературних казок у 5 класі рекомендується виконати завдання, що спрямовані на роботу з текстом (*I група вмінь*): «Уважно розглянь схему «Ознаки народної казки» та прокоментуй кожен з ознак прикладами з казки «Яйце-райце» або ж іншої прочитаної тобою народної казки»; «Прослідкуй у тексті за фразеологічними зворотами та за тим, як майстерно письменник використовує їх для опису подій, характеристики героїв тощо»; «Прочитай опис селянського садочка. Яке враження він справив на тебе? Назви квіти, що ростуть у ньому. Чи доводилося тобі бачити такі квіти? Якщо ні, то знайди інформацію про них у довідкових джерелах. Поділися своїми враженнями про ці квіти» [6, с. 34; 37; 54].

Для формування у шестикласників умінь *I групи*, зокрема поняття про художній образ у рубриці «Поміркуй!» подано таке завдання: «Які ознаки художнього образу наявні у вірші А. Качана? Чи можна таке поетове бачення світу назвати творчим (тобто оригінальним, неповторним, красивим)? Чому?» [7, с. 8].

У процесі опрацювання в 6 класі теми «Міфи прадавньої України» удосконалюємо означені вміння таким завданням: «Що у творі вказує на те, що Ірій, створений Соколом-Родом, прекрасний і вічний? Процитуй відповідні уривки тексту» [7, с. 14].

Під час текстуального аналізу календарно-обрядових пісень у 6 класі пропонується виконання завдань для поглиблення *вмінь I групи*: «Як у колядці «Нова радість стала» описано народження Ісуса Христа? Процитуй відповідний уривок», «Які архаїзми використано у творі? Поясни їх значення»; «Які уявлення про щастя, добробут мали наші предки? Процитуй відповідні рядки зі «Щедрика»» [7, с. 26; 28].

Завдання на формування *вмінь*, що ґрунтуються на власних роздумах про прочитане, тобто вміння інтерпретувати інформацію із тексту (*II група вмінь*) запропоновано в 5 класі під час читання казки І. Франка «Фарбований Лис»: «Автор говорить про Лиса Микиту як про доброго царя, справедливого

і м'якосердного. Чи свідчать вчинки Лиса Микити про такі риси характеру? Чому ж письменник жартівливо характеризує свого героя?» [6, с. 42]. Аналогічні запитання передбачено у процесі опрацювання п'ятикласниками казки В. Шевчука «Чотири сестри»: «Чи відповідають зображення сестер на ілюстраціях художниці О. Рубіної до казки В. Шевчука твоєму уявленню про героїнь твору? Доведи свою думку»; «Чорний Птах переконує Білокосу сестру: «красивий той, хто сильний у світі, а сильний той, хто має владу». Чи утверджується в казці ця думка?» [6, с. 63; 69].

Цю групу вмінь продовжуємо формувати і в 6 класі, зокрема на уроках вивчення теми «Мудрість байки», аналізуючи байку Г. Сковороди «Бджола і Шершень»: «Розглянь ілюстрації І. Коршунова до байки. Розкажи про свої враження від твору та ілюстрацій. Чи допомогли тобі малюнки зрозуміти зміст твору?» та «Як саме автор переконує нас, що праця за покликанням приносить найвищу насолоду» [7, с. 41; 42].

Формуванню вмінь осмислювати зміст і форму тексту (*III група вмінь*) сприятимуть завдання, що представлені в процесі ознайомлення з українськими легендами в 5 класі: «Пригадай ознаки міфу, що відомі тобі з початкової школи. Які з них наявні у творі «Берегиня»? Доведи, що в цьому творі є ознаки міфу і легенди»; «Пригадай ознаки оповідання. Доведи, що твір М. Вінграновського «Гусенятко» є оповіданням» [6, с. 76; 6, с. 160].

Подібні завдання запропоновано й у 6 класі, зокрема до теми «Ліричні послання Україні»: «Чому «Ще не вмерла Україна...» за жанром є зразком саме громадянсько-патріотичної лірики? Прорекламуй рядки, що підтверджують твої міркування»; «Численні повтори (рефрени) підкреслюють ритм, створюють гармонійну мелодіку тексту. Знайди і процитуй відповідні рядки поезії»; «Схарактеризуй ліричного героя вірша «І досі сниться...». Зверни увагу, він не присутній у змальованих картинах, але його очима ми бачимо відтворений у поезії світ» [7, с. 56; 59].

У методичному апараті підручників передбачено завдання для формування в учнів умінь застосувати здобуту з тексту інформацію для

практичного розв'язання проблем (*IV група вмінь*). Наприклад, у 5 класі: «Тичина вважав, що людина буде щасливою, коли навчиться бачити гармонію і красу світу. Знайди підтвердження цієї думки у вірші «Гаї шумлять...». Прочитай відповідні рядки. Чи погоджуєшся ти з такою позицією поета? Проілюструй свої висновки прикладами із власного життєвого досвіду»; «Зіскануй QR-код і переглянь буктрейлери (так називають відеоролики за мотивами книжки або кліпи за книжкою) до збірки «Лісові казки». Що нового з них ти довідався/довідалася про цю книжку? Чи доводилося тобі рятувати пташеня? Зіскануй QR-код і прочитай поради «Я знайшов пташеня! Що робити?». Що корисного ти дізнався/дізналася про поводження із пташенятами?» [6, с. 138; 149].

Аналогічні за сутністю запитання запропоновано в підручнику 6 класу, зокрема в методичному апараті до теми «Романтика пригод і фантастики»: «Чи доводилося тобі боротися зі страхами? Який страх тобі вдалося побороти?»; «Якби ти навчався / навчалася в Школі зореплавства, то які завдання для тебе були б найцікавішими, а які – викликали б труднощі? Чому?»; «Уяви, що ти береш участь у дискусії, організованій адміралом Оксеником. Поміркуй, чому люди вважають себе інакшими, не подібними до тварин» [7, с. 140; 151; 152].

Отже, у підручниках «Українська література. 5 клас» і «Українська література. 6 клас» (автори – Т. Яценко, В. Пахаренко, О. Слижук) реалізовано методику формування читацької грамотності учнів, що розроблена у кореляції з вимогами міжнародного оцінювання якості освіти PISA та Державного стандарту базової та повної середньої освіти (2020).

Формування читацької грамотності учнів, що узгоджується з процесом набуття умінь кваліфікованого читача, відбувається під час виконання навчальних завдань для розвитку вмінь роботи з різними текстами у процесі читацької діяльності: критичне читання, визначення складників авторського тексту, виявлення й подолання суперечностей у ньому, осмислення змісту й форми художнього тексту, виокремлення окремих його частин для аналізу та

інтерпретації, виконання на їх основі компетентнісно орієнтованих і дослідницьких завдань, осмислення твору в контексті з іншими видами мистецтва, виявлення актуальності тексту для читацького та особистісного розвитку учнів.

Список використаних джерел:

1. Слижук О. А. Використання цифрових додатків до підручника української літератури у процесі формування читацької грамотності учнів. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи*: матеріали XII міжнарод. наук.-практ. конф. (22 квітня 2022 року, м. Конін -Ужгород). Конін-Ужгород: Посвіт, 2022. Т. XII. С. 90–91. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/730442/>
2. Слижук О. А. Використання медіатекстів у підручниках української літератури для 5–6 класів нової української школи. *Проблеми сучасного підручника*: зб. наук. пр. Вип. 29. Київ: Пед. думка, 2022. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/733068>
3. Слижук О. А. Медіатекст у підручниках літератури для НУШ як складник дидактичної системи адаптаційного освітнього циклу. *Проблеми сучасного підручника: навчально-методичне забезпечення освітнього процесу в умовах воєнного часу*: зб. тез доповідей міжнарод. наук.-практ. конф. (14 вересня 2022 р., м. Київ). Київ : Пед. думка, 2022. С. 218–221. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731863>
4. Яценко Т. О. Сучасний підручник української літератури як дидактичний засіб формування читацької грамотності учнів. *Проблеми сучасного підручника: ключові компетентності та предметні навички*: зб. тез міжнарод. наук.-практ. інтернет-конференції (електронне наукове видання), (20–21 травня 2021 р., м. Київ). Київ: Пед. думка, 2021. С. 267–269. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/725188>

5. Яценко Т. О. Зміст підручника української літератури в контексті вимог міжнародного дослідження PISA. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи* : матеріали XII-ї міжнарод. наук.-практ. конф. (22 квітня 2022 року, м. Конін–Ужгород). Конін–Ужгород: Посвіт, 2022. Т. XII. С. 103 –105. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/730400/>
6. Яценко Т. О., Пахаренко В. І., Слижук О. А. Українська література: підруч. для 5 кл. закл. заг. серед. освіти. Київ: ВД «Освіта», 2022. 256 с.
7. Яценко Т. О., Пахаренко В. І., Слижук О. А. Українська література: підруч. для 6 кл. закл. заг. серед. освіти. Київ: ВД «Освіта», 2023. 256 с.
8. Яценко Т. О., Слижук О. А. Підручник української літератури як засіб формування читацької грамотності учнів 5–6 класів. *Проблеми сучасного підручника*: зб. наук. пр. Київ: Пед. думка, 2023. Вип. 31. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/737440>

6. Інструментарій перевірки сформованості читацької грамотності учнів 5-6 класів на уроках української літератури

Одним із інструментів підвищення якості шкільної літературної освіти є *формувальне оцінювання* навчальних досягнень учнів. Такий вид оцінювання дозволяє прослідковувати процес досягнення учнем навчальних цілей і надає можливість своєчасно його корегувати. На відміну від підсумкового, таке оцінювання має на меті формування освітнього процесу з урахуванням навчальних потреб кожного учня задля більш ефективного набуття необхідних предметних знань, умінь і ставлень.

Технологію формувального оцінювання навчальних досягнень учнів використано як інструментарій перевірки сформованості читацької грамотності учнів 5–6 класів на уроках української літератури.

Різноманітні запитання та завдання в тестовій формі, завдання пошуково-дослідницького характеру, творчі завдання для поточного оцінювання роботи над художніми творами та семестрові діагностувальні роботи сприятимуть набуттю учнями вмінь кваліфікованого читача як основи читацької грамотності.

Важливим є визначення учнями індивідуальних цілей, шляхів досягнення особистісно значущих завдань у межах програмових навчальних тем, застосування практики рефлексії, самооцінювання, взаємооцінювання. Саме тому вже на етапі цілевизначення (умовна назва «Мої навчальні цілі») пропонуємо учням прокласти ланцюжок цілей, для чого використовуємо технологію «Незакінчене речення», що дає можливість працювати над формою висловлення власних ідей, порівнювати їх з іншими, долати стереотипи, вільно висловлюватися щодо запропонованих тем, відпрацьовувати вміння говорити стисло, але по суті та переконливо.

Проілюструємо на прикладі вивчення у 5 класі казки *Оксани Іваненко «Цвітарінь»* у межах програмового розділу «Рідна природа»:

«Мої навчальні цілі».

1. *Читаючи казку «Цвітарінь», я хочу дізнатися більше про...*
2. *Я хочу зрозуміти...*
3. *Я хотів би/хотіла б розвинути навички...*

У 6 класі на початку вивчення кожного розділу пропонуємо учням прокласти ланцюжок цілей, аби рухатися до власної мети. Для цього необхідно опрацювати рубрику підручника «Читацький путівник», подумати, яких результатів прагнути досягнути та дописати запропоновані речення.

«Мої навчальні цілі».

1. *Вивчаючи цю тему, я хочу дізнатися більше про...*
2. *Я хочу зрозуміти...*
3. *Я хочу навчитися...*

Продемонструємо організацію навчальної діяльності учнів на уроках української літератури з метою набуття *вмінь кваліфікованого читача* як основи читацької грамотності у кореляції з вимогами міжнародного дослідження якості освіти PISA.

I група умінь кваліфікованого читача.

Конкретизуємо особливості організації навчальної діяльності учнів **5 класу** щодо набуття *умінь кваліфікованого читача I групи* – уміння, що безпосередньо пов'язані з роботою з текстом, тобто вміння знаходити і виокремлювати інформацію, визначати наявність або ж відсутність необхідної інформації у тексті.

Подаємо тестові завдання на вибір однієї правильної відповіді з чотирьох запропонованих, завдання на встановлення відповідності, що дозволяють оперативно реагувати на зміни освітньої траєкторії кожного учня в процесі виконання *поточних діагностувальних робіт*. Зокрема ефективними можуть бути тестові завдання, які відповідно до їх змістового наповнення, об'єднуємо в умовно названою групою «Мої знання».

Зауважимо, що специфіка предмету «Українська література» передбачає як опрацювання текстів художніх творів, так і навчальних текстів, що містять елементи художньо-публіцистичного та наукового стилів.

Конкретизуємо зазначене на прикладі навчальних тем, що вивчаються у 5 класі.

Вступна тема *«Художня література — духовна скарбниця людства. Роль книжки в житті людини»*.

Виконання запропонованих завдань тестового характеру сприятимуть формуванню *I групи умінь кваліфікованого читача*. Учні можуть їх опрацювати як самостійно, так і в парах чи групах із однокласниками або ж колективно під керівництвом учителя.

Правильну відповідь на кожне тестове запитання на вибір однієї відповіді з чотирьох запропонованих пропонуємо оцінювати в 1 бал.

1. Визнач правильний варіант відповіді.

1) Слово «література» в перекладі з латинської означає:

- | | |
|-------------------------|----------------|
| А книжка | В слово |
| Б літера (буква) | Г текст |

2) Іван Федоров був:

- | | |
|-----------------------|------------------------|
| А письменником | В першодрукарем |
| Б художником | Г педагогом |

3) Коли було створено друкарський верстат?

- | | |
|----------------------------------|---------------------------------|
| А близько 100 років тому | В близько 600 років тому |
| Б близько 1000 років тому | Г близько 160 років тому |

4) Найтовщою у світі книжкою є:

- | | |
|-------------------------------|-----------------------------|
| А англійський словник | Г «Снігова Королева» |
| Б українська «Абетка» | Г. К. Андерсена |
| В «Кобзар» Т. Шевченка | |

Вивчаючи тематичний розділ *«Малі жанри фольклору та літератури»*, сподіваємося, що учні дадуть правильні відповіді на такі запитання:

1. Що з переліченого НЕ є особливістю приказок і прислів'їв?

- | | |
|----------------------------------|--------------------------------|
| А стислість і місткість | В зашифрованість змісту |
| Б влучність і поетичність | Г повчальність |

2. Яке з прислів'їв у поданій групі є «зайвим»?
- А** Мир будує, війна руйнує.
Б Миром дорожити — людям довго жити.
В Батьківщина — мати, умій за неї постояти.
Г Квітам потрібне сонце, а народам — мир.
3. Слово «нагибати» у загадці Л. Глібова «Котилася тарілочка» означає:
- А** знайти **В** бити
Б кричати **Г** штовхати
4. Що з переліченого НЕ властиве книжці (загадка «Бачить – не бачить»)?
- А** навчає **В** бачить
Б жартує **Г** соромить
5. До якої тематичної групи належать прислів'я та приказки:
- Коли почав орати, то у сопілку не грати!*
Печені голуби не летять до губи.
Вовка ноги годують.
- А** про тварин **В** про життя
Б про працю **Г** про здоров'я

Для перевірки рівня сформованості *I* групи умінь кваліфікованого читача за українською народною казкою «Яйце-райце» із тематичного розділу «Народні та літературні казки» пропонуємо знайти правильні варіанти відповідей на такі запитання:

1. Які ознаки характерні для народної казки?
- А** має традиційний початок **В** трапляються «магічні числа»
Б є чарівні предмети **Г** усі зазначені ознаки
2. Ознаки якого виду казок є в «Яйці-райці»?
- А** про тварин **В** героїко-фантастичних (чарівних)
Б соціально-побутових **Г** є ознаки казок усіх видів

3. Що стало причиною війни між царем-жайворонком і царицею-мишею?

А яйце-райце

В чарівна лампа

Б зернятко пшениці

Г таємні скарби

4. Хто дав стрільцеві яйце-райце?

А орел

В брат орла

Б дядько орла

Г батько орла

5. Яку умову поставила синові стрільця донька змії?

А віддати їй яйце-райце

В взяти її за дружину

Б спіймати золотого зайця

Г здійснити подвиг

6. Яке з тверджень є НЕправильним?

А Змія просить стрільця віддати те, що залишилося вдома.

В Хлопець перетворився на пшеницю.

Б Змій допомагає ловити втікачів.

Г Донька змії перетворилася на окуня.

Вивчення казки І. Франка «Фарбований Лис» узагальнюємо виконанням завдань, що передбачають вміння знаходити і виокремлювати інформацію, визначати наявність або ж відсутність необхідної інформації у тексті:

1) Збірка, до якої належить казка Івана Франка «Фарбований Лис», називається:

А «Коли ще звірі говорили»

В «Казки народів світу»

Б «П'ять кошиків житейської мудрості»

Г «Тисяча й одна ніч»

2) Казка «Фарбований Лис» з'явилася завдяки народному мистецтву:

А Грузії

В Німеччини

Б Індії

Г Польщі

3) Коли Лис Микита був царем, звірі жили:

А гірше

Б краще

В зовсім по-іншому

Г зовсім так, як і без нього

4) Лис Микита не витримав і задзвякав, коли почув спів:

А ведмедів

В лисичок

Б вовків

Г оленів

5) Вислів «*Я на нім пізнався, як на фарбованім Лисі*» означає стати:

А дурним

В мудрішим

Б хитрим

Г розумним

6) У якому з наведених прислів'їв виражено головну думку казки «Лис Микита»?

А Без правди люди не живуть, а маються.

Б Неправдою світ пройдеши, а назад не вернешся.

В З брехнею правда не дружить.

Г Правда з вогню, води рятує.

У процесі вивчення п'ятикласниками літературних казок, зокрема казки *Лесі Українки «Лелія»* запропоновано такі завдання:

1. Якою квіткою став Павлусь?

А трояндою

В маком

Б бузком

Г нарцисом

2. Який персонаж казки «Лелія» жаліється словами «Ой, не красне воно, не красне, – життя наше нещасне»?

А мати Павлуся

В Катруся

Б Мар'яна

Г сестри Лелії

3. Панночка з казки «Лелія» не почувается щасливою, бо вона:

А не вміє любити і цінувати те, що має

Б не хоче жити у своєму будинку

В не має друзів

Г не любить аромату квітів

4. Яке враження на Павлуся справила майстерня із виготовляти квітів?

А він засмутився

В він здивувався

Б він був приємно вражений

Г йому було байдуже

5. Казка Лесі Українки «Лелія» навчає всьому, окрім:

А жити в злагоді з природою,
цінувати красу

В любити тварин

Г сумлінно працювати

Б почуватися щасливим

Тестові завдання *програмової теми «Україна і я»* можуть бути зокрема такого змісту:

1. Провідним мотивом уривка «Учітесь, читайте...» Т. Шевченка є:

А заклик здобувати найпередовіші знання, вивчаючи й шануючи національні здобутки;

Б заклик до українського народу вивчати народну творчість попередніх поколінь;

В звернення до українців/українок щодо любові до історії свого народу, боротьби за незалежність;

Г висловлення незадоволення рівнем освіти українців/українок.

2. На основі реальних життєвих подій написано поезію:

А «Країна Українія»

В «Шевченкова верба»

Б «Мова моя»

Г «Учітесь, читайте...»

Для перевірки рівня сформованості п'ятикласників *умінь І групи* за змістом казки сучасного українського письменника *В. Шевчука «Чотири сестри»* доречними будуть такі запитання і методичний коментар щодо їх виконання: Визнач правильні відповіді та зроби відповідні позначки:

1. Твір Валерія Шевчука «Чотири сестри» – це:

А чарівна казка

В казка про тварин

Б казка-притча

Г соціально-побутова казка

2. Чим відрізнялися героїні з казки «Чотири сестри»?

А кольором очей

Б зростом

В кольором волосся **Г** були однаково красиві

3. Хто намовив Білокосу проти сестер?

А Чорний вітер

В Холодні вітри

Б Чорний Птах

Г жучок-черв'ячок

4. Події у казці відбувалися в такій послідовності:

А Зима проганяє Весну – Золотокоса перемогла Чорного Птаха – На трон прийшла Весна – Чорний Птах намовляє Білокосу проти сестер

Б Чорний Птах намовляє Білокосу проти сестер – Золотокоса перемогла Чорного Птаха – На трон прийшла Весна – Зима проганяє Весну

В Чорний Птах намовляє Білокосу проти сестер – Зима проганяє Весну – Золотокоса перемогла Чорного Птаха – На трон прийшла Весна

Г На трон прийшла Весна – Зима проганяє Весну – Чорний Птах намовляє Білокосу проти сестер – Золотокоса перемогла Чорного Птаха

5. «Викликати на герць» означає:

А викликати на поєдинок

В уникнути конфлікту

Б помиритися

Г домовитися.

6. НЕ порушено в казці моральну проблему:

А людини і природи

В любові й ненависті

Б добра і зла

Г щирості й заздрості

Узагальнення рівня сформованості *I* групи умінь кваліфікованого читача за розділом «Минуле українського народу» проводимо за такими тестовими завданнями, що мають чотири дистрактори:

1) Надлюдські істоти, які уособлюють сили природи – це персонажі:

А переказів

В драматичних творів

Б легенд

Г історичних оповідань

2) Що з переліченого НЕ пов'язане з образом Берегині?

А знак тризуба

В хрест

Б Державний Герб України

Г знак оберега

3) Калина є символом усього переліченого, окрім:

А доброти

В кохання

Б миру

Г краси

4) Відомості про життя, бойову майстерність і доблесть Війська Запорозького ми дізнаємося з твору:

А «Козацька сторожа в степу»

В «Три брати — Кий, Щек, Хорив і

Б «Берегиня»

сестра їхня Либідь»

Г «Калина»

Рекомендуємо тестові завдання за *історичним оповіданням С. Плачинди «Богатирська застава»*, які допоможуть визначити рівень розуміння художнього твору та навчального тексту рубрики підручника «Літературознавчий клуб», що поданий в науково-публіцистичному стилі:

1) За змістом твір Сергія Плачинди «Богатирська застава» є оповіданням:

А фантастичним

В казковим

Б історичним

Г фольклорним

2) Події оповідання відбувалися понад:

А 1000 років тому

В 500 років тому

Б 100 років тому

Г 200 років тому

3) Будимир не хотів здавати Білгород печенігам, бо вважав, що:

А це ганебно і страшно

В сил містян для боротьби

Б чекав наказу від князя достатньо

Володимира

Г боявся ворогів

4) Чому старійшини хотіли здатися печенігам?

А боялися холоду

В боялися печенігів

Б боялися голоду

Г їх змушував Святослав

5) Яке враження на печенігів справила зустріч із старійшинами?

А вони були здивовані

В їм стало цікаво

Б вони розсердилися

Г залишилися байдужими

6) Що насамперед хотів зробити Будимир після зняття облоги?

- | | |
|--|------------------------------------|
| А стати старійшиною | В піти воювати з печенігами |
| Б пригнати череду й нагодувати людей | Г побачити своїх синів |

Для перевірки рівня сформованості *I групи* умінь кваліфікованого учня-читача за драмою-казкою Олександра Олеся «Микита Кожум'яка» подаємо тестові завдання, що перевіряють як рівень розуміння змісту твору художнього тексту, так і усвідомлення його жанрової специфіки:

1) На те, що казка Олександра Олеся «Микита Кожум'яка» є драматичним твором, вказують усі ознаки, окрім:

- | | |
|-------------------------------|--------------------------|
| А поділ на картини | В «магічні числа» |
| Б перелік дійових осіб | Г ремарки |

2) Князь закликає підданих:

- | | |
|--------------------------|----------------------------|
| А здатися Змієві | В до бою зі Змієм |
| Б тікати від Змія | Г ховатися від Змія |

3) Зброя Микити — це:

- | | |
|-----------------------|-----------------|
| А меч | В спис |
| Б лук і стріли | Г булава |

4) Яким ремеслом займався Микита?

- | | |
|-------------------------|------------------------------|
| А обробляв шкіру | В ловив рибу |
| Б був мисливцем | Г виготовляв прикраси |

5) Ідея твору «Микита Кожум'яка»:

- | | |
|---|---|
| А уславлення князя | В заклик до боротьби |
| Б уславлення мужності народних героїв | Г уславлення історичного минулого |

У тематичному розділі «Рідна природа» доречним будуть запитання такого змісту:

1. Поєднання мариністичного та сільського пейзажу є в поезії

- | | |
|-----------------------|-----------------------|
| А Олени Пчілки | Б Павла Тичини |
|-----------------------|-----------------------|

В Миколи Вінграновського

Г Анатолія Качана

2. Правильну формулу римування у вірші Анатолія Качана наведено в рядку:

А абба

В абаб

Б ааба

Г аабб

Рівень сформованості вміння знаходити і виокремлювати інформацію, визначати наявність або ж відсутність необхідної інформації у художньому тексті казки *О. Іваненко «Цвітарінь»* перевіряємо за такими тестовими завданнями:

1. Хто дав імена героям казки?

А мати

В заєць

Б інші пташки

Г ведмедиха

2. Що робили Цві та Рінь, щоб не загубити одна одну?

А літали завжди поряд

В літали високо

Б літати низько

Г завжди переспівувалися

3. Цві стала улюбленицею в зимовому лісі, бо вона ...

А була красивою

В вміла розмовляти

Б гарно співала

Г була вигадливою

4. Яке з тверджень є НЕПРАВИЛЬНИМ?

А Мова автора/авторки — це розповідь письменника/письменниці про події

Б Мову автора/авторки і мову персонажів треба читати однаково

В Мова персонажів — це висловлювання дійових осіб твору

Г У мові персонажів розкриваються їхні характери

Роботу над текстом казки *М. Вінграновського «Гусенятко»* проводимо за такими запитаннями:

1. Гуска плакала, коли народилося гусенятко, бо...

А воно було хворе

Б воно було маленьке

В гуси мушили вже відлітати **Г** воно було єдине в сім'ї

2. З гусенятком вирішив залишитися батько, бо ...

А він краще знав місцевість **В** гусенятко захотіло

Б гуска була найстаршою і залишитися з батьком

мала вести табун

Г так захотіла гуска

3. Події у казці «Гусенятко» розгортаються у такій послідовності:

А Щаслива зустріч із татом – Небезпечна подорож по річці – Сталевар рятує гусеня – Табун гусей летить у вирій

Б Табун гусей летить у вирій – Небезпечна подорож по річці – Щаслива зустріч із татом – Сталевар рятує гусеня

В Табун гусей летить у вирій – Небезпечна подорож по річці – Сталевар рятує гусеня – Щаслива зустріч із татом

Г Сталевар рятує гусеня – Небезпечна подорож по річці – Табун гусей летить у вирій – Щаслива зустріч із татом

4. Чому сталевар не віддав гусеня своїм дітям?

А бо вони були вже дорослі **В** думав, що вони його

Б боявся, щоб його не випустять

замучили онуки

Г знав, що вони не люблять тварин

Зміст анімалістичного оповідання *Марії Морозенко «Вірність Хатіко»* спонукає до організації роботи над тестовими запитаннями такого змісту:

1. Що означає слово «хаті» японською мовою?

А вірний **В** рідний

Б восьмий **Г** улюблений

2. Як довго Хатіко прожив із господарем?

А 2 роки **В** 1.5 року

Б 3 роки **Г** 9 років

3. «Хатіко приходив знову на станцію, терпляче сподіваючись ...»

А на зустріч із господарем **Б** на диво

В знайти нового господаря **Г** що його помітять

4. Скільки років чекав Хатіко свого господаря?

А 3 роки

В 1.5 року

Б 10 років

Г 8 років

5. Яке почуття змушувало Хатіко кожного ранку йти на вокзал?

А обов'язок

В надія

Б сум

Г тривога

6. Головна ідея оповідання «Хатіко».

А взаємодопомога, доброзичливість – основа гармонійних стосунків

Б возвеличення почуття любові до тварин

В возвеличення любові та вірності, виховання дбайливого ставлення

до тварин

Г виховання любові до природи

Безпосередньо пов'язані з роботою над текстом *автобіографічного оповідання Івана Нечуя-Левицького «Вітрогон»* такі запитання:

1. Герої оповідання грали в ігри, ОКРІМ:

А бігали навперейми й

В грали в коней

наввипередки

Г грали в м'яча

Б грали в довгу лозу

2. Як діти допомагали працювати дорослим?

А пасли гусей

В пасли ягнят

Б працювали на фермі

Г працювали в полі

3. Чому головний герой опинився під мостом?

А шукав хлопців і заблукав

В хотів ловити рибу

Б хотів побудувати млин

Г хотів зробити ставок

4. Вислів Тато кислиць мені на снідання не виніс означає, що головного героя

А не нагодували

Б пробачили

В не покарали

Г провчили

Рівень сформованості *I* групи учнів кваліфікованого читача за оповіданням Бориса Грінченка «Украла» перевіряємо через систему запитань:

1. Які почуття до Олександри вдалося викликати вчителю в дітей?

А осуду

В жалю й співчуття

Б справедливості

Г ненависті

2. Зізнавшись у злочині, Олександра змогла...

А перемогти себе

Г викликати прихильність до

Б виправдати себе

себе

В захистити себе

3. Чому вчитель не поспішав покарати Олександрю?

А чекав, поки це зроблять
учні

В не хотів втручатися у
конфлікт

Б хотів розібратися й
допомогти їй

Г не знав, як правильно
вчинити

4. Яка з моральних проблем НЕ порушена у творі?

А взаємини між батьками й
дітьми

В жорстокість і милосердя

Г людини й природи

Б взаємини вчителя та учнів

Відповіді на запитання та пошук варіантів фіналу незакінчених речень доречні для роботи над текстом оповіданням «Гаманець» сучасної української письменниці Оксани Сайко:

1. Батько дав гроші Іванці, бо ...

А вона була іменинницею

В вона успішно закінчила

Б це була сімейна традиція

навчальний рік

Г це була їхня домовленість

2. Ролики Іванці потрібні були, щоб...

- А** готуватися до змагань
В займатися спортом
- Б** привернути увагу Андрія
Г подружитися з Галкою
3. Ритка вкрала гаманець Іванки, коли дівчата...
- А** їхали в трамваї
В каталися на роликах
- Б** відпочивали в парку
Г їхали в метро
4. Навіщо Ритці потрібні були гроші?
- А** на ролики
В на цукерки та іграшки для брата
- Б** на одяг собі
Г на їжу для сім'ї
5. Подія в творі «Так і є, поцупили гаманець» у сюжеті оповідання є
- А** зав'язкою
В кульмінацією
- Б** розвитком дії
Г розв'язкою
6. Яка з проблем НЕ порушена в оповіданні «Гаманець»?
- А** добра і зла
В дружби й першого кохання
- Б** морального вибору
Г людини і природи

Рівень сформованості *I* групи умінь кваліфіковано читача за оповіданням Галини Кирпи «Мій тато став зіркою» доречно перевірити за такими запитаннями:

1. Яке з понять НЕ пов'язане з оповіданням «Мій тато став зіркою»?
- А** Небесна Сотня
В самопожертва
- Б** героїзм
Г окупація
2. Від чийого імені ведеться розповідь в оповіданні?
- А** героїні твору
В мами героїні
- Б** автора твору
Г брата героїні
3. Тема оповідання Галини Кирпи «Мій тато став зіркою»:
- А** Зображення відчуттів та емоцій дівчинки, тато якої загинув на Майдані
- Б** Зображення подій Революції Гідності

В Зображення участі батька головної героїні в подіях під час Революції Гідності

Г Історія родини, яка брала участь у подіях на Майдані

4. Що збирається зробити Павлусь у майбутньому?

А стати військовим

В виготовляти танки

Б відмінити танки й

Г стати волонтером

бомбардувальники

5. Про що мріє героїня оповідання

А побувати на Майдан

В повернутися у час, коли

Б скоріше вирости

був поряд тато

Г стати художницею

Визначаємо здатність п'ятикласників встановлювати наявність або ж відсутність необхідної інформації у тексті *повісті-казки Всеволода Нестайка «Чарівні окуляри»*:

1. Ознаками того, що «Чарівні окуляри» – це повість-казка, є всі, **ОКРІМ**

А Твір великий за обсягом

Г Відбуваються фантастичні

Б Діють казкові персонажі події

В Має віршовану форму

2. Щоб отримати викуп від батьків-бізнесменів, злодії викрали

А Ромку Черняка

В Альберта Білякова

Б Васю Богданця

Г Риту Скрипаль

3. Кому окуляри допомогли востаннє?

А Маргариті Степанівні

В Любочці

Б самим хлопцям

Г Риті Скрипаль

4. Цитата «А воно таки приємно робити добро таємно – це ...»

А таємне заклинання

В девіз хлопців

Б тема твору

Г провідна ідея твору

Перевіряємо рівень сформованості *I* групи умінь кваліфікованого читача на прикладі детективної повісті Зірки Мензатюк «Таємниця козацької шаблі» за такими запитаннями:

1. Ознаками того, що «Таємниця козацької шаблі» – це детективна повість є всі, ОКРІМ:

А заплутаний сюжет

Б наявність таємничої реліквії, яку треба врятувати від злочинців

В перепони на шляху героїв

Г згадки про історичні події

2. У повісті козацька шабля є символом...

А козацької відваги

В перемоги

Б історичного минулого

Г боротьби за волю

3. Що допомагає родині Руснаків розгадати загадку Антипа?

А повідомлення привида

В Наталчині видіння

Б пісня

Г легенда

4. Чому чорти втекли від шаблі?

А бо вона була освячена

В вони боялися пластунів

козаками

Г шабля виявилася

Б бо вона була їм не потрібна фальшивкою

У *6 класі* тестові запитання та завдання для перевірки *I* групи умінь кваліфікованого читача – умінь, що безпосередньо пов'язані з роботою з текстом, тобто вміння знаходити і виокремлювати інформацію, визначати наявність або ж відсутність необхідної інформації у тексті зумовлений змістом модельної навчальної програми та прочитаних художніх творів.

Вступна тема «Художня література як вид мистецтва. Художній образ» містить такі запитання:

1. У якому місті України встановлено пам'ятник книзі?

А Київ

В Львів

Б Коломия

Г Харків

2. НЕ є образними слова:

А вжиті у переносному значенні

Б наукові терміни

В пестливі слова

Г фразеологізми

3. У реченні Осінь брами свої замикала вночі автор використав художній засіб:

А епітет

Б порівняння

В метафору

Г пестливі слова

4. Які образні засоби використовує Анатолій Качан в поезії «Як на маятнику тихому»?

А метафори, епітети, порівняння

Б метафори, фразеологізми, порівняння

В порівняння, пестливі слова, метафори

Г порівняння, епітети, фразеологізми

5. Арт-об'єкт «Сходи пізнання»...

А символізує любов до книг
Б вшановує викладачів університету

В передає мрії студентів

Г образно показує процес навчання

6. Якому терміну відповідає визначення: «словесне відтворення різних подій, людей, явищ, предметів за допомогою творчої уяви митця/мисткині, що виражає його/її певні почуття й думки»?

А мистецтво

Б художній образ

В художня література

Г художня культура

Розуміння текстів *праукраїнських міфів* перевіряємо за такими тестовими завданнями на вибір однієї правильної відповіді з чотирьох запропонованих:

1. Із яким жанром фольклору найбільше споріднений міф?

А переказом

Б казкою

В прислів'ям **Г** легендою

2. Яку тварину Перун перетворив на плюща?

А ящірку **В** жабу

Б змію **Г** мишу

3. Навесні Сніп-Рай-Дідух виносили в поле, розкидали його по нивці.

Таким чином...

А засівали поле **В** проганяли злих духів

Б вшановували померлих **Г** задобрювали польовика

4. Які художні засоби використано у пісні Котився снопочок по полю:

А метафори, епітети, порівняння **В** пестливі слова, метафори, порівняння

Б порівняння, фразеологізми, гіперболи **Г** пестливі слова, епітети, метафори

5. Який із етапів є першим у міфологічній послідовності творення світу?

А Вічна і безмежна пітьма і Око **В** Першоптах і Першобог, Сокіл

Б Золота Сльоза-Росинка **Г** Першодерево, Дуб-Стародуб

6. Хто із міфологічних істот є богом Сонця, світла, добра, хліборобства?

А Жива **В** Перун

Б Дажбог **Г** Сварог

Рівень сприйняття шестикласниками текстів *українських народних пісень*, розуміння їх образної системи та усвідомлення художньої вартісності зможемо перевірити за такими запитаннями:

1. Яка з народних пісень набула нового змісту під час боротьби Української повстанської армії проти російських загарбників на Західній Україні?

А «Нова радість стала»

В «Сумний Святий Вечір»

Б «Щедрик»

Г «Благослови, мати»

2. Баштан, веребей, гилка, горидуб, довга лоза, квач, ковінька, просо – це назви

А предметів, що використовувалися під час обрядів

Б народних дитячих ігор

В рослин, що використовувалися під час обрядів

Г рослин, що оспівані в піснях

3. Які пісні співали наші пращури в час, коли «шука хвостом кригу розіб'є»?

А колядки

В щедрівки

Б веснянки

Г купальські пісні

4. Керівником хору, що вперше виконав «Щедрик» на гастролях за кордоном був:

А Олександр Кошиця

В Микола Леонтович

Б Петро Вільговський

Г Григорій Верьовка

5. «То в гору то в долину,/ То в ружу, то в калину», – слова, які звучать у пісні:

А «Нова радість стала» “

В «Благослови, мати»

Б «Щедрик» ”

Г «Кривий танець»

6. У піснях якого жанру оспівується кохання, мрії про щасливе подружнє життя?

А колядки і щедрівки

В купальські пісні ,

Б веснянки

Г жниварські пісні

У програмовому *тематичному розділі «Мудрість байки»* доречними є такі запитання, для встановлення рівня сформованості *I групи умінь кваліфікованого читача:*

1. Як Григорій Сковорода називав мораль байки?

А висновок

В алегорія

Б сила

Г сатира

2. Що є найбільшою втіхою для Бджоли із байки Григорія Сковороди «Бджола і Шершень»?

А їсти мед

Г по-зłodійському добувати

Б повчати Шершня

мед

В збирати мед

3. Слова «Любов до рідного – могутнє диво!» із байки Микити Годованця «Голуб і Лелека» є:

А алегорією

В темою байки

Б ідеєю твору

Г образним висловом

4. В уривку «Нехай живеш на чужині щасливо, /А туга гірко в серце б'є: / Зове Вітчизна й путь далека, /І ти летиш, як з вирію Лелека..» використано художні засоби:

А метафори, порівняння,
епітети

В епітети, порівняння

Г метафори, фразеологізми

Б метафори, порівняння

5. Ідея «сродної праці» Григорія Сковороди допомагає людині стати ...

А вільною

В багатою

Б щасливою

Г відомою

6. Невеликий алегоричний віршований або прозовий твір повчального змісту називається:

А байка

В гумор

Б мораль

Г

сатира

У розділі «Ліричні послання Україні» презентовано поетичні твори, тому запитання матимуть такий зміст:

1. У первісному варіанті пісні Павла Чубинського «Ще не вмерла Україна...» згадано усіх відомих українців, ОКРІМ:

А Богдана Хмельницького

В Северина Наливайка

Б Тараса Трясила

Г Івана Сірка

2. Ідея поезії Тараса Шевченка «І досі сниться ...» –

А кожна українська родина заслуговує бути щасливою.

Б дитинство – найкраща пора в житті людини.

В спогади про рідних людей допомагають пережити важкі періоди в житті.

Г людина по-справжньому щаслива в гармонії з природою.

3. У поезії І. Франка «Розвивайся ти, високий дубе...» використано такі засоби виразності:

А епітети, метафори, порівняння

В епітети, рефрен, персоніфікація

Б епітети, рефрен

Г епітети, пестливі слова, порівняння

4. До жанру вірша-алегорії належить поезія

А «Ще не вмерла Україна...»

В «Розвивайся ти, зелений

Б «І досі сниться ...»

дубе...»

Г «Моя Україно»

5. «Моя Україно, колиско-каліно, Пізнати тебе мені щастя дано», - рядки із поезії

А Тараса Шевченка

В Михайла Ткача

Б Івана Франка

Г Дмитра Креміня

6. Ліричний герой якої поезії закликає до національного відродження й об'єднання українського народу?

А «Ще не вмерла Україна...»

В «Розвивайся ти, зелений

Б «І досі сниться ...»

дубе...»

Г «Моя Україно»

Зміст поеми Миколи Вороного «Євшан-зілля» зумовлює доречність таких запитань:

2. Для Василька характерні всі переживання, ОКРІМ:

А сумує, співчуває батькам

Б згоден пожертвувати своєю втіхою заради родини

В погоджується, шануючи батьків, на небезпечну подорож – відвезти ялинку панам

Г ображений на батьків, бо мало не загинув, заблукавши у лісі

3. Традиційна страва, яку готувала мати Василька тільки на Різдво:

А кутя

В вареники

Б узвар

Г голубці

4. Яке з прислів'їв не відповідає змісту оповідання?

А Шануй батька й неньку,

В Хто в ліс, а хто – по дрова.

буде тобі скрізь гладенько.

Г Вовка боятися – в ліс не

Б Сміливий наскок – ходити

половина спасіння.

5. Яке символічне значення має явищами природи, змальованими у творі, такими словами: «А хуртовина не вщухала...»?

А Передчуття небезпеки

Б Переживання батьків

В Природа наче хоче помститися за зрубану у Святвечір ялинку

Г Біда минула

6. Який вираз із твору є фразеологізмом?

А «Серце її обливалося кров'ю»

Б «Усю ніч сум літав по хаті...»

В «... лишав на снігу довгу, мов стежечка, смужку»

Г «Весело рипіли сани по снігу, весело бігли коні...»

Безпосередньо пов'язані з роботою з *текстом різдвяної казки Богдани Матіяш «Єва і білосніжна квітка лілії»* такі запитання:

1. За жанром твір «Єва і білосніжна квітка лілії» – це

А різдвяне оповідання

Б різдвяна казка

- В** фантастична казка **Г** новорічне оповідання
2. Що символізує квітка білої лілії?
- А** любов **В** чистоту душі
- Б** допомогу **Г** дружбу
3. Єва мала усі перелічені надприродні здібності, ОКРІМ
- А** розуміла мову трави і квітів **В** допомагала рослинам швидше рости
- Б** чула про що думають дерева **Г** зцілювала людей
4. За словами старого сича, Єва розуміла мову всього живого, бо...
- А** це був її дар **В** вона не може говорити до людей
- Б** це було її призначення в житті **Г** вона мусить допомагати звірям
5. Білі лілії у творі були ...
- А** запашними **В** чарівними
- Б** делікатними **Г** тендітними
6. Правильним буде продовження цитати: «Найбільша радість часто приходиться після...»
- А** найбільшого розчарування
- Б** здійснення найбільшого бажання
- В** виконання найбільшого прохання
- Г** найбільшого смутку і туги

Зміст пригодницької різдвяної повісті-казки сучасного українського письменника *Олександра Гавроша «Різдвяна історія ослика Хвостика»* зумовлює доречність таких запитань, які допоможуть установити рівень сформованості *I групи умінь кваліфікованого читача:*

1. На те, що «Різдвяна історія ослика Хвостика» за жанром є пригодницькою різдвяною повістю-казкою, вказують усі ознаки, ОКРІМ:

А події відбуваються під час Різдвяних свят

Б розповідається фантастична історія

В діють казкові персонажі

Г невеликий прозовий твір, сюжет якого будується на одному, інколи кількох епізодах з життя одного або кількох персонажів

2. Найбільше Хвостика засмутило те, що...

А його викрали злодії

Б він відчув себе непотрібним

В він довго не бачив Берту

Г він більше не розважатиме дітей

3. Що отримав Роман Нечиталюк за порятунок Хвостика?

А грошову винагороду

В благословення єпископа

Б квитки на вертеп

Г подяку від отця Теодора

4. Хто із персонажів твору О. Гавроша вирізняється такими портретними деталями: «...рожеве кругле обличчя з лагідними карими очима...»?

А Отець Теодор

В Гога

Б Карл

Г Йончі

5. Хто із персонажів-тварин повісті відгукувався на кличку Берта?

А вівчарка

В осятко

Б кобила

Г овечка

6. Хто із персонажів твору повчає: «Пам'ятай: життя – це боротьба. І програє той, хто першим здається»?

А Тимку

В Хвостіку

Б Алісі

Г Гогі

Роботу шестикласників за поетичним твором *Ірини Жиленко «Підкова»* організуємо за такими запитаннями:

1. Лірична героїня поклала підкову на вікно, щоб...

А її побачив той, хто її загубив

Б вона усім світила

В усе задумане нею збулося

Г перехожі нею милувалися

2. Усі твердження про ліричну героїню поезії «Підкова» є правильними, ОКРІМ:

А вірить в силу чарівних речей

В фантазерка

Г порядна

Б заздрісна

3. Сніг якого кольору не згадується в поезії Ірини Жиленко «Підкова»?

А зеленого

В блакитного

Б фіалкового

Г рожевого

4. Схему римування у вірші Ірини Жиленко наведено в рядку:

А абба

В абаб

Б ааба

Г аабб

5. Прикладом гіперболи у вірші І. Жиленко є вираз:

А «Зійшлися і роззявили роти сімсот роззяв»

Б «... розгубились в небі літаки...»

В «... на місяць схожим, серпиком лежала...»

Г «зелений сніг»

5. Яке символічне значення підкови у творі?

А багатобарвності світу

В щастя

Б подарунку

Г подорожі

Розуміння учнями зміст повісті сучасної української письменниці *Лесі Ворониної «Темне Товариство Боягузів, або засіб від переляку № 9»* перевіряємо за такими запитаннями:

1. У чому полягала особливість вірусу страху?

А він дуже швидко розповсюджувався

Б він найперше вражав хоробрих

В він був штучно виведений

Г з ним було неможливо боротися

2. Що понад усе любить бабуся Кліма Джури?

А пекти пиріжки

В читати книги

Б колекціонувати метеликів

Г вирощувати квіти

3. Слова «... тепер він став схожий на гібрид жирафи з орангутангом...»

є портретною характеристикою ...

А Кліма Джури

В Сашка Смика

Б Климового тата

Г Жука

4. Клим Джура провалився у люк і потрапив до секретної лабораторії –

це:

А експозицією

В кульмінацією

Б зав'язкою

Г розв'язкою

5. Яка думка НЕ є ідеєю повісті «Таємне Товариство Боягузів, або засіб від переляку № 9»?

А Не потрібно боятися складних ситуацій

Б Рідні люди ніколи не залишать тебе в біді

В Людина, яка перемогла свій страх, може подолати найсильніших ворогів.

Г Своїх кривдників треба завжди карати

6. «... Боягуз, котрий переміг свій страх, – найсильніша людина у світі!», – так стверджує:

А Клим Джура

В Сашко Смик

Б бабуся Соля

Г Жук

Опрацьовуючи в 6 класі *пригодницько-фантастичну повість сучасного українського письменника Володимира Аренева «Сапієнси»*, пропонуємо учням визначити правильні варіанти відповідей і зробити відповідні позначки.

1. Сашко Ненарок займався в Школі зореплавства усім переліченим, ОКРІМ:

А проводив багато часу з друзями

Б гриз граніт науки

В самовдосконалювався

Г досліджував

2. Червоною називають планету...

А Меркурій

В Марс

Б Венера

Г Юпітер

3. Усі твердження є правильними, ОКРІМ:

А Головні герої твору живуть у світі після міжпланетної війни.

Б Крім навичок виживання в космосі, Михайло з Олександром та однокласниками опановують і науку людського спілкування.

В У творі письменник-фантаст відтворює життя київських школярів у майбутньому 2178 році.

Г Усі події відбуваються на території однієї з київських шкіл.

4. «...у нього були дві мами, дідусь-некромант і металеве серце...». Це опис...**А** Сашка Ненарока

Б Михайла Неборака

В Гарлана Еллісона

Г Сергія Оксеніка

Вивчаючи *драматичний твір Неди Нежданой «Зоряна мандрівка»*, пропонуємо учням такі тестові завдання:

1. На те, що твір «Зоряна мандрівка» – фантастична пригодницька драма-казка, вказують усі ознаки, ОКРІМ: А традиційний казковий сюжет

Б фантастичні пригоди

В перелік дійових осіб

Г щасливий кінець твору

2. Вислови «кричить не своїм голосом», «лебедина пісня», «обсідають чорні думки» – це

А фразеологізми

В епітети

Б порівняння

Г метафори

3. Що було вказано на карті, яку викрали Спритний і Моцний?

А шлях додому

Б шлях до планети Золотого Дракона

В шлях до планети Золотого Сну

Г шлях до планети Золотих Бджіл

4. Хто допомагав клоунам знаходити правильний шлях?

А Феїнка

В Сузір'я

Б Дракончик

Г мешканці планет

5. Головатий наказав заразити космічним грипом Фею, тому що...

А хотів знищити планету

В хотів сам запалити зірку

Б не любив свята

Г хотів викрасти зірку

6. Хто із персонажів твору висловлює думку: «А ви подумайте, які бажання загадувати. Якщо вони добрі і справедливі, то обов'язково збудуться»?

А Головатий

Б Дракончик

В Білий Клоун

Г Фея

Перевірку I групи вмінь читача за тематичним розділом «Поетичне бачення світу» пропонуємо провести за такими тестовими запитаннями: 1. «Підводнії каміння» у поезії Лесі Українки «Тиша морська» символізують ...

- А таємницю моря
- Б важку працю
- В життєві труднощі, перешкоди
- Г негативне природне явище

2. Основний художній прийом у поезії М. Вінграновського у поезії «Даленіє вечір...» – це

- А порівняння
- Б розгорнута метафора
- В епітет
- Г гіпербола

3. «Розсипаною квасолькою» у поезії Ліни Костенко «Дощ полив...» є :

- А дощові намистинки на траві
- Б стадо корів
- В зграя птахів
- Г маленькі калюжі

4. Красу спокійного морського краєвиду передано у вивченій поезії:

- А Миколи Вінграновського
- Б Ліни Костенко
- В Лесі Українки

5. Прикладом персоніфікації є вислів:

- А «... колихає море хвилі...»
- Б «порожній шлях»
- В «... сад, як парасолька...»
- Г «... гусеня хмарини плутається в житі...»

6. «В стиглім житі вітер пера позбирає...», – цитата із твору:

- А Миколи Вінграновського
- Б Ліни Костенко
- В Лесі Українки

Пропонуємо учням обрати правильний варіант відповіді із запропонованих чотирьох варіантів за *гумористичною повістю Івана Андрусяка «Вісім днів із життя Бурундука»*:

1. У якому класі навчається головний герой твору

А у п'ятому

В у сьомому

Б у шостому

Г у восьмому

2. Яка з перелічених проблем не порушена в повісті «Вісім днів із життя Бурундука»?

А батьків і дітей

Б відповідальності за власні вчинки

В збереження природи

Г дружби і першого кохання

3. «Погані люди кричать тоді, коли їм кричиться; а добрі – коли їм бракує слів», – роздумував Івась про ...

А батьків

В сусідів

Б вчителів

Г однокласників

4. Івась вирішив викинути зніще, бо ...

А воно розбилося

Б про нього вже всі дізналися

В з нього вилупився антипко

Г його почала мучити совість

5. Усі твердження про Івася Бондарука правильні, КРІМ:

А Зовнішньо Івась схожий на батька

Б Івась зумів-таки забити гол

В Добре розв'язував лінійні рівняння

Г Івась переживав, коли з нього насміхалися

6. Хто із героїв твору не вмів тримати таємниці?

А Івась Бондарук

В Іванюк

Б Олена Знайко

Г Любов Григорівна

Наголошуємо, що оптимальну кількість завдань для виконання учнями щодо перевірки рівня сформованості *I групи умінь кваліфікованого читача* визначає вчитель, враховуючи їхні читацькі, пізнавальні інтереси та можливості.

II група умінь кваліфікованого читача – це уміння, що ґрунтуються на власних роздумах про прочитане, тобто вміння інтерпретувати інформацію із тексту: розуміти факти і змістову сутність тексту (тему, головну думку, загальне призначення тексту), концептуальну інформацію (авторська позиція), значення невідомих слів на основі контексту, прослідковувати причинно-наслідкові зв'язки, усвідомлювати мотиви вчинків і поведінки героїв, розкривати їхні характери, формулювати висновки.

Прослідкувати за індивідуальною освітньою траєкторією учнів щодо розвитку пропонуємо через систему завдань для перевірки рівня сформованості *II групи вмінь кваліфікованого читача*.

Доречними будуть завдання *на встановлення послідовності та відповідності під умовною назвою «Мої знання та вміння»*, кожне із яких пропонуємо оцінювати максимально в 2 бали.

Вступна тема в 5 класі *«Художня література – духовна скарбниця людства. Роль книжки в житті людини»*. Завдання мають такий зміст:

1. Установи послідовність виникнення книжок на різних носіях.
 - А папір
 - Б. папірус
 - В. каміння
 - Г. глиняні таблички
 - Д. електронні пристрої

3. Установи відповідність між висловами про книжку (1–3) та їх авторами (А–Г).

1 Книги для мене, як хліб насущний, А Тарас Шевченко
необхідні.

2 Знання – то сонце, а книжка – то вікно. Б Іван Франко

3 Вибирай книжку так, як вибираєш друга. В Василь Сухомлинський
Г народна творчість

У розділі «Малі жанри фольклору та літератури» завдання передбачає встановлення відповідності між частинами прислів'їв (1–4) та їх логічним продовженням (А–Г):

| | |
|---------------------------------|----------------------------|
| 1 Кого не б'є слово, | А там непорядки водяться. |
| 2 Чоловік без друга, | Б тому і палиця не поможе. |
| 3 Де слово з ділом розходиться, | В як риба з водою. |
| 4 Ми з тобою, | Г що їжа без солі. |

Розуміння типів характерів персонажів, змальованих у казці *Лесі Українки* «Лелія», вміння розкривати їхні характери, узагальнюємо за таблицею:

| | |
|------------------------|---|
| 1. Дівчата з майстерні | А «Бринить голосочок, як срібний дзвіночок» |
| 2. Мар'яна | Б «слабкий хлопчик» |
| 3. Лелія | В «таке маленьке, немов якась дівчинка» |
| 4. Панночка | Г «панна, убрана в хорошу білу сукню» |
| 5. Івась | Г «убрані по-міському, але надто вбого, запнуті брудними хвартушками» |
| 6. Павлусь | Д «білоголовий хлопчина» |

Ідейно-тематичний зміст казки «Чотири сестри» Валерія Шевчука зумовлює доречність виконання такої справи на перевірку формування II групи вмінь кваліфікованого читача:

- | | |
|----------------|--|
| 1. Зеленокоса | А «Красивий той, хто сильний у світі, а сильний той, хто |
| 2. Золотокоса | має владу» |
| 3. Білокоса | Б «Прожени Чорного Птаха, не руйнуй світу і себе!». |
| 4. Чорний Птах | В «... я вийшла з добром...» |
| | Г «Дивний смуток у мені поселився, і не знаю я, що воно таке...» |

Вивчаючи програмову тему «Минуле українського народу», пропонуємо п'ятикласникам встановити відповідність між літературознавчим терміном (1–3) і його визначенням (А–В), що дозволить перевірити їхнє розуміння фактів і змістової сутності тексту:

- | | |
|---------------------|---|
| 1. Легенда | А запис історичних подій, що поданий у часовій |
| 2. Народний переказ | послідовності, за роками |
| 3. Літопис | Б розповідь про якусь надзвичайну, чудесну, фантастичну подію, яку подано як достовірну |
| | В усне оповідання про визначні історичні події та їх героїв/героїнь |

За драмою-казкою Олександра Олеся «Микита Кожум'яка» встановлюємо відповідність між цитатою (1–3) та персонажем, якому вона належить, що дозволяє констатувати рівень усвідомлення мотивів учинків і поведінки героїв, здатності розкривати їхні характери:

- | | |
|--|-------------------------|
| 1.«Хай я згину в пащі Змія, Та в мені живе надія...». | А Другий воєвода |
| 2.«Досить нам зубів і лап! | Б Перший воєвода |

Хто не бореться, той раб!».

3. «Гнулись ми, та досить гнутись –
Час до вітру обернутись!»

В Князь

Г Князівна

Вивчаючи художні твори *тематичного розділу «Україна і я»*, виконуємо ряд вправ на встановлення відповідності, щодо *інтерпретації інформації з тексту*:

1. Встановлення відповідності між поезією та її провідним мотивом:

- | | |
|-------------------|---|
| 1. Ритм | А мелодійна, наспівна, підпорядкована певному ритму. |
| 2. Рима | Б рівномірне повторення, чергування мовних одиниць. |
| 3. Строфа | В співзвучність закінчень у кінці чи зрідка всередині віршорядків. |
| 4. Віршована мова | Г група віршових рядків, що римуються і рівномірно повторюються у творі. |

2. Встановлення відповідності між художнім засобом та його прикладом:

- | | |
|---------------|--|
| 1. Епітет | А «Мова моя – мов ластівка», «верба шумить і шепче щось над ним, як мати». |
| 2. Метафора | Б «... у Дніпра веселочка Воду позичає», «...верба по воді розіслала Зеленії віти...» |
| 3. Порівняння | В «душі сонячні», «чорний шлях» |

3. Встановлення відповідності між поезією та її провідним мотивом:

- | | |
|---------------------|---|
| «Зоре моя вечірняя» | А Збереження й утвердження рідної мови |
| «Мова моя» | Б Захоплення Україною, відповідальність за її долю |
| “Шевченкова верба” | |

“О Україно! Божий білий цвіт!” **В** Замилювання красою рідної природи,
переживання за долю України
Г Популяризація творчості Тараса
Шевченка

4. Встановлення відповідності між автором/авторкою та цитатою з його твору:

- | | |
|----------------------|---|
| 1. Тарас Шевченко | А Не шукайте, не питайте: «Де ж це?» |
| 2. Богдан Лепкий | Ось вона прийшла у ваше серце. |
| 3. Галина Кирпа | Б Мова моя — немов Березиня, що на кожне своє дитячко дихає і тремтить. |
| 4. Тетяна Майданович | В Ні твоїх снів, ні твоїх дум Нам не забути, рідний краю! Г І хто знає, що діється В нас на Україні? |

Аналогічними є тестові завдання у розділі «Рідна природа», що дозволяє закріпити набуті вміння II групи кваліфікованого читача:

1. Встановлення відповідності між літературознавчим терміном і його визначенням:

- | | |
|--------------------|---|
| 1. Уособлення | А ліричні твори, в яких змальовано природу одухотвореною, «олюдненою» |
| 2. Пейзажна лірика | Б основні переживання й думки, розкриті в ліричному творі. |
| 3. Ліричний герой | В персонаж, про душевний світ якого йдеться у ліричному творі. |
| 4. Мотив | Г надання ознак істот предметам, явищам чи поняттям, ніби «оживлення» їх |

2. Встановлення відповідності між поезією та її провідним мотивом:

- | | |
|----------------------|---|
| 1. «Море грає» | А Радість, веселий захват дітей від зимових розваг |
| 2. «З гринджолятами» | Б Відчуття гармонії з рідною природою |
| 3. «Гаї шумлять» | В Замилювання красою морського краєвиду |

3. Установлення відповідності між автором/авторкою та цитатою з його твору:

- | | |
|-------------------|--|
| 1. Олена Пчілка | А Хмарки біжать — милуюся. |
| 2. Павло Тичина | Милуюся-дивуюся, чого душі моїй так весело. |
| 3. Анатолій Качан | Б А на кручі біля хати Дві тополі височенні Хочуть вітер упіймати В паруси свої зелені”. |
| | В Ой, чи заходить вже сонце? Пізня така вже пора?.. |

4. Установлення відповідності між художнім засобом та його прикладами:

- | | |
|-------------------------|---|
| 1. епітет | А «Сніг, наче срібло, блищить!», «горить-тремтить ріка, як музика» |
| 2. уособлення | |
| 3. порівняння | Б «Щось мріє гай над річкою», «Море грає» |
| 4. авторський неологізм | В «Золотому полю,» «тихий шепіт трав голублячий» Г «золото-поколото» |

III група умінь кваліфікованого читача – уміння осмислювати зміст і форму тексту: оцінювати зміст прочитаного і розуміти призначення його компонентів; повноту та достовірність інформації; висловлювати власну думку про прочитане; оцінювати форму тексту.

Максимально допоможуть встановити рівень сформованості *III групи умінь кваліфікованого читача* завдання категорії «*Мої вміння та*

дослідження». Для перевірки рівня сформованості цієї групи умінь передбачаємо завдання різного змісту.

Вивчення вступної теми у 6 класі «Художня література як вид мистецтва. Художній образ» передбачає завдання такого змісту:

Пригадай мистецькі твори, що пов'язані з образом України, або ж створені українськими авторами. Заповни таблицю

| Вид мистецтва | Назва твору, його автор |
|--------------------|-------------------------|
| Художня література | |
| Музика | |
| Живопис | |
| Танець | |
| Пісня | |
| Скульптура | |
| Театр | |
| Кіно | |
| Мультфільм | |
| Відеокліп | |
| Комп'ютерна гра | |

У програмовому розділі «Міфи прадавньої України» пропонуємо шестикласникам виписати з хмарки слів слова, що стосуються теми міфології та пояснити їх значення.

Завдання до розділу «Народні пісні» має такий зміст:

Встав пропущені слова в тексті.

Найдавнішими з народних пісень є _____.

Їх поділяють на три цикли: _____.

Є особливості виконання таких пісень: в Україні хлопці та чоловіки виконують _____, а дівчата й жінки _____ та _____.

Разом наші предки залюбки співали _____ та _____ . До сьогодні зберіглося у записах понад _____ українських народних пісень.

Ефективно перевірити уміння *осмислювати зміст і форму тексту твору* за програмовим розділом «Мудрість байки» допоможе таке завдання:

Що спільного та відмінного між байками Григорія Сковороди «Бджола і Шершень» та Микити Годованця «Голуб і Лелека»? Узагальни міркування за допомогою діаграми Венна: укажи індивідуальне в окремих колах, а спільне – там, де кола збігаються.

Виконання завдання «Ліричні послання Україні» – запис за зразком до таблиці слів-символів із вивчених поезій, та пояснення їх значення засвідчить рівень вміння оцінювати зміст прочитаного і розуміти призначення його компонентів:

| Автор, назва твору | Цитата зі словом-символом | Зміст, значення слів-символів |
|------------------------------------|--|--|
| Д. Кремінь «Літа мої і зими...» | «Мова моя солов'їна – З присмерку Соловків» | Соловки – символ радянського терору |
| | | |

Завдання до поеми М. Вороного «Євшан-зілля» супроводжуємо коментарем: «Ти вже знаєш, що євшан-зілля (степовий полин) для українців став символом Батьківщини і пам'яті про предків. Пригадай, які ще є рослини-символи України. Заповни таблицю»:

| Рослина | Символічне значення |
|---------|---------------------|
| | |

Тематичний розділ «Різдвяні дива» відкривається оповіданням М. Коцюбинського «Ялинка». Завдання для того, щоб встановити рівень сформованості III групи результатів кваліфікованого читача полягає в тому, щоб довести, що цей вір за жанром – різдвяне оповідання, використовуючи 2-3 аргументи.

Також у межах цього розділу просимо шестикласників дібрати з оповідання Б. Матіяш «Єва і білосніжна квітка лілії» 2-3 аргументи на підтвердження думки, що особиста біда не зламала головну героїню, її душа чиста і світла.

Вивчаючи пригодницьку різдвяну повість-казку О. Гавроша «Різдвяна історія ослика Хвостика», пропонуємо учням заповнити таблицю, що засвідчить рівень уміння оцінювати зміст прочитаного і розуміти призначення його компонентів:

| Герой/героїня твору | Риси характеру | Цитати з твору, які підтверджують твою думку |
|---------------------|----------------|--|
| ослик Хвостик | | |
| кобила Аліса | | |
| отець Теодор | | |

На прикладі вірша І. Жиленко «Підкова» перевіряємо вміння осмислювати зміст і форму тексту. Для цього заповнюємо таблицю «Композиція вірша «Підкова»:

| Елемент композиції | Цитата з вірша |
|--------------------|----------------|
| Експозиція | |
| Зав'язка | |
| Кульмінація | |

| | |
|-----------|--|
| Розв'язка | |
|-----------|--|

Тематичний розділ *«Романтика пригод і фантастика»* відкриває повість Лесі Ворониної *«Таємне товариство боягузів, або засіб від переляку № 9»*.

Пропонуємо заповни віртуальну сторінку головного героя твору – Кліма Джури на фейсбуці відповідно до тих параметрів інформації, які пропонує ця соціальна мережа:



| | |
|---------------------|-----------------------|
| | КЛИМ ДЖУРА |
| Друзі | Статус |
| Чорний список | |
| Захоплення | Найважливіше у житті |
| Риси характеру | |
| | Інформація про вчинки |
| Твій коментар Кліму | |

Перевірити рівень сформованості III групи вмінь кваліфікованого читача, а саме вміння оцінювати форму тексту на прикладі твору Володимира Арєнєва *«Сапієнси»* допоможе робота з таблицею: «За жанром *«Сапієнси»* – науково-фантастична повість. Добери аргументи, заповни таблицю»:

| | |
|----------------------------|--|
| Тема твору | |
| Проблеми, порушені у творі | |
| Герої твору | |
| Події, пригоди | |

Опрацювання драми-казки *Неди Нежданої «Зоряна мандрівка»*, передбачає попереднє тлумачення того, що розкадрування, або дошка історій, – це ключові сцени, за допомогою яких сценарист і режисер уявляють собі сюжет фільму. Завдання має таке формулювання: «Продумай логічний план ключових сцен казки. Заповни малюнки кадрів кінострічки назвами ключових сцен (пунктами плану) або цитатами до ключових епізодів»:



У тематичному розділі *«Поетичне бачення світу»* для перевірки рівня сформованості III групи вмінь кваліфікованого читача даємо завдання такого змісту:









Заповни таблицю, виписавши з текстів вивчених поезій зорові та слухові образи:

| Назва твору | Зорові образи | Слухові образи |
|--------------------|---------------|----------------|
| «Тиша морська» | | |
| «Даленіє вечір...» | | |
| «Дощ полив..» | | |

На прикладі повісті *О. Іваненко «Тарасові шляхи»* перевіряємо здатність оцінювати зміст прочитаного, а саме пропонуємо учням скласти гроно-характеристику малого Тараса та викласти власну думку щодо того, які риси характеру героя допомогли йому стати відомим письменником і художником:



Узагальнюючи роботу над *повістю М. Павленко «Янголи для Павлуся Тичини»* пропонуємо шестикласникам розгадай кроссенс «Біографія Павла Тичини» та записати значення символів:

| | | |
|--|--|--|
|  1 | Я Я Я Я Я Я Я 2 |  3 |
|  8 |  9 |  4 |
|  7 |  6 |  5 |

Вивчення *тематичного розділу «Гумор і сатира»* розпочинаємо із автобіографічного оповідання *Остана Вишні «Перший диктант»*.

Щодо повісті І. Андрусяка «Вісім днів із життя Бурундука», доречним буде виконання такого завдання, що всебічно охоплює як знання тексту художнього твору, так і передбачає виявлення вмінь шестикласників аналізувати художній твір, зокрема виділяти риси характеру головного героя за вчинками та мовною характеристикою (монологами та діалогами), аналізувати ситуації та взаємовідносини:

Заповни анкету головного героя твору:

| | |
|-----------------------------|--|
| Прізвище, ім'я, по батькові | |
| Вік | |
| Родина | |
| Риси характеру | |
| Вчинки | |
| Заняття | |
| Стосунки з дорослими | |
| Стосунки з однокласниками | |

IV група умінь кваліфікованого читача – уміння застосувати здобуту з тексту інформацію для практичного розв'язання проблем; виявляти зв'язок прочитаного із сучасністю.

Рівень сформованості *IV групи вмінь* перевіряємо за завданнями, які об'єднуємо в групу з умовною назвою «*Моя творчість*».

Завдання можуть бути як традиційного змісту (написання твору, есею), так і мати прикладний характер («Напиши відгук...», «Напиши анотацію...») і бути зорієнтованими на набуття учнями соціальної компетентності («Візьми інтерв'ю...»).

У вступній темі «*Художня література – духовна скарбниця людства. Роль книжки в житті людини*» п'ятикласники отримують завдання комунікаційного характеру:

Проведи опитування серед своїх однокласників та однокласниць, близьких тобі людей (людини) і склади топ-лист улюблених книжок українських авторів/авторок. Чи збігаються ваші смаки? Запиши свої висновки.

- 1) Моя улюблена книжка українського письменника/письменниці _____.
- 2) Улюблена книжка українського письменника/письменниці мого однокласника/однокласниці _____.
- 3) Улюблена книжка українського письменника/письменниці близької мені людини _____.

Перевіряємо рівень сформованості *IV* групи умінь кваліфікованого читача за розділом «Малі жанри фольклору та літератури» за допомогою такого завдання:

Є різні види загадок: загадки-добавлянки, акровірші, метаграми, чайнворди. Добери приклади або ж склади власні загадки. Запиши їх.

У розділі «Народні та літературні казки» звертаємося до п'ятикласників із такими завданнями:

- 1) Уяви, що в тебе є можливість звернутися до героїв/героїнь української народної казки «Яйце-райце». Від яких учинків ти б застеріг/застерегла сина стрільця? Чому? Запиши свої міркування.
- 2) Запиши поради Лису Микиті про те, чому не можна обманювати та зазнаватися (за казкою І. Франка «Лис Микита»).
- 3) Напиши, що для тебе означає «бути щасливим», як ти розумієш значення цих слів. (за казкою Лесі Українки «Лелія»).
- 4) Склади сенкан про одну із героїнь казки В. Шевчука «Чотири сестри» за схемою:

1. Іменник (тема).

2. Два прикметники (яке воно?).

3. Три дієслова (що воно робить?).

4. Фраза-висновок з чотирьох слів.

5. Іменник-синонім до теми, або ж слово-асоціація до теми.

У розділі «*Минуле українського народу*» передбачаємо виконання таких завдань на встановлення рівня *IV групи умінь кваліфікованого читача*, а саме умінь застосувати здобуту з тексту інформацію для практичного розв'язання проблем; виявляти зв'язок прочитаного із сучасністю:

- 1) Уяви себе літописцем і запиши «літописну оповідь» про події останніх років в Україні.
- 2) Створи рекламу до драми-казки Олександра Олеся «Микита Кожум'яка». Намалюй постер або ж напиши текст.
- 3) Поясни, чи актуальний твір С. Плачинди «Богатирська застава» сьогодні. Використай для пояснення такі фрази і слова: *На мою думку, ..., бо(тому що) ... , отже, ...*.
- 4) Напиши Будимиру короткого листа, де вислови своє захоплення його сміливими вчинками (за оповіданням С. Плачинди «Богатирська застава»).

Тематичний розділ «*Україна і я*», зміст художніх творів, які він містить, дозволяє сформулювати такі завдання, виконання яких засвідчить рівень сформованості *IV групи умінь кваліфікованого читача*:

- 1) Запиши 3-4 факти, які свідчать про те, що Тарас Шевченко — успішна людина, видатний українець, переможець по життю. Обговори результат із однокласником/однокласницею.
- 2) Вивчи напам'ять вірш, який тобі подобається найбільше. Створи відеопоезію на його основі. Або уяви себе диктором студії звукозапису. Запиши читання вірша на диктофон.

Художні твори тематичного розділу «*Рідна природа*» також передбачають завдання на створення відеопоезії на основі вивченої на пам'ять поезії та запису виразного читання вірша на диктофон. Окрім того доречними є завдання такого змісту:

- 1) Напиши власне продовження казки, назвавши її «Нові пригоди Цвіта Рінь» (за казкою О. Іваненко «Цвітарінь»).

- 2) Напиши, чому людям варто повчитися у тварин (за казкою М. Вінграновського «Гусенятко»).
- 3) Напиши невелику розповідь про свого домашнього улюбленця або про тварину-персонажа улюбленого мистецького твору (за оповіданням М. Морозенко «Вірність Хатіко»).

Уміння застосувати здобуту з тексту інформацію для практичного розв'язання проблем; виявляти зв'язок прочитаного із сучасністю у програмовому тематичному розділі «Світ дитинства» перевіряємо за такими завданнями творчого характеру:

- 1) Напиши, в яку старовинну дитячу гру ти хотів/хотіла б пограти. Яку сучасну гру запропонував би/запропонувала б головному герою? (за оповіданням Івана Нечуя-Левицького «Вітрогон»).
- 2) Напиши поради Олександрі, як поводитися у складних життєвих обставинах (за оповіданням Б. Грінченка «Украла»).
- 3) Кінцівка в оповіданні «Гаманець» відкрита. Напиши власне закінчення цієї історії (за оповіданням О. Сайко «Гаманець»).
- 4) Напиши лист дівчинці з оповідання «Мій тато став зіркою». Вислови слова підтримки героїні (за оповіданням Г. Кирпи «Мій тато став зіркою»).

Зміст прочитаних художніх творів із розділу «У пошуках пригод і чудес» дозволяє сформулювати такі запитання на встановлення у п'ятикласників рівня сформованості *IV групи умінь кваліфікованого читача*:

- 1) Пригадай, під впливом яких обставин змінювалися головні герої повісті-казки Вс. Нестайка «Чарівні окуляри». А яку добру справу ти зробив би/зробила б?
- 2) Напиши фанфік «Нові пригоди Васі Богданця і Ромки Черняка» (за повістю-казкою Вс. Нестайка «Чарівні окуляри»).
- 3) Створи рекламний колаж повісті Зірки Мензатюк «Таємниця козацької шаблі».
- 4) Напиши твір-розповідь «Наша родинна реліквія»

У 6-му класі завдання на перевірку IV групи умінь кваліфікованого читача також доречно перевіряти за завданнями творчого характеру. Продемонструємо на конкретних прикладах.

Опрацьовуючи вступний розділ *«Художня література як вид мистецтва. Художній образ»*, пропонуємо шестикласникам таке завдання: *«Запиши, який вид мистецтва твій улюблений. Поясни чому»*.

У розділі *«Міфи прадавньої України»* задання на встановлення рівня сформованості IV групи вмінь має такий зміст: *«Придумай і запиши міф про одне з явищ природи: грім, блискавку, веселку. Можеш використати імена відомих тобі богів»*.

Вивчення розділу *«Народні пісні»* завершуємо таким запитанням творчого характеру, яке дозволяє перевірити *уміння застосувати здобуту з тексту інформацію для практичного розв'язання проблем; виявляти зв'язок прочитаного із сучасністю* *«Які звичаї та традиції, пов'язані з календарно-обрядовими піснями, були відомі тобі й раніше? Можливо, їх дотримуються у твоїй родині? Напиши про це»*.

У тематичному розділі *«Мудрість байки»* завдання сформульовано таким чином: *«Використовуючи відомі тобі алегоричні образи тварин, склади самостійно байку, запиши її»*.

«Ліричні послання Україні» – тематичний розділ, що зумовлює доречність виконання таких завдань:

- 1) Уяви, що ти журналіст/журналістка, який/яка братиме інтерв'ю у відомого поета. Із ким би ти хоті/хотіла зустрітися? Поясни свій вибір. Запиши 3-5 запитань до свого респондента, на які тобі хотілося б отримати відповідь.
- 2) Напиши, що для тебе означають слова *«рідна земля»*, *«Батьківщина»*. Що для тебе було б найдорожчим, що покликало б додому? (на основі поеми М. Вороного *«Євшан-зілля»*).

За змістом художніх творів програмового розділу *«Різдвяні дива»* формулюємо такі запитання та завдання на встановлення *IV групи умінь кваліфіковано читача*:

- 1) Повернувшись вранці додому, «... Василько весело щебетав, оповідаючи свої пригоди в лісі». Запиши цю розповідь від імені Василька (за оповіданням М. Коцюбинського «Ялинка»).
- 2) Склади сенкан про Різдво на основі казки «Єва і білосніжна квітка лілії» за схемою:
 1. Іменник (тема).
 2. Два прикметники.
 3. Три дієслова.
 4. Фраза-висновок з чотирьох слів.
 5. Іменник-синонім до теми або ж слово-асоціація до теми.
- 3) (за різдвяною казкою Б. Матіяш «Єва і білосніжна квітка лілії»).
- 4) Напиши невелику розповідь «Моя власна різдвяна історія» (рефлексія над різдвяною повістю О. Гавроша «Різдвяна історія Ослика-хвостика»).
- 5) За народними повір'ями, знайти підкову – знайти щастя. Якими були б твої дії, коли б тобі пощастило знайти підкову? (рефлексія над віршем І. Жиленко «Підкова»).

«Романтика пригод і фантастики» – тематичний розділ, за художніми творами якого пропонуємо такі запитання, що засвідчують рівень сформованості уміння *застосувати здобуту з тексту інформацію для практичного розв'язання проблем; виявляти зв'язок прочитаного із сучасністю*.

- 1) Чого навчила тебе повість Л. Ворониної «Таємне Товариство Боягузів, або засіб від переляку №9»? Напиши подяку головному героєві твору.
- 2) У науково-фантастичній повісті В. Арєнєва «Сапієнси» мова йде про імпи високого ступеня. Що тобі відомо про штучний інтелект Chat

GPT? Чи можна стверджувати, що майбутнє вже стукає в наші двері? Запиши свої міркування

- 3) Напиши текст афіші до прем'єри вистави за повістю-казкою Неди Неждани «Зоряна мандрівка».

У тематичному розділі «*Поетичне бачення світу*» пропонуємо шестикласникам написати художню мініатюру, нав'язну вивченими поезіями або ж намалювати ілюстрацію.

«*Дитинство видатних українців*» – тематичний розділ, що містить художні твори, опрацювання змісту яких дозволяє перевірити рівень сформованості *IV групи вмінь кваліфікованого читача*.

Так, завдання на повістю О. Іваненко «*Тарасові шляхи*» має такий зміст: «Уяви, що малий Тарас веде Щоденник вражень. Напиши від його імені про враження і почуття від мандрівки та зустрічі з чумаками».

«Уяви, що малий Тарас веде Щоденник вражень. Напиши від його імені про враження і почуття від мандрівки та зустрічі з чумаками», - таке завдання пропонуємо за змістом повісті М. Павленко «Янголи для Павлуся Тичини».

Запитання та завдання за розділом «Гумор і сатира» на перевірку рівня сформованості *IV групи вмінь кваліфікованого читача* мають такий зміст:

- 1) Один із комічних епізодів у гуморесці Остапа Вишні «Пекрший диктант» побудований на використанні омонімів (слів, що однаково звучать, але мають зовсім різне значення): «испанской породы» – «из панской породы». Такий літературний прийом називається каламбур, на ньому часто будується анекдот або загадка. Наведи приклади омонімів, які можна використати для створення каламбура.
- 2) Розкрий значення прислів'я «Не хвали сам себе – хай тебе люди похвалять» (на прикладі змісту творів О. Виженка).

Узагальнюючи вивчення *гумористичної повісті І. Андрусяка «Вісім днів із життя Бурундука»*, пропонуємо учням написати відгук про повість за шаблоном.

- 1) Я знаю про автора твору:
- 2) Три уроки, які дав мені цей твір:
- 3) Три причини прочитати цей твір:
- 4) Я ставлю цьому твору ☆☆☆☆☆
- 5) Обґрунтування оцінки:

Вивчення всіх програмових творів пропонуємо завершувати рефлексією, яка має умовну назву *«Мої здобутки та перспективи»* та має таку структуру:

1. Мені було цікаво дізнатися ...
2. Тепер я розумію...
3. Тепер я вмію ...
4. Для мене залишилося незрозумілим...

Зміст завдань підсумкових *семестрових діагностувальних робіт* дозволяє комплексно перевірити рівень сформованості означених *всіх чотирьох груп умінь кваліфікованого читача* за видами сприйняття тексту художнього твору та опрацювання літературознавчого матеріалу: слухання (аудіювання), читання, говоріння та письмо:

Взаємодію з іншими особами усно, сприймання і використання інформації для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях, тобто слухання доцільно перевіряти за такими *критеріями*:

- 1.1 Сприймання на слух художніх творів.
- 1.2 Емоційно адекватна реакція на зміст почутого.
- 1.3 Виявлення головного та другорядного.
- 1.4 Аналіз та інтерпретація почутого.
- 1.5 Сприймання на слух літературознавчої інформації.
- 1.6 Уміння робити висновки.

Так, для об'єктивного оцінювання рівня читацької грамотності в процесі виконання *семестрових діагностувальних робіт п'ятикласникам* запропоновано прослуховування художнього твору, який прочитає вчитель, або ж аудіо версії художнього твору. Також учням необхідно дати короткі відповіді на запитання.

I семестр

- 1.1. Назви героїв цього твору, місце та час подій.
- 1.2. опиши свої враження від почутого. Хто із героїв/героїнь тобі сподобався, а хто викликав негативне ставлення? Чому?
- 1.3. Сформулюй тему та головну думку цього твору.
- 1.4. Розкрий алегоричний зміст персонажів твору.
- 1.5. До якого літературного жанру належить цей твір? Свою відповідь обґрунтуй.
- 1.6. Поясни, чому навчив тебе цей твір.

У II семестрі 5 класу під час проведення *семестрових діагностувальних робіт* передбачено певне ускладнення завдань та кореляція їх змісту з художніми творами та теоретико-літературними поняттями, що вивчаються в II півріччі.

- 1.1. Назви героїв цього твору, місце та час подій.
- 1.2. опиши свої враження від почутого.
- 1.3. Сформулюй тему та ідею цього твору.
- 1.4. Назви художні засоби (епітети, метафори, порівняння), які вживаються у творі. Поясни їх значення.
- 1.5. До якого літературного жанру належить цей твір? Свою відповідь обґрунтуй.

1.6. Над чим тебе спонукав замислитися цей твір?

Згідно Державного стандарту базової середньої освіти в 5–6 класах на адаптаційному циклі навчання передбачено досягнення загальних і конкретних результатів за окремими групами саме на закінчення циклу. Тому вміння, що безпосередньо пов'язані з *роботою з текстом* (уміння знаходити

і виокремлювати інформацію, визначати наявність або ж відсутність необхідної інформації у тексті) перевіряємо під час *семестрових діагностувальних робіт у 6 класі за такими критеріями:*

1.1 Сприймання на слух, розуміння та відтворення змісту художнього твору. Складання простого плану прослуханого.

1.2 Емоційно адекватна, толерантна реакція на зміст почутого, етичне висловлення власного ставлення до почутого.

1.3 Виявлення головного та другорядного. Відтворення основної думки і фактів, окремих висловлювань персонажів у літературному творі, що розкривають зміст почутого.

1.4 Визначення впливу окремих деталей, зокрема художніх деталей, почутого повідомлення.

1.5 Сприймання на слух, розуміння та відтворення літературознавчої інформації.

1.6 Обстоювання власної позиції щодо питань, порушених у прослуханому творі.

До означених критеріїв формулюємо такі запитання:

1.1. Назви героїв цього твору, місце та час подій. Склади простий план прослуханого твору.

1.2. опиши свої враження від почутого. Хто із героїв тобі сподобався, а хто викликав негативне ставлення? Чому?

1.3. Сформулюй тему та головну думку цього твору.

1.4. Розкрий алегоричний зміст персонажів твору.

1.5. До якого літературного жанру належить цей твір? Своєю відповідь обґрунтуй.

1.6. Поясни, чому навчив тебе цей твір, над якими питаннями змусив замислитися.

Отже, зміст рекомендованих завдань зорієнтований на перевірку рівня сприймання, аналізу, інтерпретації, критичного оцінювання інформації в текстах різних видів (зокрема художніх текстах, медіатекстах) та

використання її для збагачення власного досвіду (тобто сприймання письмових текстів (читання)).

Такі завдання також дозволяють *комплексно перевірити групи вмінь кваліфікованого читача*, узагальнено визначити конкретні результати за *такими категоріями*:

- 2.1 Сприймання змісту художніх творів.
- 2.2 Виявлення головного та другорядного.
- 2.3 Аналіз та інтерпретація прочитаного.
- 2.4 Опрацювання змісту літературознавчого матеріалу, зокрема поданого в таблицях і схемах.

2.5 Уміння узагальнювати, робити висновки.

2.6 Емоційно адекватна реакція на зміст художнього твору.
Аргументований вибір художніх текстів для самостійного читання.

Для констатації рівня сформованості *умінь кваліфікованого читача п'ятикласникам* під час виконання *семестрових діагностувальних робіт* запропоновано пригадати художні твори та виконати такі завдання:

2.1. Установи відповідність між назвою художнього твору (1–7) та його автором/авторкою (А–Е).

| | |
|---------------------------|---------------------|
| 1 «Фарбований Лис» | А Леся Українка 1 |
| 2 «Лелія» 2 | Б Іван Франко |
| 3 «Чотири сестри» 3 | В Олександр Олесь |
| 4 «Микита Кожум'яка» | Г Сергій Плачинда |
| 5 «Богатирська застава» | І Леонід Глібов |
| 6 «Котилася тарілочка...» | Д Нестор Літописець |
| 7 «Повість минулих літ» | Е Валерій Шевчук |

2.2. Установи відповідність між назвою художнього твору (1–8) та його героєм/героїнею (А–Є).

| | |
|--------------------|-----------|
| 1 «Фарбований Лис» | А Будимир |
| 2 «Лелія» | Б Сварог |

| | |
|-------------------------|---------------|
| 3 «Чотири сестри» | В Либідь» |
| 4 «Микита Кожум'яка» | Г Князівна |
| 5 «Богатирська застава» | Г Павлусь |
| 6 «Яйце-райце» | Д Орел |
| 7 «Берегиня» | Е Чорний Птах |
| 8 «Повість минулих літ» | Є Мавпа Фрузя |

2.3. Упізнай героя/героїню за портретом.

1). «...вона така гарнесенька: очиці ясні, кучері довгі, сріблясті, сама в білій, прозорій шаті, на голівці малесенька золота корона, ще й крильцята має хороші та барвисті, як у метелика, так і міняться різни-ми барвами, немов тая веселка».

2) «Вся в яскраво-білому вбранні, з червоними, вишитими на білому полотні «стрілами Перуна» та «соколами».

3) «Над головою пишні зелені коси у вінок склалися, чоло було біле і чисте, очі — величезні, і в них мінилося-променилося зелене сяйво, носик тоненький і прямий, а вуста повні й червоні. І цвіло на кожній щоці по яскравому серпику, начебто місяці зійшли з одного й другого боку».

4) «Його чередницька шапка-ковпак з'їхала набік. Заросле сивою щетиною, худе лице почервоніло. Чорні очі палали молодо й завзято. Навіть зморшки на лиці розгладилися».

5) «Невідомий птах, / Довгохвостий, гостроносий, / На восьми ногах».
Для довідки: Будимир, Лелія, Берегиня, Зеленокоса сестра, комар.

2.4. Установи відповідність між назвою художнього твору (1–8) та його жанром (А–Є).

| | |
|-------------------------|-----------------------|
| 1 «Берегиня» | А народна казка І |
| 2 «Лелія» | Б літературна казка |
| 3 «Повість минулих літ» | В драма-казка |
| 4 «Микита Кожум'яка» | Г літературна загадка |
| 5 «Богатирська застава» | Г легенда |

| | |
|------------------------------|------------------------|
| 6 «Бачить — не бачить...» | Д історичне оповідання |
| 7 «Яйце-райце» | Е літопис |
| 8 «Козацька сторожа в степу» | Є народний переказ |

2.5. Поясни, у чому відмінність між народною та літературною казкою. Зроби короткий висновок про їх спільні ознаки.

2.6. Напиши, який літературний твір із вивчених у I семестрі або прочитаних самостійно тобі найбільше сподобався. Поясни чому.

У 6 класі дещо ускладнено критерії оцінювання вмінь кваліфікованого читача, що ґрунтуються на власних роздумах учнів про прочитане, тобто вміння інтерпретувати інформацію із тексту.

Перевіряємо здатність учнів розуміти факти і змістову сутність тексту (тему, головну думку, загальне призначення тексту), концептуальну інформацію (авторська позиція), значення невідомих слів на основі контексту, прослідковувати причинно-наслідкові зв'язки, усвідомлювати мотиви вчинків і поведінки героїв, розкривати їхні характери, формулювати висновки.

Семестрове діагностування передбачає:

2.1 Сприймання, розуміння та відтворення змісту прочитаного художнього твору.

2.2 Розрізнення художніх текстів різних стилів, типів та жанрів у контексті авторського задуму.

2.3 Розуміння впливу художніх деталей, на сприйняття читачем змісту художнього тексту.

2.4 Розрізнення художніх текстів різних стилів, типів та жанрів у контексті авторського задуму.

2.5 Поєднання інформації, поданої в різні способи (словесно, графічно тощо) у межах одного або кількох художніх текстів.

2.6 Проекція власного або відомого життєвого досвіду на порушені в тексті проблеми. Розкриття актуальності літературних творів у контексті

викликів сучасності та власних життєвих потреб. Аргументований вибір художніх текстів для самостійного читання.

До означених критеріїв розроблено відповідні завдання. Так, за результатами II семестру пропонуємо виконання таких завдань:

2.1. Пригадай прочитані тобою у II семестрі художні твори. Установи відповідність між назвою художнього твору (1–6) та його автором/авторкою (А–Д).

- | | |
|-----------------------|-------------------------|
| 2. «Тиша морська» | А Ліна Костенко |
| 3. «Даленіє вечір...» | Б Олександр Виженко |
| 4. «Дощ полив...» | В Микола Вінграновський |
| 5. «Велике Цабе» | Г Леся Українка |
| 6. «Зоряна мандрівка» | Г Остап Вишня |
| 7. «Перший диктант» | Д Неда Неждана |

2.2. Установи відповідність між автором (1–6) та героєм/героїнею його/її твору(А–Д).

- | | |
|--------------------|------------------|
| 1. Леся Воронина | А Білий клоун |
| 2. Володимир Арсєв | Б малий Тарас |
| 3. Іван Андрусяк | В Павлусь |
| 4. Оксана Іваненко | Г Клим Джюра |
| 5. Марина Павленко | Г Івась Бондарук |
| 6. Неда Неждана | Д Сашко Ненарок |

2.3. Упізнай героя/героїню за художньою деталлю:.

1) «невеличкий і худий, волосся в нього стирчало на всі боки, як колючки в кактуса...»

2) «Мале таке, біляве, років шість йому, а очі цікаві до всього».

3) «Тільки чоло високе та очиська на півлиця. Під чолом тим усе працює думка, а очиська світ у себе так і вбирають!»

4) «Ну та чого гріха таїти – я таки трохи товстенький. Щокастий, як каже мама».

Для довідки: Івась Бондарук, Тарас Шевченко, Сашко Смик, Павло Тичина

2.4. Установи відповідність між назвою художнього твору (1–7) та його жанром (А–Е).

- | | |
|--|------------------------------------|
| 1. «Велике Цабе» | А усмішка |
| 2. «Зоряна мандрівка» | Б пригодницько-фантастична повість |
| 3. «Сапієнси» | В гумореска |
| 4. «Перший диктант» | Г вірш |
| 5. «Тарасові шляхи» | Д науково-фантастична повість |
| 6. «Таємне товариство боягузів, або засіб від переляку №9» | Е художньо-біографічний роман |

2.5. Пригадай прочитані тобою художньо-біографічні твори. Поясни, у чому їх особливість.

2.6. Напиши, який літературний твір із вивчених у II семестрі або прочитаних самотійно тобі найбільше сподобався. Поясни чому.

Комплексно перевірити рівень сформованості умінь кваліфікованого читача дозволять завдання *семестрових діагностувальних робіт* на висловлювання думок, почуттів і ставлень, письмова взаємодія з іншими особами, зокрема інтерпретація літературних творів українських і зарубіжних письменників; взаємодія з іншими особами у цифровому середовищі, дотримання норм літературної мови (письмо).

Прослідкувати за динамікою формування у *п'ятикласників* здатності письма, що виявляється у вмінні висловлювати думки, почуття і ставлення, письмово взаємодіяти з іншими особами, зокрема інтерпретувати літературні твори українських письменників; взаємодіяти з іншими особами у цифровому середовищі, дотримуватися норм літературної мови.

3.1 Формулювання основної думки прочитаного.

3.2 Письмова взаємодія за змістом прочитаного та вивченого в режимі реального часу (у цифровому середовищі).

3.3 Створення власного продукту, зокрема медійного, за мотивами прочитаного.

3.4 Вміння узагальнювати інформацію у формі таблиць, схем, графічних зображень.

3.5 Побудова власного письмового висловлювання за змістом прочитаного та вивченого, залежно від навчальних і життєвих ситуацій.

3.6 Дотримання засад академічної доброчесності під час письмової взаємодії.

Зауважимо, що пункт 3.6 (Дотримання засад академічної доброчесності під час письмової взаємодії) не передбачає конкретних завдань, а оцінюються на основі виконаних попередніх завдань, відповідно 3.1–3.5.

Тому пропонуємо 5 завдань, виконання яких дозволить перевірити рівень сформованості *вмінь кваліфікованого читача за I семестр навчального року відповідно до означених критеріїв:*

3.1. *Сформулюй основну думку драми-казки Олександра Олеся «Микита Кожум'яка».*

3.2. *Перейди за покликанням <https://www.liveworksheets.com/ud1748501ys> та у запропонованій мнемосхемі знайди позитивні та негативні риси характеру Лиса Микити із казки І. Франка.*

3.3. *Перейди за покликанням <http://wordwall.net> та створи інтерактивну вправу, використавши шаблон «Повітряні кулі» на основі казки Лесі Українки «Лелія».*

3.4. *Заповни схему, вписавши риси характеру Будимира із оповідання С. Плачинди «Богатирська застава».*



3.5. Напиши короткий лист до свого однокласника чи однокласниці, в якому розкажи про книжку, яку ти рекомендуєш йому/їй прочитати. Поясни, чому це слід зробити.

Уміння *шестикласників* осмислювати зміст і форму тексту: оцінювати зміст прочитаного і розуміти призначення його компонентів; повноту та достовірність інформації; висловлювати власну думку про прочитане; оцінювати форму тексту діагностуємо за *критеріями*:

3.1 Запис власних міркувань або інформації з інших джерел

3.2 Підбір доречних засобів мовної виразності для оформлення власного висловлення

3.3 Написання невеликих повідомлень на захищених цифрових сервісах і в соціальних мережах

3.4 Вміння узагальнювати інформацію у формі таблиць, схем, графічних зображень

3.5 Складання та оформлення власного висловлення згідно з усталеними словотвірними, лексичними, орфографічними, граматичними, пунктуаційними та стилістичними нормами

3.6 Дотримання засад академічної доброчесності під час письмової взаємодії.

Ефективно перевірити рівень сформованості читацької грамотності шестикласників за означеними критеріями пропонуємо за такими завданнями та запитаннями:

3.1. Сформулюй основну думку гуморески Олександра Виженка «Велике Цабе».

3.2. Перейди за посиланням <https://learningapps.org/watch?v=pcr78z5qt23> і виконай завдання.

Вкажи, хто є автором картини. Запиши імена відомих тобі українських художників.

3.3. Перейди за покликанням <https://learningapps.org/watch?v=p3arn27ka23> і виконай завдання.

Із ким із письменників/письменниць ти б хотів/хотіла поспілкуватися? Запиши кілька запитань для інтерв'ю.

3.4. Склади інформаційне гроно «Що впливає на формування світогляду письменника? на прикладі художньо-біографічних даних із вивчених творів».

3.5. Сподіваюся, тобі відомо, що таке фанфік. Одним із видів фанфіку є внеску – введення в контекст твору самого себе. Напиши, в який твір ти хотів/хотіла б перенестися? Яку роль ти собі вибереш? Успіхів!

Завдання та запитання, які передбачають дослідження індивідуального мовлення, використання мови для власної мовної творчості, спостереження за мовними та літературними явищами, проведення їх аналізу (говоріння) ефективні для комплексної перевірки рівня сформованості кваліфікованого читача.

Запитання та завдання для семестрових діагностувальних робіт пропонуємо розробити за такими критеріями:

4.1. Висловлення та аргументація власних поглядів, думок, ідей, переконань за змістом прочитаного та вивченого.

4.2 Збагачення власного мовлення за рахунок опрацьованих художніх творів та вивченого літературознавчого матеріалу.

4.3 Характеристика літературних персонажів.

4.4 Побудова власного усного висловлювання за змістом прочитаного та вивченого, залежно від навчальних та життєвих ситуацій.

4.5 Уміння вести діалог за змістом прочитаного та вивченого.

4.6 Дотримання норм літературної мови в усній взаємодії.

До зазначених критеріїв розроблено відповідні завдання для виконання п'ятикласниками. Зауважимо, що пункт 4.6 (Дотримання норм літературної мови в усній взаємодії) не передбачає конкретних завдань, а оцінюються на основі виконаних попередніх завдань, відповідно 3.1–3.5 та 4.1–4.5.

I семестр:

4.1. Підготуй розповідь про літературного героя, який тебе найбільше вразив. Склади короткий план розповіді.

4.2. Обери правильний варіант відповіді. Вислів Я на нім пізнався, як на фарбованім Лисі означає

А стати дурним

Б стати хитрим

В стати мудрішим

Г стати розумним

Усно поясни, в яких життєвих ситуаціях доречно вжити цей вислів.

4.3. Установи відповідність між персонажем казки «Лелія» та словами, що йому/їй належать:

1 Мар'яна *А «...кажуть, що не заплатять за сей день нічого...»*

2 Панночка *Б «Рости ж, леліє, розкішна, красна, щоби була доля щасна!»*

3 Лелія *В «Гину тут на безлюдді, в селі»*

4 Павлусь *Г «Тут погано, бридко, страшно»*

Г «А в тому саду чисто, метяно, ще й хрещатим барвіночком дрібно плетяно»

Усно охарактеризуй одного із персонажів цього твору.

4.4. Упізнай місце подій за його описом. Запиши правильну відповідь. Підготуй усну розповідь про події, пов'язані з одним із місць подій.

1) «...впала тоді на землю снігова буря. Шалено металися вихори, а хлопці Холодні Вітри поприкладали до рота крижані труби й подули в них»..

2) «Он і грядочка з квітками — така малесенька, а чого там тільки нема: і чорнобривці, і тоя, і любисток, і рута, й канупер, і м'ята кучерява, ще й повної рожі кущик невеличкий, та все те барвінком хрещатим обплетено».

3) «...крик, шум, гармидер, вози скриплять, колеса туркочуть, коні гримлять копитами, свині квичуть, селяни гойкають...».

4) «...ловився там всякий звір, і були мужі мудрі й тямущі, а називалися вони полянами...»..

Для довідок: ліс та бір навколо Києва («Три брати — Кий, Щек, Хорив і сестра їхня Либідь»), подвір'я Мар'яни («Лелія»), торговиця («Фарбований Лис»), володіння Білокосої сестри («Чотири сестри»).

4.5. Обговори зі своїм однокласником або однокласницею, які проблеми, порушені у художніх творах, тебе найбільше схвилювали.

Запиши декілька запитань, які ти хочеш поставити під час діалогу.

Виконання завдань наприкінці II семестру дозволить побачити динаміку розвитку вмінні п'ятикласників застосувати здобуту з тексту інформацію для практичного розв'язання проблем; виявляти зв'язок прочитаного із сучасністю:

4.1. Підготуй п'ять запитань для інтерв'ю з літературним героєм, який тебе найбільше вразив.

4.2. Обери правильний варіант відповіді.

Фразеологізм *Дивитися крізь рожеві окуляри* означає

А захищатися від людей

Б ідеалізувати когось або щось

В прискіпливо оцінювати когось або щось

Г шукати недоліки в когось, у чомусь

Усно поясни, в яких життєвих ситуаціях ти можеш вжити цей вираз.

4.3. Установи відповідність між персонажем повісті «Тасмниця козацької шаблі» та словами, що йому/їй належать.

- | | |
|-------------------|--|
| 1. Северин | А «Помітингуєте, поспіваєте «Ще не вмерла», |
| 2. Наталочка | покричите «Слава» й «Ганьба»». |
| 3. Антип | Б «Не тішся завчасу... Шабля ще не втрачена. Її ще |
| 4. Мама Наталочки | можна врятувати». |
| | В «Онде покупець і власник шаблі... Тільки з ними |
| | неможливо домовитися, бо заважають чорти» |
| | Г «Мій друже, сядь, не лякай офіціантів і поясни все |
| | до ладу |

Усно охарактеризуй одного із персонажів цього твору.

4.4. Упізнай місце подій за його описом. Запиши правильну відповідь. Підготуй усну розповідь про події, пов'язані з одним із них.

1) «Було темно й тихо. Тільки чулись якісь дивні звуки, зовсім не схожі на пташине цвірінькання».

2) «Гомін був неласкавий, сердитий. Зрозуміти поки нічого не можна було. Чуть тільки було, що на когось діти сердились, комусь докоряли».

3) «...На стінах висіло багато фотографій, і майже на всіх були... відьми, довгоносі й патлаті...».

4) «Вода там чиста і гладенька, мов долоня. У ній відбиваються кудлаті хмари й високе небо».

Для довідок: клас («Украла»), затока («Мій тато став зіркою»), квартира Маргарити Степанівни («Чарівні окуляри»), ведмежий барліг («Цвітарінь»).

4.5. Обговори зі своїм однокласником або однокласницею, які проблеми, порушені у художніх творах, тебе найбільше схвилювали.

Запиши декілька запитань, які ти хочеш поставити під час діалогу.

У 6 класі семестрове діагностування уміння застосувати здобуту з тексту інформацію для практичного розв'язання проблем; виявляти зв'язок прочитаного із сучасністю конкретизуємо за такими критеріями:

4.1 Урізноманітнення власного мовлення завдяки читанню літературних творів, роботі із словниками та довідковими джерелами.

4.2 Вирізнення окремих мовних явищ у своєму та чужому мовленні, пояснення їх суті.

4.3 Характеристика літературних персонажів.

4.4 Побудова власного усного висловлювання за змістом прочитаного та вивченого, залежно від навчальних та життєвих ситуацій.

4.5 Відтворення окремих художніх засобів для втілення власних творчих намірів.

4.6 Дотримання норм літературної мови в усній взаємодії.

Відповідно до означених критеріїв, завдання на комплексну перевірку сформованості компетентного читача можуть бути такого змісту:

4.1. Підготуй розповідь про літературного героя, який тебе найбільше вразив. Склади план розповіді.

4.2. Обери правильний варіант відповіді.

Фразеологізм *Колесо Фортуни* означає:

А щасливий випадок

Б несподівана удача

В непостійність, мінливість

долі

Г фантастична пригоди

Усно поясни, в яких життєвих ситуаціях ти можеш вжити цей вислів.

4.3. Перейди за покликанням

<https://learningapps.org/display?v=ptm0gm6w323> і виконай завдання. Або ж заповни таблицю, у відповідній комірці вписавши назву свята, коли виконувалися, або й виконуються певні обрядові пісні.

| Вид пісні | Свято |
|------------------|-------|
| Колядки | |
| Щедрівки | |
| Веснянки | |
| Купальські пісні | |

Усно розкажи про один із обрядів, пов'язаний зі святом, що відзначають у цей день.

4.4. Упізнай місце подій за його описом. Запиши правильну відповідь.

Підготуй усну розповідь про події, пов'язані з одним із місць подій.

- 1) «... Здорові кострубаті дуби грізно стояли в снігових заметах; їм було байдуже, що бурхав холодний вітер, ішов сніг...». _____
- 2) «... росли сотні заморських квіток із теплих країв і щебетали барвисті заморські пташки...». _____
- 3) «Ченці у коричневих рясах, підперезані мотузками, роздавали всім охочим гарячий чай. Поруч із храмом було зведено дерев'яну сцену...». _____
- 4) «Круг них світився то зелений сніг, / то голубий, то ніжно-фіалковий./ Вони стояли вперто, день при дні...». _____
Для довідок: перед вікном героїні («Підкова»), ліс («Ялинка»), подвір'я церкви Стрітєння Господнього («Різдвяна історія ослика Хвостика»), королівська оранжерея («Єва і білосніжна квітка лілії»).

4.5. Обговори зі своїм однокласником або однокласницею, які проблеми,

порушені у художніх творах, тебе найбільше схвилювали. Запиши декілька запитань, які ти хочеш поставити під час діалогу.

Оптимально сприятимуть перевірці означених критеріїв завдання такі завдання комунікативного характеру за змістом прочитаних у *II семестрі* художніх творів:

4.1. Підготуй розповідь про літературного героя/героїню, який/яка тебе найбільше вразив/вразила.

4.2. Установи відповідність між героєм літературного твору та його вчителем/вчителькою:

- | | |
|------------------|----------------------------|
| 1. Павло Тичина | А Серафима Морачевська |
| 2. Остап Вишня | Б Сергій Семенович Оксенік |
| 3. Іван Бондарук | В Марія Андріївна |
| 4. Сашко Ненарок | Г Любов Григорівна |

Розкажи, яке значення мають вчителі, творчі наставники, тренери в твоєму житті.

4.3. Перейди за посиланням <https://learningapps.org/display?v=pg118drxj23> і виконай завдання. Що спільного в цих творах?

Усно розкажи, як ілюстрації допомагають зрозуміти твір.

4.4. Упізнай місце подій за його описом. Запиши правильну відповідь.

Підготуй усну розповідь про події, пов'язані з одним із місць подій.

- 1) «... Раптом удалині щось пролопотіло крилами й стихло. За тими крилами вмовкли й собаки, й сичі, заглухли і кроки... Навіть вітер утихомирився...».
- 2) «...було з десяток хатів, а навкруги – ліс, де росли високі ялинки, розложисті клени і могутні, у три-чотири обхвати дуби...».
- 3) «Спершу ті коридори нагадували мені лабіринти, я весь час ішов не в той бік, але через тиждень я вже орієнтувався у цьому хмарочосі, як у себе вдома».
- 4) «на цій планеті голо, жарко і якось незатишно. Брр... Ніяких умов для нормального монстрячого відпочинку».

Для довідок: планета Великого Дракона («Зоряна мандрівка»), банк («Таємне товариство боягузів, або засіб від переляку №9»), сад («Янголи для Павлуся Тичини»), хутір («Перший диктант»).

4.5. Обговори зі своїм однокласником або однокласницею, які проблеми, порушені у художніх творах, тебе найбільше схвилювали. Запиши декілька запитань, які ти хочеш поставити під час діалогу.

Оцінювання рівня сформованості вмінь кваліфікованого читача здебільшого відбувається комплексно, оскільки групи читацьких умінь взаємопов'язані.

Отже, у методичному посібнику представлена логічна та цілісна система роботи на уроках української літератури щодо формування читацької грамотності учнів 5–6 класів, змодельована з урахуванням вимог міжнародного дослідження якості освіти PISA та концептів Державного стандарту базової середньої освіти. Використання ефективних як традиційних, так і інноваційних методів і прийомів, зокрема різнорівневих запитань і завдань у тестовій формі, завдань пошуково-дослідницького характеру, творчих завдання, сприятиме формуванню в учнів-підлітків умінь кваліфікованого читача. Важливо, що такі вміння передбачають не лише розуміння прочитаних художніх і навчальних текстів, а й їх критичне оцінювання, здатність співвідносити з власним читацьким і життєвим досвідом, ефективно використовувати прочитане в нових навчальних і життєвих ситуаціях.

ВИРОБНИЧО-ПРАКТИЧНА ПРОДУКЦІЯ

Яценко Таміла Олексіївна, Слижук Олеся Алімівна

**Формування читацької грамотності учнів 5–6 класів на уроках
української літератури**

методичний посібник

Електронне видання

Обсяг вид. 5,5 авт. арк.

ТОВ «ВИДАВНИЧИЙ ДІМ «ОСВІТА»

Свідоцтво «Про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції»

Серія ДК № 6109 від 27.03.2018 р.

Адреса видавництва: 03057, м. Київ, вул. Олександра Довженка, 3

www.osvita-dim.com.ua